

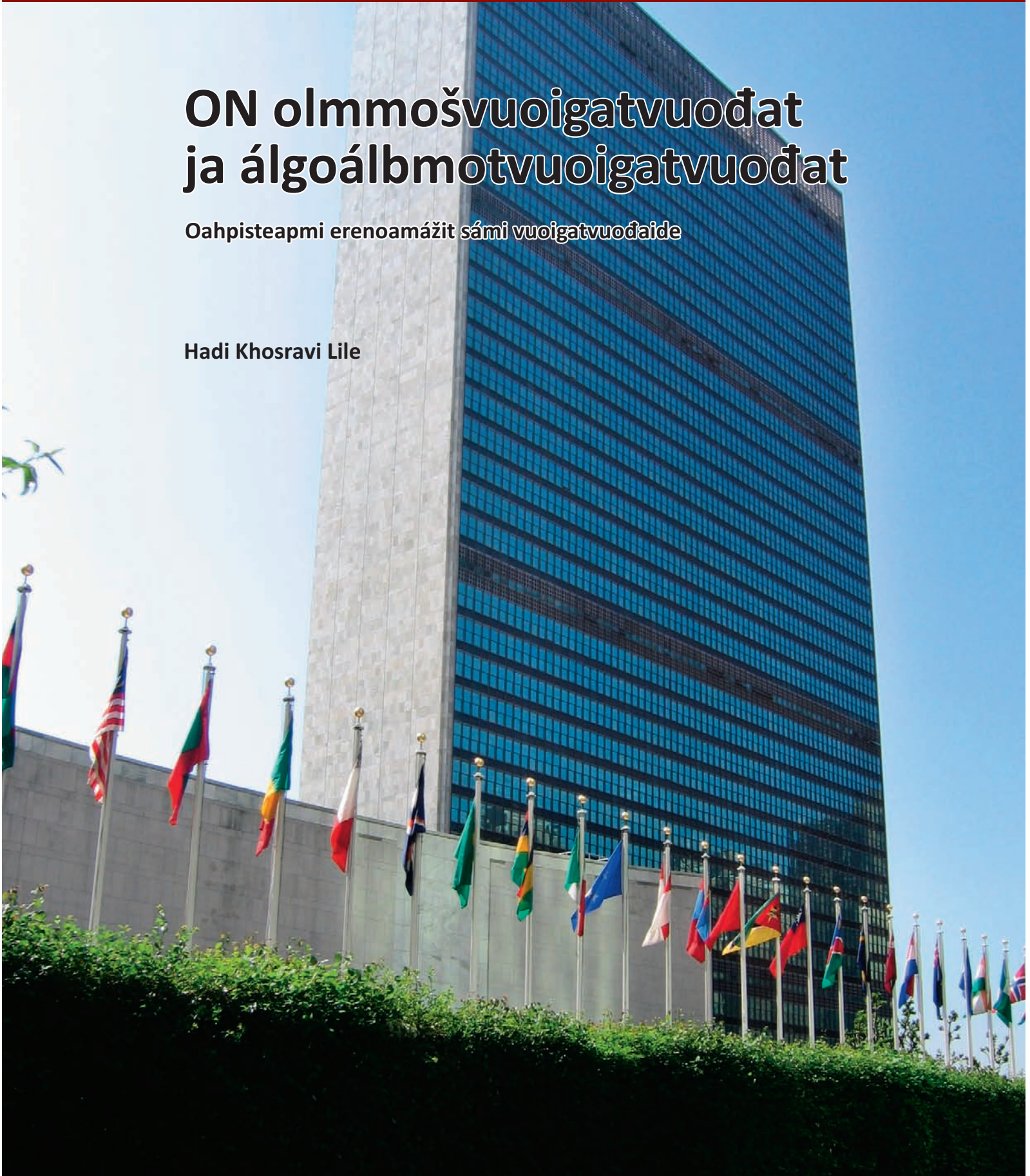
GÁLDU ČÁLA

Álgoálbmotvuoigatvuodaid áigečála Nr. 1/2008

ON olmmošvuoigatvuodát ja álgoálbmotvuoigatvuodát

Oahpisteapmi erenoamážit sámi vuoigatvuodáide

Hadi Khosravi Lile

ON olmmošvuoigatvuodát ja álgoálbmotvuoigatvuodát

Oahpisteapmi erenoamážit sámi vuoigatvuodaide

Hadi Khosravi Lile

Gáldu Čála – Álgoálbmotvuoigatvuodaid áigečála Nr 1/2008
Oaivedoaimmaheadji: Magne Ove Varsi

ON olmmošvuoigatvuodat ja álgoálbmotvuoigatvuodat
Oahpisteapmi erenoamážit sámi vuoigatvuodaide

Čálii: Hadi Khosravi Lile
Jorgaleaddji: Inger Anna Eira Andersson

© Hadi Khosravi Lile ja Gáldu Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš
Guovdageaidnu 2008

Olgošgovva: Hadi Khosravi Lile
Gráfalaš bardin: Fagtrykk idé AS
Deaddileapmi: Fagtrykk idé AS

Doaimmahaga čujuhus:
GÁLDU Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš
NO 9520 Guovdageaidnu
Telefovndna +47 7848 8000
Fákssa +47 7848 8020
E-poasta: mov@galdu.org/galdu@galdu.org
www.galdu.org

ISBN 978-82-8144-039-5
ISSN 1504-4270

Ovdasátni

Sámi vuoigatvuodát leat guovddáš fáddán Norgga almmolaš digaštallamis. Dáid vuoigatvuodáid vuodđun leat buori muddui ON riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodát. ON olmmošvuoigatvuodát lea viiddis fágasuorgi mii geažos áigge rievddada. Dát artihkal lea jurddašuvvon oahpisteapmin fáddái ja das leat vuđolaš fáktádiedut. Dat lea áigeguovdil ja ávkkálaš earet eará oahpaheddjiide, journalisttaide, skuvlaohppiide ja buohkaide geat dáhttot ipmirdit sámi riektedigastallama vuoduid. Mánggas leat veahkehan dáinna artihkkaliin.

Erenoamáš giitu John Bernhard Henriksenii. Giitu maiddá Elisabeth Einarsbølii, Magne Ove Varsii ja iežan eamidii Maria Strømmen.

Sisdoallu:

ÁLGGAHUS	8
KAPIHTAL 1	10
1.1 Oppalaččat ON olmmošvuoigatvuođaid birra	10
1.2 ON` »Bill of Human Rights» ja eará váldokonvenšuvnnat	12
1.3 Norgga riektvuogádat ja olmmošvuoigatvuođat	13
1.4 Dávkileappot konvenšuvnnaid, julggaštusaid ja riikkaidgaskasaš vieruiduvvan rievtti birra	14
1.4.1 Konvenšuvnnat	14
1.4.2 Julggaštusat	15
1.4.3 Riikkaidgaskasaš vieruiduvvan riekti	15
1.5 Olmmošvuoigatvuođaid váikkuhanvuoibmi	16
KAPIHTAL 2	17
2.1 Lihtto-vuođđuvvon olmmošvuoigatvuođavuogádat	17
2.1.1 Muhtumat deataleamos lihtto-vuođđuvvon ON-orgánat olmmošvuoigatvuođaid hárrái leat:	17
2.2 ON generálačoahkkin	18
2.3 ON olmmošvuoigatvuođaráđđi	18
2.3.1 Vuolitkommišuvdna	19
2.3.2 Olmmošvuoigatvuođaráđi erenoamášraportevrrat	19
2.4 ON ekonomalaš ja sosiála ráđđi (ECOSOC)	20
2.4.1 ON Eamiálbmotáššiid bastevaš forum	20
2.5 Olmmošvuoigatvuođaid allakommiseara ON-kantuvra	21
2.5.1 Allakommiseara iežas bargit	21
2.5.2 Konvenšuvnnaid ja Olmmošvuoigatvuođaráđi ossodat	21
2.5.3 Spesiálaprosedyraossodat	22
2.5.4 Dutkkalmasaid ja ovdánanvuoigatvuođa ossodat	22
2.5.5 Kapasitehtahuksema ja fealtadoaimmaid ossodat	22
2.6 Váiddaprosedyrat	22
2.6.1 1503-meannudeapmi	22
2.6.2 Váidda NGO bokte mas lea ráđđeaddi ECOSOC-árvu	23
KAPIHTAL 3	24
3.1 Konvenšuvnavuođđuvvon olmmošvuoigatvuođavuogádat	24
3.1.1 Lávdegottiid bargu	25
3.2.1 Stáhtaraporttat áigodagaid mielde	25
3.2.2 Oppalaš mearkkašumit	25
3.2.3 Stáhtaidgaskasaš váidagat	26
3.2.4 Individuála váiddaprosedyrat	26
KAPIHTAL 4	28
4.1 ILO (International Labour Organisation)	28
4.2 ILO-konvenšuvdna nr. 107	29
4.3 ILO-konvenšuvdna nr. 169	30
4.4 ILO mekanismmat vuoigatvuođarihkkumiid meannudeamis	30

KAPIHTAL 5	32
5.1 Eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodát	32
5.2 Minoritehta-doaba	33
5.3 Eamiálbmot-doaba	33
5.4 Álbmot-doaba	35
5.5 ON ja minoritehtaid vuoigatvuodát	36
5.5.1 Vuodđolága § 110a	36
5.6 Positiiva doaimmat	38
5.6.1 Leat go positiiva doaimmat vealaheaddjit?	38
5.6.2 Nállevealahanlávdegoddi eananvuoigatvuodaid birra	39
5.7 Eananvuoigatvuodát	40
5.7.1 Mánáidkonvenšuvnna artihkal 30	41
5.7.2 ILO-konvenšuvnna nr. 169	41
5.7.3 Finnmárkkuláhka	42
5.7.4 Selbu-duopmu ja Čáhput-duopmu	43
5.7.5 Vuonat ja mearračázit	43
5.8 Ráđđádallanvuoigatvuohta	44
5.9 Iešmearrideapmi	45
5.10 ON julggaštus eamiálbmogiid vuoigatvuodaid birra	48
LOAHPPAKOMMENTÁRAT	50
REFERÁNSSAT	51
Girjjálašvuohta	51
ON-dokumeanttat	52
Stáhtalaš dokumeanttat	53
Sámediggedokumeanttat	53
Duomut	53
Norsk Lovkommentar	53
Neahttasiiddut	53

Álggahus

Eatnasiidda mearkašit ON` olmmošvuoigatvuođat juoidá mii lea posiitiiva. Dat leat dattege amas doahpagat eatnasiidda, ja hárve lea son guhte oadjebasat digaštallá go šaddá sáhka ILO-konvenšuvnna nr. 169 dahje Siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvnna artihkal 27 birra. Dat eahpesihkarvuohta lea erenoamážit boahán ovdan Finnmárkkulága ja sámi vuoigatvuođaid digaštallamis. Máhttui lea stuora dárbu sihke journalisttaid, politihkkáriid, akademihkkáriid, oahpaheddjiid ja eará berošteddjiid gaskkas, ja sidjiide geat iešguđetlágán doaimmain guoskkahit olmmošvuoigatvuođaid ja de maddái sámi vuoigatvuođaid. Dát artihkal lea álgodiehtjuohkin sidjiide geat háliidit eambo oahppat ON olmmošvuoigatvuođaid birra, ja eambo oahpásmuvvat deataleamos sámi vuoigatvuođagažaldagaid vuoduide. Dát artihkal lea vuđolaš čilgehus ON olmmošvuoigatvuođaid birra ja daid vuoigatvuođaid vuogádaga birra. Artihkkalis leat hirbmat olu definišuvnnat ja fáktadieđut juohke oasis mat leat čadnon oktii. Dat addá lohkkái buoret vuodđoipmárdusa dájjadit daid oallut riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid ja julggaštusaid gaskkas mat leat norgga riektvuogádaga ja sámi rivttiid guovdu. Dás válddán ovdan duššefal ON olmmošvuoigatvuođaid ja vuogádaga, maddái riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvnna ILO. Eará olmmošvuoigatvuođaid ja olmmošvuoigatvuođaorganisašuvnnaid, ovdamearka dihte Europa-ráđi ja Eurohpá olmmošvuoigatvuođaduopmostuolu in guoskkat dán artihkkalis.

Dán artihkkala váldooassi lea eanas muddui ON olmmošvuoigatvuođaid birra ja dan apparáhta birra mii lea vuodđuduvvon dasa. Easka loahpas, manemus kapihttalís guoskkahan eamiálbmotgažaldagaid njuolgga ja muhtun sámi rivttiid vuoduid. Vuosttaš kapihttalís geahččalan čilget doahpaga olmmošvuoigatvuohta ON oktavuodas. Dalle guoskkahan muhtumiid dain deataleamos olmmošvuoigatvuohta-dokumeanttain, ja guorahalan norgga riektvuogádaga riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođaid ektui. Nuppi kapihttalís geahčadan ON olmmošvuoigatvuođaid doaimma. Dábálaččat sirrejuvvojit ON olmmošvuoigatvuođaorganat guovtti kategoriijii; lihttovuođđuduvvon organat ja konvenšuvnavuođđuduvvon organat. Kapihtal 2:s álggán ON-lihtuin ja lihttovuođđuduvvon organaiguin. Dat leat nappo dat ON-organat maid mandáhtta lea vuodđuduvvon ON-lihttui dahje mat leat dakkáriid vuollásaš organat. Čilgen earet eará Generálačoahkkima, Olmmošvuoigatvuođaráđi ja Olmmošvuoigatvuođaid allakommisára. Dasa lassin geahčadan muhtun váiddavugiid mekanismaid lihttovuođđuduvvon organaid hárrái. Manit kapihttalís čilgejuvvojit konvenšuvnavuođđuduvvon organat. Daid organaid mandáhtta lea vuodđuduvvon dan konvenšuvdnatekstii man várás lea ásahuvvon gozihit. Dan kapihttalís guorahalan earet eará movt ovttaskas indiviida sáhtta ovddidit formálalaš váidaga stáhta vuostá vuoigatvuođarihkuma hárrái. Kapihtal 4 lea riikkaidgaskasaš bargo-

organisašuvnna ILO birra. Das čielggadan earet eará ILO-konvenšuvnna nr. 169 man birra lea leamaš olu sáhka. Loahpas, maŋemus kapihttalas čilgen viimmat eamiálbmogiid vuoigatvuodaid ja sámi vuoigatvuodaid. Dán kapihttala álggus leat muhtun vuđolaš doabačilgehusat: mii lea eamiálbmot, mii lea minoritehtaálbmot ja mii lea álbmot. Maŋnel dan de geahčadan muhtun guovddáš vuoigatvuodagažaldagaid: joavkkuid sierravuoigatvuodát, eananvuoigatvuodát, ráđđádallanriekti ja iešmearridanvuoigatvuohta.

Dát artihkal lea diehtočoakkáldat maid sáhhtá mángga iešgudetláhkáid lohkat. Das leat hirbmat olu definišuvnnat ja sáhhtá meastta geavahuvvot ohcangirjin sidjiide geat dakkára dárbbasit. Dattege lea nu ahte áššit leat čadnojuvvon oktii, ja olmmoš oažžu áibbas eará ipmárdusa jus lohká dáid áššiid maŋjalaga. Mu sávaldat lea ahte lohkki oažžu dás -nu go- vásáhusa, ja buoret ipmárdusa ON olmmošvuoigatvuodaid mearkkašumis. Sávan maiddái ahte lohkki eambo ádde sámi vuoigatvuodaid birra. Mu niehku lea ahte artihkal dieđuinisguin lea mielde girjjáidahttime almmolaš digaštallama sámi vuoigatvuodaid birra.

Kapihtal 1

1.1 Oppalaččat ON olmmošvuoigatvuodaid birra

ON doahpagii olmmošvuoigatvuodaid birra ii gávdno definišuvdna mii ollásit gokčá sisdoalu. Dattege áiggun dás čilget doahpaga minoritehtaálbmoga ja eamiálbmoga perspektiivva vuodul.¹ ON olmmošvuoigatvuodát leat individuála ja oktasaš vuoigatvuodát ja friddjavuodát mat indiviidain ja indiviidajoavkkuin leat stáhta guovdu riikkaidgaskasaš šiehtadusaid ja geavada vuodul. ON olmmošvuoigatvuodaid vuoddu lea ahte dat leat huksejuvvon universála árvvuid ja prinsihpaid nala mat galget sihkkarastit dakkár vuoddoeavttuid buot olbmuide ahte sáhttet eallit gelbbolaš eallima.

Eanas servodagat ja stáhtat leat huksejuvvon juridihkalaš rámmaid nala. Olu juridihkalaš mearrádusaid ja norpmaid vuoddu, erenoamážit dat mat guoskkahit olmmošlaš vuoigatvuodaid, lea dulkojupmi das mii lea buorre ja vuoiggalaš. Dat mii lea buorre ja vuoiggalaš lea vuoddoárvvuid duohken mat lea eallinoaidnu, osku, politihkalaš ideologiija ja/dahje kultuvra. Norgga Vuoddoláhka lea Norgga juridihkalaš rámmaid vuoddu, ja dat lea guhká leamaš čadnojuvvon luthergirkui ja norgalaš kultuvrii – nappo ovttá oskui ja ovttá kultuvrii. ON olmmošvuoigatvuodaid dáfus lea erohussan norgga vuoddoláhkii dat ahte dat galget huksejuvnot universála árvvuid nala. Dat leat oppalaččat árvvut ja prinsihpat madda eanas olbmot máilmmis sáhttet

guorrasit, beroškeahhtá oskkus, eallinoainnus ja kultuvrras. Dat mearkkaša dalle ahte daid árvvuid galgá sáhttit gávdnat buot oskkuin, eallinoainnuin ja kultuvrrain.

Olmmošvuoigatvuodát leat huksejuvvon nu ahte indiviidain ja indiviidajoavkkuin leat rievttit ja friddjavuodát, ja stáhta lea fas geatnegas doahttalit, sihkkarastit ja čadahit daid rivttiid ja friddjavuodaid. Stáhta eiseválddit eai leat dasto dušše geatnegahtton doahttalit rivttiid ja friddjavuodaid, dat šaddet maddái positiivadit ja aktiivadit sihkkarastit ahte rievttit ja friddjavuodát čadahuvvojit.

Olmmošvuoigatvuodamearrádusat leat eanas muddui mearriduvvon riikkaidgaskasaš ja stáhtaidgaskasaš konvenšuvnnain olmmošvuoigatvuodaid birra. Dasa lassin gávdnojit iešgudetlágán riikkaidgaskasaš instrumeanttat dahje soahpamušat mat leat julggaštusaid, resolušuvnnaid ja doaibmaplánaid hámis. Oktan konvenšuvnnaiguin leat dat olmmošvuoigatvuodaid suddjema álbmotrievttálaš rámmat.

Riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodát leat dadistaga váldojuvvon fárrui našuvnnalaš vuoddolágain ja eará lágain. Norgga vuoddoláhkii lasihuvvui ovdamearkka dihte 1994:s odđa mearrádus olmmošvuoigatvuodaid birra – Vuoddolága § 110c. Dat mearrida ahte stáhta eiseválddit leat geatnegasat doahttalit ja sihkkarastit olmmošvuoigatvuodaid, ja ahte dárkilet mearrádusat riikkaidgaskasaš

¹ Geahča digašallama Riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodaid doahpaga birra: Høstmæling, Njål (2003): Internasjonale menneskerettigheter. Oslo: Universitetsforlaget, siidu 27-28.

olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnnaid čadaheami birra galget mearriduvvot dábálaš lágain.

ON olmmošvuoigatvuodavuogádaga ulbmil lea ásahit ja bisuhit universála olmmošvuoigatvuodanorpmaid ja standárddaid mat prinsihpalaččat galget gustot olles máilmmis, beroškeahtta riekte- dahje servodatvuogádagas, ja buot oskkuid ja kultuvrraid rájiid rastá.

ON lea stáhtaidgaskasaš organisašuvdna mas leat goasii 200 miellahttostáhta. Lea iešguđet riikka ráđđehus mii ovddasta riikka ON:s.²

Iešguđet riikka našunálačoahkkimis, ovdamearkka dihte Norgga Stuoradikkis, ii leat dalle njuolgga váikkuhanváldi ON mearrádusain. Dattege fertejit eanas riikkaid ráđđehusat oažžut našunálačoahkkima dohkkehusa ovdalگو sáhttet stáhta bealis miedihit doarjut rievttálaččat čadni ON-konvenšuvnnaid. Dakkár doarjja gohčoduvvo *ratifikašuvdnan*.

ON:s deaivvadit olu iešguđet kultuvrrat, politihkalaš ideologiiijat, oskkut ja eallinoainnut. ON:s leat miellahttoriikkaid ráđđehusaid ovddasteaddjit juohke guovllus máilmmis, geat searvama bokte dáhtoše sihkkarastit ahte sin oainnut ovtastuvvojit mearrádusain. Kiinná, Ruošša, Norgga, Fránska, USA, Kenya ja Guatemála ovddasteaddjit gávnadit beaivválaččat šiehtadallat iešguđetlágán ON-mearrádusaid hárrái. Ovddasteaddjit atnet iežaset bargun fuolahit iežaset riikka politihka, beroštumiid ja árvvuid dán šiehtadallamiin. Nu lea maiddái olmmošvuoigatvuodašiehtadallamiin.

Olmmošvuoigatvuoda šiehtadallamat sáhttet dájvja leat hirbmat áddjät ja moalkát dannego miellahttoriikkain leat hui iešguđetlágán oaivilat, oainnut ja árvoipmárdusat. Buot áššit main eai boade ovttaoaivilii, sihkkovuvvojit eret šiehtadusteavsttas ja bálkásit. Dat mii báhcá lea dalle dat man riikkaid eanetlohku doarju. Riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodaid oažžu danne gohčodit unnimusnorbman olbmuid

rivttiid ja friddjavuodaid hárrái. Nuppiid sániiguin daddjon de berrejit dat rievttit ja friddjavuodaid maid ON miellahttoriikkaid eanetlohku lea soahpan, leat buot olbmuid unnimusvuoigatvuohtan. Dat dattege ii hehte miellahttoriikkaid dohkkeheamis ja čadaheamis rivttiid ja friddjavuodaid našuvnnalaš dásis, mat leat viidábut go dat unnimusrievttit maid ON lea soahpan.

Vuosttaš mearrádus (artihkal) ON Máilmmejulggaštusas olmmošvuoigatvuodaid birra (Máilmmejulggaštus), lea vuodđun dan olmmošoidnui ja olmmošárvui maid ON geahččala olahit:

«Buot olbmot leat riegádan friddjan ja seamma olmmošárvvuiin ja olmmošvuoigatvuodaiguin. Sii leat ožžon jierpmi ja oamedovdu, ja berrejit láhttet guđetguimmiideaset vuostá vieljažagaid vuoinjnas».

Dát mearrádus ii leat iešalddis vuoigatvuohta, dat baicca čilge olmmošvuoigatvuodaid eavttuid. Dat nanne earet eará ahte buot olbmot leat riegádan seamma olmmošárvvuiin, ja sidjiide lea sidniduvvon jierbmi ja oamedovdu. Dalle lea buot olbmuiin riekti dovdat doahhtalusa ja gealbbu beroškeahtta ivnnis, kultuvrras, oskkus, sohka bealis, seksuála gessojumis dahje politihkalaš oainnus. Leat oallugat geat eai soaitte guorrasit muhtun osiide dán artihkkalis. Eatnasat jáhkket iežaset oskku dahje politihkalaš oainnu (dahje váilevaš oainnu) leat jierbmámussan dán máilmmis. Muhto ankke ferte dohkkehit ahte eará olbmot geain leat eará oainnut galget oažžut seamma mađi doahhtalusa ja gealbbu iežaset oainnuid ovddas.

2 ON gohčoduvvo «inter-governmental organization»..

1.2 ON` «Bill of Human Rights» ja eará váldokonvenšuvnnat

ON áсахuvvui mañnel nuppi máilmme-soađi 1945:s. Veahkaválddálašvuodát siviilaálbmoga vuostá nuppi máilmme-soađi vuolde, ledje nu olu ja nu issorasat, go dáhpáhuvai sihke illásteapmi, biinnideapmi, vealaheapmi, goddimat, váilevaš riektedáhkádusat ja váilevaš cealkinfriddjavuohta. Go stáhtat gávnadedje San Fransiscos 1945 giđa mearridit odđa riikkaidgaskasaš máilmmeortnega, de lei čielggas ahte stáhtafápmu fertii čavgadeappot gáržžiduvvot go dan mii dassoži lei leamaš dohkkehuvvon. Ulbmilin lei nannet indiviidaid vuoigatvuodaid ja friddjavuodaid stáhta eiseválddiid veahkaválddálašvuodaid vuostá.³

Dattege eai lihkostuvvan stáhtat ráhkadit dárkilet definišuvnna olmmošvuoigatvuodain ON-lihtus, vaikko jáhkku olmmošvuoigatvuodaide lea guovddázis ON-lihtu ovdasánis. Maiddái olu eará mearrádusat ON-lihtus čujuhit olmmošvuoigatvuodaide.⁴ Olmmošvuoigatvuodaid defineren gárttai ON olmmošvuoigatvuodakommišuvnna doaibman maid ON ekonomalaš ja sosiála ráđđi (ECOSOC) vuodđudii. Dan kommišuvnnas ledje dalle 18 miellahttostáhta. Sii ádjánedje oktiibuot golbma jagi soahpat julggaštusa olmmošvuoigatvuodaid hárrái mii galggai leat olmmošvuoigatvuodadoahpaga dárkilet definišuvdnan.

Juovlamánu 10.b. 1948:s dohkkehii Generálačoahkkin ON`máilmmejulggaštusa olmmošvuoigatvuodaid hárrái (*Máilmmejulggaštusa*) resolušuvdnan.⁵ Julggaštusa dohkkeheami mañnel álggahii ON barggu juridihkalaš geatnegahtti konvenšuvnnain olmmošvuoigatvuodaid birra maid stáhtat sáhttet vuolláičállit (ratifiseret) ja man de ledje geatnegasat čuovvut. Dađistaga čielggai ahte ON fertii juohkit

Máilmmejulggaštusa doaimmaheami guovtti konvenšuvdnan. Dainna bargguin ádjánedje 18 jagi ovdalgo Generálačoahkkin beasai dohkkehit *Siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid konvenšuvnna* (SP) ja *Ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid konvenšuvnna* (ESK), juovlamánu 16.b. 1966:s. Dan guovtti konvenšuvnnas leat mánga oktasaš mearrádusa. Earet eará artihkal 1 mii lea iešmearrideami birra.

Konvenšuvnnaid vuodđoáigumuš lei čiekŋudahttit Máilmmejulggaštusa, muhto daidda lasihuvvui vel okta mearrádus mii ii lean Máilmmejulggaštusas – namalassii SP artihkal 27, minoritehtaid rivttiid birra.⁶

Máilmmejulggaštus ja dát guokte ON-konvenšuvnna namuhuvvojit dávjá «olmmošvuoigatvuodapáhkkán» mas leat golbma oasi. Engelasgillii gohčoduvvo páhkká *The International Bill of Human Rights*. Lassin dán páhkkii lea ON ráhkadan olu eará deatalaš olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnnaid ja julggaštusaid. Dás leat erenoamážit čieža konvenšuvnna mat gohčoduvvojit ON`olmmošvuoigatvuodaid váldokonvenšuvdnan (core international human rights treaties).⁷ Dat leat oktan SP:in ja ESK:in čuovvovaččat:

- ON konvenšuvdna juovlamánu 21.b. 1965 buot nállevealaheami jávkadeami birra (nállevealahankonvenšuvdna).
- Konvenšuvdna juovlamánu 18.b. 1979 buot nissonvealaheami jávkadeami birra (nissonvealahankonvenšuvdna).
- ON konvenšuvdna skábmamánu 20.b. 1989 mánáid vuoigatvuodaid birra (mánáidkonvenšuvdna).
- ON konvenšuvdna geassemánu 26.b. 1987 biinnideami ja eará issoras olmmošmeahttumis dahje badjelgeahččan meannudeami dahje ránggáštusa birra (konvenšuvdna biinnideami vuostá).

3 Geahča Høstmæling, Njål (2003): Internasjonale menneskerettigheter. Oslo: Universitetsforlaget, siidu 33.

4 Geahča ON-lihtu artihkkaliid 1.3, 13.1, 55c, 56, 62.2, 68 og 76c

5 Geahča Høstmæling, Njål (2003): Internasjonale menneskerettigheter. Oslo: Universitetsforlaget, siidu 38.

6 Geahča Nowak, Manfred (2005): U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel, siidu 636. Mánngelis dán artihkkalis lea maid eanet SP art. 27 ja unnitloguid rivttiid birra.

7 Geahča dáid váldokonvenšuvnnaid birra: Olmmošvuoigatvuodaid allakommiseara (geassemánu 24.b. 2007): Human Rights Bodies: <http://www.ohchr.org/english/bodies/index.htm>

- ON konvenšuvdna juovlamánu 18.b. 1990 migrašuvdnabargiid ja sin bearrašiid suodjaleami birra (migrašuvdnabargiidkonvenšuvdna).

1.3 Norgga riektevuogádat ja olmmošvuoigatvuodát

ON olmmošvuoigatvuodát leat oassin das maid gohčodit *álbmotriektin* (riikkaidgaskasaš láchka). Norgga riektevuogádaga vuodđu lea nugohčoduvvon *dualisttalaš prinsihppa*. Dat mearkkaša ahte álbmotrievtti njuolggadusat eai navdojuvvo gustot norgga riektin jus eai leat inkorporerejuvvon norgga rievttis dohkkehuvvon láchkan dahje mearrádussan gelbbolaš eiseválddiid bealis. Stuoradiggi lea Norgga láchkaaddi válđi, ja das lea ovddasvástádus daidda mearrádusaide mat galget leat geatnegahttin buot boargáriidda.⁸ *Inkorporašuvdna* mearkkaša ahte inkorporerejuvvon álbmotrievttálaš njuolggadusat šaddet formálalaččat oassin norgga rievttis. Dualisma earuhuvvo *monismaprinsihpas* mii mearkkaša ahte álbmotrievttálaš konvenšuvnnat gustogohtet dastánaga našunálievttálaččat, ja ahte lohkkojit oassin našuvnnalaš lágain. Norgga rievttis muddejuvvo dualisttalaš prinsihppa *presumšuvdnaprinsihpa* bokte. Dat prinsihppa miellidiská ahte norgga riekti oaivvilduvvo/ presumerejuvvo čuoovvut álbmotrievtti. Prinsihppa dagaha ahte norgga riekti galgá nu guhkás go vejolaš dulkojuvvo dainnalágiin ahte eai galgga leat vuostelasvuodát norgga riektenjuolggadusaid ja álbmotrievtti gaskka.⁹ Justiisa- ja politiija-departemeanta nammadii geassemánu 14.b. 1995:s *Álbmotriektejoavkku*, maid professor Asbjørn Eide jodihii, guorahallat álbmotrievttálaš ovdáneami maŋnel 1984. Dat čilge raporttastis:

Nugohčoduvvon presumšuvdna-prinsihpa olis galgá norgga rievtti sisdoallu dulkojuvvo nu ahte dat vástida álbmotrievtti, jus iešguđet suorggis ii sáhte duodaštuvvot ahte norgga rievttis leat njuolggadusat mat čielgasit spiehkastit álbmotrievttis. Praktihkalaččat mearkkaša dat ahte norgga riekti manná ovdalii álbmotrievtti dušše dalle go lea čielga vuostelasvuohhta¹⁰

Jus norgga riekti ii čuoovo álbmotrievtti, de lea maiddáii nu ahte norgga eiseválddit leat geatnegasat rievdadit norgga lágaid vai dat vástidit álbmotrievtti. Álbmotriektejoavku čilge ovdamearkka dihte:

Jus gustojeaddji norgga riekti ii čuoovo ILO-konvenšuvnna, de leat eiseválddit geatnegasat rievdadit norgga rievtti vai dat deavdá konvenšuvnna gáibádusaid. Ásahuvvon riektedilálašvuodát eai leat suddjejuvvon álbmotrievtti duohtadeami vuostá.¹¹

Olmmošvuoigatvuodaid hárrái lea Norga maiddáii *Vuodđolága § 110c* bokte¹² geatnegahttan eiseválddiid doahttalit ja sihkkarastit olmmošvuoigatvuodaid:

Lea Stáhta Eiseválddiid geatnegasvuohhta doahttalit ja sihkkarastit Olmmošvuoigatvuodaid. Dárkilet Mearrádusat Soahpamušaid Čadaheami birra, mearriduvvojit Lágas.

Vuosttaš lađas geatnegahtta eiseválddiid doaibmat olmmošvuoigatvuodaid mielde, beroškeahhtá das ahte lea go guoskevaš olmmošvuoigatvuohhta inkorporerejuvvon dahje ii.

Lágas dovddahuvvo nannoset presumšuvdnaprinsihppa olmmošvuoigatvuodaid hárrái. § 110c nubbi lađas lea

8 Geahča Vuodđolága §§ 75-79.

9 Geahča Skogvang, Susann Funderud (2002): *Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid*. Oslo: Universitetsforlaget, siidu 25-28

10 NOU 1997: 5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett, paragrafa 1.2.8 siidu 10

11 NOU 1997: 5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett, paragrafa 3.3.9, siidu 66

12 Dárkilet dieđuid Vuodđolága § 110c birra gávnnat Vislie, Camilla S. (1999): *Høyesterett og menneskerettighetene*. Oslo Tano Aschehoug, siidu 55-116.

Lága olmmošvuoigatvuođaid dili nannema birra norgga rievttis (olmmošvuoigatvuođaláhka), mii dohkkehuvvui miessemánu 21.b. 1999:s. Láhka rahpá vejolašvuođa dasa ahte njeallje olmmošvuoigatvuođa-konvenšuvnna (lassin muhtun konvenšuvnnaid liigebeavdegirjiide) inkorporerejuvvojit njuolggastustojeaddji norgga láhkan (§ 2):

- Eurohparádi konvenšuvdna skábmamánu 4. 1950 olmmošvuoigatvuođaid ja vuđolaš friddjavuođaid suddjema hárrái (EOK).
- ON konvenšuvdna juovlamánu 16.b. 1966 siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra.
- ON konvenšuvdna juovlamánu 16.b. 1966 ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid (ESK) birra.
- ON konvenšuvdna skábmamánu 20.b. 1989 mánáid vuoigatvuođaid (mánáidkonvenšuvdna) birra.

Dát konvenšuvnna leat lága bokte ožžon áibbas erenoamáš saji norgga rievttis. Dain lea ovdasajji norgga lágas, ja «*galget vuostelasvuođaid oktavuodas mannat ovdalii eará lágaid mearrádusaid*» (§ 3). *ON mánáidkonvenšuvdna* inkorporerejuvvo seammaládje go EOK, ESK ja SPV lága bokte borgemánu 1.b. 2003:s. *Nállevealahankonvenšuvnna* ja *Nissonvealahankonvenšuvnna* dáfus válljii Stuoradiggi eará vuogádaga – namalassii inkorporerema *Láhka čearddalašvuođa, oskku j.ea. vuodul vealaheami gildosa birra* (vealahanláhka, geassemánu 3.b. 2005 nr. 33) nammasaš lága bokte, ja *Láhka sohkeliiid dásseárvvu birra* (dásseárvoláhka, geassemánu 9.b. 1978 nr. 45) nammasaš lága bokte. Olmmošvuoigatvuođalága § 3 erenoamáš ovdasajijnjuolggastustojeaddji konvenšuvnnaide.¹³ Dáid konvenšuvnnaid njuolggastustojit

norgga láhkan seammaládje go eará formálalaš lágat. Jus čuožžilit njuolggastustustelasvuođat de fertejit dat čovdojuvvo dat dábalas norgga riektegáldoprinsihpaid mielde.¹⁴ ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid rivttiid birra¹⁵, ii leat inkorporerejuvvo seammaládje go duot namuhuvvo konvenšuvnnaid vaikko nu lea mángii evttohuvvo. Muhto Vuodđolága § 110c geatnegahtta norgga eiseválddiid doahttalit ja sihkkarastit olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnaid. Dasa lassin geatnegahtta Vuodđolága § 110c «*Stáhta Eiseválddiid láhčit diliid nu ahte sámi Álbmot sáhtta seailluhit ja ovddidit iežas Giela, Kultuvrra ja Servodateallima*». Danne lea ILO-konvenšuvdna nr. 169 stuora riektegáldomearkkašupmi norgga rievttis, vaikko lea veahá eahpečielggas mii dáhpáhuva jus čuožžilit vuostelasvuođat norgga lágaid ektui.¹⁶

1.4 Dávkileappot konvenšuvnnaid, julggaštusaid ja riikkaidgaskasaš vieruiduvvan rievtti birra

ON olmmošvuoigatvuođamearrádusat leat eanas muddui mearriduvvo riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid ja traktáhtain. Dasa lassin gávdnojit riikkaidgaskasaš julggaštusaid, resolušuvnnaid ja doaibmaplánaid. Oktan konvenšuvnnaiguin leat dat olmmošvuoigatvuođaid suddjema álbmotrievttálaš rámmat.

1.4.1 Konvenšuvnnaid

Riikkaidgaskasaš konvenšuvdna lea stáhtaid gaskasaš šiehtadus maid iešguđet riika ratifiseredettiin (go vuolláičállá šiehtadusa) geatnegahttojuvvo doahttalit. Konvenšuvnnaid gohčoduvvojit maiddái traktáhtan dahje lihttun. Konvenšuvdna lea earalágán go julggaštus dahje deklarašuvdna dakko

¹³ Geahča Møse, Erik og Jørgen Aal (1999): Norsk Lovkommentar: 21. mai 1999 nr. 30: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven), nohta nr. 2.

¹⁴ Geahča Kirkøen, Christel (2005): Norsk Lovkommentar: 3. juni 2005 nr. 33 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven), nohta nr. 5, ja geahča Bruzelius, Karin M. (1978): Norsk Lovkommentar: 9. juni 1978 nr. 45 Lov om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven), nohta nr. 6.

¹⁵ Geahča kapihtal 4.3

¹⁶ Geahča Skogvang, Susann Funderud (2002): Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid. Oslo: Universitetsforlaget, siidduid 58-61.

dáfus ahte dat ii mielddisbuvtte ahte stáhtat ieža válljejit leat geatnegasat čuovvut mearrádusaid. Konvenšuvdna lea álbmotrievttálaččat geatnegahtti dušše daidda stáhtaide mat leat dohkkehan ja vuolláičállán dan. Dakkár dohkkehusa ja vuolláičállima fágalaš tearbma lea *ratifikašuvdna*. Go stáhtat leat ratifiseren dihto konvenšuvdna, de mearkkaša dat ahte stáhta lea álbmotrievttálaččat čatnan iežas čadahit konvenšuvdna mearrádusaid iežas duovdagiin. Stáhta mat ratifiserejit konvenšuvdna gohčoduvvojit *konvenšuvdnabeallin*. Dábálaččat ferte ratifiseren dohkkehuvvot riikka parlameanttas (Norgga Stuoradikkis). Riikkat sáhttet maiddá ratifiseret konvenšuvdna ovttaskas mearrádusaid. Dat dalle *reserverejit* iežaset čuovvumis dihto ovttaskas mearrádusaid. Dattege eai sáhte stáhtat beassadallat čuovvumis mearrádusaid main lea mearrideaddji mearkkašupmi konvenšuvdna vuodđoulbmiliidda, dahje formuleret reservašuvdna mii rihkku konvenšuvdna iežas mearrádusaid reservašuvdna birra jus ležžet dakkárat.¹⁷

1.4.2 Julggaštusat

Julggaštus lea policy-čálus mas iešguđet orgána stáhtat mat leat dohkkehan julggaštusa, dovddahit makkár áššiin lea ovtamielalašvuohta. Resolušuvnnat ja doaibmaplánat dovddahit dan seamma ja doibmet sullii seammaládje go julggaštus. Julggaštus maid ON generálačoahkkin lea dohkkehan, lea prinsihpalaččat geatnegahtti buot ON miellahttostáhtaide, muhto dat ii geatnegahte juridihkalaččat seammaládje go konvenšuvdna dahká. Julggaštusat eai vuolláičállojuvvo dahje ratifiserejuvvo. Julggaštusain leat dábálaččat vuđolaš prinsihpat, ja ovddidit deatalaš váldoulbmiliid. Julggaštus lea dábálaččat vuosttaš lávkin oazžumis dohkkehuvvot konvenšuvdna. Dábálaččat šiehtadallet miellahttostáhtat vuos soahpat

julggaštusa, ja de easkka šihttet konvenšuvdna mii čiekŋuda julggaštusa prinsihpaid dárkileappot. Ovdamearkan dasa lea ahte mánáid vuoigatvuodaid hárrái sohppojuvvi ON:s vuos julggaštus. Dat julggaštus lei dasto vuodđun go šiehtadallagohte ON mánáid-konvenšuvdna.¹⁸ Vaikko julggaštus ii leat rievttálaččat geatnegahtti dábálaš álbmotrievttálaš mearkkašumis, de leat anjke julggaštusat mávssolaš duodaštussan dasa ahte mearridit sáhtta go navdit dihto olmmošvuoigatvuoda-prinsihpa riikkaidgaskasaš vieruiduvvan riektin.

1.4.3 Riikkaidgaskasaš vieruiduvvan riekti

Riikkaidgaskasaš vieruiduvvan riekti lea riikkaidgaskasaš riektégáldu man vuodđun leat duodaštusat dan ektui mii sáhtta navdojuvvo lea *oppalaš geavahus* ja *dohkkehuvvon lánkan*.¹⁹ Njál Høstmæling (2003) čilge riikkaidgaskasaš vieruiduvvon rievtti leat fásta ja seammahat stáhtapraksisa guhkit áiggi vuollái, mii lea čadahuvvon dainna jáhkuin ahte riektenjuolggadusat čuvvojuvvojit (nugohčoduvvon opinio juris).²⁰ Riikkaidgaskasaš vieruiduvvan rievttis leat dalle guokte beali, okta objektiivva eaktu mii lea *oppalaš geavahus*, dahje *seammahat fásta praksisa áiggi vuollái*, ja subjektiivva eaktu das ahte mii lea *dohkkehuvvon lánkan* dahje lea *čadahuvvon dainna jáhkuin ahte riektenjuolggadusat čuvvojuvvojit*. Objektiivva praksisa gálduid vuodđu sáhtta leat galle konvenšuvdna, julggaštusa, mearrádusa ja resolušuvdna čujuhit dihto olmmošvuoigatvuhtii. Ovdamearka dihte leat *Máilmmejulggaštusa* mearrádusaide dan rájes go dohkkehuvvojedje 1948:s, goasii ollislaš riikkaidgaskasaš doarjja, ja daidda čujuhuvvo vaikko man olu riikkaidgaskasaš konferánsain, mearrádusain ja konvenšuvnnain mat leat geatnegahtti olmmošvuoigatvuodaid

17 Geahča 1969' Wien-konvenšuvdna traktáhtariievtti birra, artihkal 19. Dan konvenšuvdna vuđolaš mearrádusain reservašuvnnaid birra, lea stuora mearkkašupmi álbmotrievttis ja sáhtta danne navdojuvvo geatnegahttin riikkaidgaskasaš vieruiduvvan rievtti vuodul.

18 Cohen, Cynthia Price (1998) International Protection of the Rights of Indigenous Children: Cohen, Cynthia Price, Frank Orton ja Hugh Beach (1998) The Human Rights of Indigenous Peoples. New York: Ardsley, siiddut 37-63.

19 Geahča Malanczuk, Peter (1997): Akerhurst's Modern Introduction to International Law (čihččet veršuvdna). London: Routledge, siidu 39.

20 Geahča Høstmæling, Njál (2003): Internasjonale menneskerettigheter. Oslo: Universitetsforlaget, siidu 94.

birra. Olu Máilmejulggaštusa mearrádusain leat danne rievttálaččat geatnegahttit stáhtaide riikkaidgaskasaš vieruiduvvan rievtti vuodul.²¹ Eavttut subjektiivá dohkkehusa hárrái dahje jáhkku dasa ahte njuolggadus lea álbmotrievttálaččat geatnegahtti (opino juris), sáhttet ovdamearkka dihte leat dat ahte galle stáhta leat dorjon dien dahje duon konvenšuvnna dahje julggaštusa (čájeha man muddui lea doarjja). Maiddái dat vuohki movt doarjja addo ja man stuora válđi das lea gii doarjaga addá, mearkkaša olu. ON Millennium-julggaštusas lea ovdamearkka dihte stuora mearkkašupmi riikkaidgaskasaš lágas danne go olles 189 stáhta ovttajienalaččat *vurdno doarjut* julggaštusa. Das ledje 147 stáhta ovdastuvvon bajimus stáhtanjunnožiin, ovdamearkka dihte presideanttat, stáhtaministarat ja gonagasat.²² Autoritehtaeavttu dáfus, mearkkaša iešguđet orgána gelbolašvuolta nai olu. Cealkámušain, erenoamážit General Comments:in maid Olmmošvuoigatvuodálávdegoddi ovddida, lea stuora mearkkašupmi eanas stáhtain.

Namuhit maid ferte ahte vieruiduvvan rievtti mearkkašupmi olmmošvuoigatvuodaide lea unnit go eará beliide álbmotrievttis. Stáhtapraksis lea stuora mearkkašupmi riektievieruid ráhkadeamis. Go olmmošvuoigatvuodát eai regulere stáhtaidgaskasaš dilálašvuodaid muhto indiviidaid ja stáhtaid oktavuodaid, de ráddjejuvvo stáhtapraksisa eambo stáhtaid teorehtalaš cealkámušaide ja meanuide riikkaidgaskasaččat. Dasa lassin lea konvenšuvnavuogádat oalle bures huksejuvvon, oaivvilda Njál Høstmæling.²³ Dattege lasihan mun dás ahte

konvenšuvnavuogádat lea minoritehtaid ja eamiálbmogiid dáfus ráddjejuvvon.

1.5 Olmmošvuoigatvuodaid váikkuhanvuoibmi

Leat erenoamážit guokte ákka dasa manne stáhtat välljejit doahttalit olmmošvuoigatvuodaid: materiála ákkat ja normatiiva oamedovddu ákkat. Materiála ákkat leat ovdamearkka dihte dat ahte lea ávkkálaš stáhtaekonomiijii ja gávpeeavttuide go stáhta čuovvu riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodanorpmad. Dakkár stáhta mii rihkku dohkkehuvvon olmmošvuoigatvuodaid sáhttá ránggáštuvvot ekonomalaččat ja gillát boikohta. Normatiiva oamedovddu ákkat leat dat go stáhtaoaivámuččat ja stáhta ássit dáhtoše eará riikkaid buori jurddašit sin birra, ja go háliidit buori jurddašit iežaset birra. Lea heahpat navdojuvvo «bahás stáhtan» riikkaidgaskasaš mediain. Eavttut dasa manne stáhtat välljejit doahttalit olmmošvuoigatvuodaid lea seammahagat sihke konvenšuvnnaid dáfus maid stáhta lea ratifiseren, ja olmmošvuoigatvuodaid dáfus mat leat olahan riikkaidgaskasaš vieruiduvvan rievtti árvvu.²⁴ Dan oktavuodas lea álki oaidnit ahte riikkaidgaskasaš vieruiduvvan riekti sáhttá stáhtii leat seamma geatnegahtti go konvenšuvnnaid mat leat šiehtaduvvon.

21 Geahča eambo Máilmejulggaštusa árvvu birra riikkaidgaskasaš vieruiduvvan riektin dás: Buergenthal, Thomas, Dinah Shelton og Davis Stewart (2002): *International Human Rights in a Nutshell*. Hague: West Group, siiddut 39-43. Ja geahča Høstmæling, Njál (2003): *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget, siiddut 41-42.

22 Geahča UN doc. A/56/326 (6 September 2001): *Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration: Report of the Secretary-General*, siidu 2.

23 Geahča Høstmæling, Njál (2003): *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget, siiddut 94-95.

24 Risse, Thomas, Stephen C. Ropp og Kathryn Sikkink (1999): *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*. Cambridge: Cambridge University Press, siiddut 6-10.

Kapihtal 2

2.1 Lihtto-vuođđuduvvon olmmošvuoigatvuođavuogádat

ON-lihttu lea ON konstitušvna dahje vuođđoláhka. Dat konstituere mánga ON deataleamos olmmošvuoigatvuođa-orgánain. Dábálaččat juhkkovuoigatvuođavuođđuduvvon-orgánat guovtti jovkui – lihttovuođđuduvvon-orgánat ja konvenšvnavuođđuduvvon-orgánat. Lihttovuođđuduvvon-orgánat leat vuođđuduvvon ON-lihttu olis. Konvenšvnavuođđuduvvon ON-orgánat leat konstituerejuvvon iešguđetlágán olmmošvuoigatvuođa-konvenšvnnaid vuođul ja daid mandáhtta lea guoskevaš konvenšvna-orgána teavstta duohken. Dán kapihttalas áiggun vuos čilget daid deataleamos lihtto-vuođđuduvvon orgánaid. Boahte kapihttalas máhcan fas konvenšvnavuođđuduvvon olmmošvuoigatvuođa-orgánaide. ON konvenšvnavuođđuduvvon orgánaid ektui lea lihtto-vuođđuduvvon orgánaid bargu eambo politihkalaš ii ge nu sakka rievttálaš ja juridihkalaš. Prinsihpalaččat sáhtta maidái lihtto-vuogádat meannudit olmmošvuoigatvuođaáššiid buot ON miellahttoriikkain, beroškeahttá das makkár konvenšvnnaid dat ležžet dohkkehan. Konvenšvnavuođđuduvvon orgánat meannudit dušše

daid riikkaid ektui mat leat dohkkehan dan konvenšvnnan maid orgána goziha. Vaikko lihtto-vuođđuduvvon orgánat prinsihpalaččat sáhttet gieđahallat olmmošvuoigatvuođarihkumiid buot riikkain, de lea ankke nu ahte duohtailmmis váikkuha riikkaidgaskasaš politihkalaš árgabeaivi daid bargui. Lea áibbas hárve dahje ii goassege nu ahte stuorámuš ja fámoaleamos riikkat dovdet seamma bággegiid go muhtun unnit riikkaid mat eai leat nu fámolaččat.

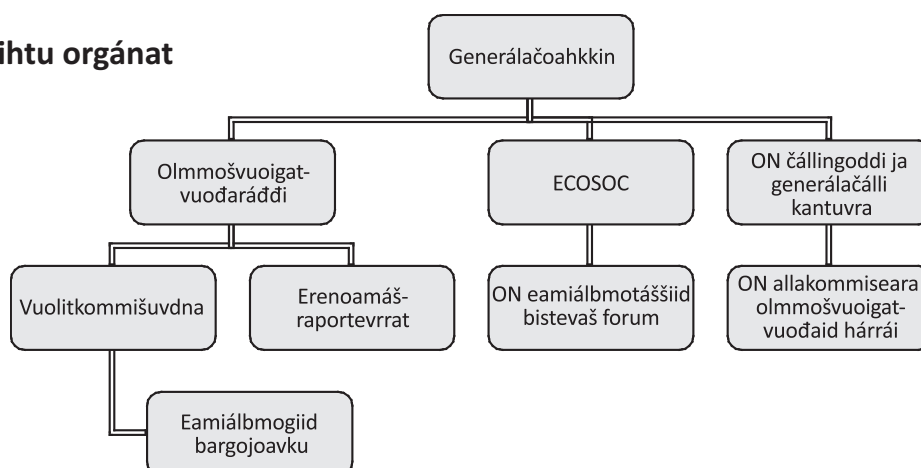
2.1.1 Muhtumat deataleamos lihtto-vuođđuduvvon ON-orgánat

olmmošvuoigatvuođaid hárrái leat:

- ON Generálačoahkkain
- Olmmošvuoigatvuođaráđdi ja dan vuollásaš orgánat ja mekanismmat.
- ON Ekonomalaš ja sosiála ráđdi (ECOSOC) ja ON Eamiálbmotáššiid bistevaš forum, mii lea ECOSOC vuollásaš.
- Olmmošvuoigatvuođaid allakommiseara ON-kantuvra mii lea ON Generálačáli ja ON čállingotti vuollásaš.

Figuvra dás vuollelis čájeha dáid lihtto-vuođđuduvvon olmmošvuoigatvuođa-orgánaid organisašvna-kárta:

ON-lihttu orgánat

2.2 ON generálačoahkkkin

Generálačoahkkkin lea ON bajimus orgána ja das leat buot miellahttoriikkat ovddastuvvon. Generálačoahkkimis lea juohke riikkas okta jietna. Deatalaš mearrádusain galgá guokte-goalmmásas eanetlohku. Generálačoahkkima mearrádusat eai leat álbmotrievttálaččat geatnegahttit miellahttostáhtaide, muhto dain lea aŋkke stuora mearkašupmi danne go dat ovddastit máilmmeservodaga oaivila. Generálačoahkkkin čoahkkana oktii jagis, jus ii leačča gohččojuvvon liige čoahkkimiidda. Jahkásaš čoahkkaneapmi álgá dábálaččat čakčamánu ja bistá gitta juovlamánu lohppii. Muhtun áššit meannuduvvojit dievasčoahkkimis, ja reastabargu juhkojuvvo guđa fásta lávdegoddi:

Vuosttaš lávdegoddi:

- Vearjounnideapmi ja riikkaidgaskasaš sihkarvuotta
- Nubbi lávdegoddi: Ekonomalaš ja ruhtadan gažaldagat
- Goalmát lávdegoddi: Sosiála, olmmošlaš ja kultuvrralaš gažaldagat
- Njealját lávdegoddi: Erenoamáš politihkalaš áššit ja koloniserema heaittiheapmi
- Viđát lávdegoddi: Bušeahhta ja hálddahušlaš áššit
- Guđát lávdegoddi: Juridihkalaš gažaldagat

Goalmát lávdegoddi lea erenoamáš guoskevaš olmmošvuoigatvuođagažaldagaide. Lávdegoddi ráhkada evttohusaid resolušuvnnaide ja julggaštusaide, maid birra maŋjel jienastuvvo dievasčoahkkimis. Generálačoahkkkin sáhtá dahkat mearrádusaid buot ON-orgánaid váikkuheami ja doaimma birra. Earet daid áššiid maid Sihkarvuođaráđdi lea meannudeame, sáhtá Generálačoahkkkin dahkat mearrádusa buot áššiin mat gusket olmmošvuoigatvuođaide ON:s. Odđa olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnat dahje olmmošvuoigatvuođajulggaštusat fertejtit dábálaččat dohkkehuvvot Generálačoahkkimis. Dás

spiehkastuvvo dattege daid konvenšuvnnaid dáfus maid ILO dohkkeha. Dat konvenšuvnnat eai ovddiduvvo jienasteapmái, muhto Generálačoahkkkin sáhtá buktit rávvagiid ILO:ii. Generálačoahkkkin sáhtá ovddidit erenoamáš olmmošvuoigatvuođadilálašvuođaid, juogo fáddán mángga riikii, dahje erenoamážit ovttá riikka hárrái. Dasto sáhttet dáhttut vuollásaš orgána lagabui guorahallat dilálašvuođa. Muhtun oktavuodain sáhttet dáhttut Sihkarvuođaráđi meannudit ášši, mii sáhtá mielddisbuktit militeara doaibmajuid jus leažžá dárbu.²⁵

2.3 ON olmmošvuoigatvuođaráđdi

Olmmošvuoigatvuođaráđdi lea ON deataleamos olmmošvuoigatvuođaorgána. Dat lea njuolgga Generálačoahkkima vuollásaš. Ráđdi ásahuvvui 2006:s ja lea bohtán ovdeš Olmmošvuoigatvuođakommišuvnna sadjái. Odđa olmmošvuoigatvuođaráđdi lea ásahuvvon alladet dássái ON-vuogádaga siskkobealde go dan maid Olmmošvuoigatvuođakommišuvdna lei, ja das lea veahá eará čoahkkádus, bargovuohki ja mandáhta kommišuvnna suktii. Rievdademiid ulbmil lei buoridit ja nannet ON barggu olmmošvuoigatvuođaid nannemiin ja ovdánahttimiin.

Ráđis leat álo 47 miellahtu.

Miellahttostáhtaid vällje Generálačoahkkkin geográfalaš juohkima vuodul, ja miellahttoriikkaid miellaguottuid ja čadaheami vuodul riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuođageatnegasvuođaid hárrái. Ráđdi dahká mearrádusaid ja addá rávvagiid jienastemiid bokte. Dat meannudit goasii buot áššiid mat gusket olmmošvuoigatvuođaide ON:s. Olmmošvuoigatvuođaráđdi lea Genèveas Sveitssas. ON Olmmošvuoigatvuođaid allakommiseara doaibmá ráđi čállin-goddin, ja dan jodiha Allakommiseara.

Olmmošvuoigatvuođaráđdi galgá oččodit buot olmmošvuoigatvuođaid ja friddjavuođaid universáladit doahhtaluvvot ja suodjaluvvot buot olbmuid ja

²⁵ Eambbo ON generálačoahkkima birra gávnnat: <http://www.un.org/ga/>

joavkkuid várás. Ráđđi galgá bargat áššiiguin main lea olmmošvuoigatvuodaid rihkkumiin sáhka, ovdamearkka dihte de go olmmošvuoigatvuodaid roavvásit ja systemáhtalaččat rihkkojuvvojit. Ráđđi galgá addit rávvagiid miellahttoriikkaide ja ON-vuogádahkii, maiddái Generálačoahkkimii dakkár áššiin mat gusket olmmošvuoigatvuodarihkumiid. Ráđđi galgá maiddái ovddidit ja oktiiheivehit ON barggu nu ahte lea ávkin olmmošvuoigatvuodaide. Dasto galgá ráđđi earet eará čadahit áigodatevalueremiid ja árvvoštallat olmmošvuoigatvuodadili ON miellahttoriikkain. Ráđis leat iešguđetlágán vuogit bearráigeahččat miellahttoriikkaid olmmošvuoigatvuodadili, sáhttet leat identifiserejuvvon riikkat mat lagabui gozihuvvojit, ja temáhtalaš vuogit mas dihto olmmošvuoigatvuodat árvvoštallojuvvojit ja bearráigeahččojuvvojit dárkileappot (ovdamearkka dihke temáhtalaš suorggit dego biinnideapmi, unnitloguid vuoigatvuodat, eamiálbmogiid, nissonolbmuid, mánáid, šlávvdadoaibma, oahpahas, dearvvašvuohta, evttolaš gittaváldimat, evttolaš ja sumáralaš goddimat, cealkinfriddjavuohta, erenoamáš geafivuohta, oskku friddjavuohta j.ea.). Dat mekanismmat gohčoduvvojit dávjá ráđi «spesiálaprosedyran».

Olmmošvuoigatvuodaráđi mandáhttii gullá maiddái árvvoštallat lea go dárbu odđa olmmošvuoigatvuodastándárddaide dahje odđa konvenšuvnnaide, ja maiddái ráhkadit evttohusaid dakkár odđa konvenšuvnnaide dahje julggaštusaide. Ráđđi galgá nappo sihke ovdánahttit ja suodjalit dálá olmmošvuoigatvuodaid, ja maiddái ovdánahttit odđa norpmaid jus ja go dasa leažžá dárbu.²⁶

2.3.1 Vuolitkommišuvdna

Vuolitkommišuvdna lea orgána mii ovdal gulai Olmmošvuoigatvuodakommišuvnna vuollái ja mii dál lea sirdojuvvon Olmmošvuoigatvuodaráđi mandáhta vuollái. Vuolitkommišuvdna lei ON

deataleamos áššedovdipanela olmmošvuoigatvuodaid hárrái. Das ledje 26 sorjjakehtes olmmošvuoigatvuodaáššedovdi miehtá máilmmi. Dat ii lean nappo politihkalaš orgána, muhto doaimmai sorjjakehtes ráđdeaddi orgánan Olmmošvuoigatvuodakommišuvdnii. Vuolitkommišuvdna ráhkadii earet eará raporttaid olmmošvuoigatvuodaid rihkkumiid birra, odđa konvenšuvdna- ja julggaštusevttohusaid ja doaimmahii muđui bargguid maid Olmmošvuoigatvuodakommišuvdna lei dasa addán. Vuolitkommišuvnna ledje maiddái muhtun vuollasaš bargojoavkkut. Okta dain lei Eamiálbmogiid bargojoavku (WGIP), mii lei ON deataleamos eamiálbmotorgána dassázii go ON Eamiálbmotáššiid bistevas forum ásahuvvui.²⁷ Dál mañnel go Olmmošvuoigatvuodaráđi lea ásahuvvon ii leat vel čielggas mii Vuolitkommišuvnna dáhpáhuva. Peter Wille Olgoriikkadepartemeanttas čilge ahte leat guokte evttohusa. Nubbi mielddisbuktá ahte Vuolitkommišuvdna joatkašuvvá Olmmošvuoigatvuodaráđi vuollasažžan ja sullii seamma mandáhtain ja áššedovdičoahkádusain. Nubbe evttohus lea ahte Olmmošvuoigatvuodaráđi ráhkada listtu máilmmi olmmošvuoigatvuodain, ja ahte geavahit dan listtu dárbbu mielde.

2.3.2 Olmmošvuoigatvuodaráđi erenoamášraportevrrat

Ovddeš Olmmošvuoigatvuodakommišuvnna ledje nugohčoduvvon erenoamášraportevrrat mat dál leat sirdojuvvon Olmmošvuoigatvuodaráđái. Daid sáhtta juohkit guovtti jovkui: ovttaskas riikkaid raportevrrat ja temáhtalaš raportevrrat. Dasto lea vel muhtun bargojoavkkuin sullasaš mandáhta go erenoamášraportevrrain. Dás čilgen erenoamážit Eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid ja vuđolaš friddjavuođaid erenoamášraportevrra. 2001:s nammadii Olmmošvuoigat-

²⁶ Geahča Olmmošvuoigatvuodaráđi mandáhta: UN doc. 60/251 (Cuonjomanu 3.b. 2006): Resolution adopted by the General Assembly: 60/251. Human Rights Council. Ja eambo dieđuid Olmmošvuoigatvuoda birra gávnat: <http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/>

²⁷ Vuolitkommišuvnna neahttsiidu: <http://www.ohchr.org/english/bodies/subcom/56th/56sub.htm>

vuodakommišuvdna erenoamáš-raportevrra eamiálbmogiid vuoigatvuodaid ja vuđolaš friddjavuodaid várás, professor Rudolfo Stavenhagen Mexicos eret. Su mandáhtta lea čuovvovaš:

- Čohkket, jearahit, vuostáiváldit ja lonohallat dieđuid ja korrespondánssa buot guoskevaš gálduin, maiddá ráđdehusain, eamiálbmogiin alddiineaset, sin báikkálaš birrasiin ja organisašuvnnain sin olmmošvuoigatvuodaid ja vuđolaš friddjavuodaid rihkkumiid birra;
- Hábmets rávvagiid ja evttohusaid heivvolaš doaimmaide mat sáhttet eastadit ja divvut eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid ja vuđolaš friddjavuodaid rihkkuma;
- Bargat hui lahkalaša eará erenoamášraportevrraiguin, erenoamášovddasteddjiiguin, bargojoavkkuiguin ja sorjjakeahtes ovddasteddjiiguin Olmmošvuoigatvuodakommišuvnna ja Vuolitkommišuvnna vuolde, Kommišuvnna resolušuvnna 1993/30 rávvagiid olis.

Eanasoassi reivvestallamis maid Erenoamášraportevrra sádde leat «deatalaš hoahppoappellat» (urgent appeals) go lea fáhkavárre ahte olbmuid dahje olles servodagaid olmmošvuoigatvuodaid rihkkovvojit. Son sádde maiddá «sivahallanreivviid» ráđdehusaide mat šaddet vástidit dakkár áššiin maiguin ii leat nu hoahppu. Sihke hoahppoappellat ja sivahallanreivvet leat suollemasat dasságo almmuhuvvojit Erenoamášraportevrra jahkeraporttas Olmmošvuoigatvuodaráđđái. Erenoamášraportevrra addá jahkásaš raporttaid ráđđái. Erenoamášraportevrradoaibma lea oassin ráđi gozihanmekanismmain ja galgá danne veahkehit ráđi bearráigeahččat, ovdánahttit ja suodjalit olmmošvuoigatvuodaid. Buot erenoamášraportevrrain lea guovddáš ulbmilin veahkehit buoridit miellahttostáhtaid gulahallama dan fáttás mas sus lea ovddasvástádus.²⁸

2.4 ON ekonomalaš ja sosiála ráđđi (ECOSOC)

Ekonomalaš ja sosiála ráđđi (ECOSOC) lea ON guovddáš forum riikkaidgaskasaš, ekonomalaš ja sosiála áššiid várás. ECOSOC:s lea ovddasvástádus buoridit eallindási olbmuid oppalaččat, barggu buohkaide ja ekonomalaš ja sosiála ovdáneami. ECOSOC mandáhttii gullá maiddá ovdánahttit universála doahhtalusa olmmošvuoigatvuodaid ja vuđolaš friddjavuodaid hárrái. ECOSOC hálde viiddis mandáhtainis badjel 70 proseantta visot ON olmmošlaš ja ekonomalaš resurssain. Olmmošvuoigatvuodakommišuvdna lei gitta duolá ráđjái ECOSOC vuollásaš orgána. Dat lei ON deataleamos ja fámoamos olmmošvuoigatvuodaorgána mii sáhtii hábmets ja ráhkadit ođđa konvenšuvnnaid ja julggaštusaid ja maiddá bidjat garra deattu daid riikkaid vuostá mat rihkkot olmmošvuoigatvuodaid. Olmmošvuoigatvuodakommišuvdna lea dál rievadan nama Olmmošvuoigatvuodaráđđin ja lea dál njuolgga Generálačoahkkima mandáhta vuollásaš (geahča vuollelis). ECOSOC lea dattege deatalaš olmmošvuoigatvuodaorgána ja mávssolaš erenoamážit eamiálbmogiid vuoigatvuodaid hárrái dannego ON eamiálbmotáššiid bistevaš forum lea njuolgga ráđi vuollásaš. ECOSOC:s lea 54 miellahtu mat välljejuvvojit golmma jahkái hávális. Dábalaččat dollojuvvojit guokte organisatoralaš čoahkkima ja okta váldočoahkkim jagis. Váldočoahkkimis lea sešuvdna alla dásis mas ministarat ja allaámmátolbmot digaštallet guovddáš ekonomalaš ja sosiála gažaldagaid.²⁹

2.4.1 ON Eamiálbmotáššiid bistevaš forum

ON eamiálbmotáššiid bistevaš forum (Bistevaš forum) lea njuolgga ECOSOC vuollásaš. Bistevaš foruma mandáhtta lea oktiiheivehit buot eamiálbmogiidda guoskevaš doaimmaid ON:s. Eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid leat foruma válddis nannejuvvon, muhto

²⁸ Erenoamášraportevrra birra: Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous peoples - Mr. Rodolfo Stavenhagen: <http://www.ohchr.org/english/issues/indigenous/rapporteur/>

²⁹ Eambo ECOSOC birra gávnnat: <http://www.un.org/ecosoc/>

lea ankke olmmošvuoigatvuodaráđdi mii lea ON válдооргána das ahte ovdánahttit doahhtalusa ja suddjema olmmošvuoigatvuodaid hárrái, ja dás maiddá eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid hárrái.

Bistevaš forumis lea 16 sorjjakeahtes ekspeartaráđdeaddi geat leat nammaduvvon iežaset gelbbolašvuoda vuodul. Gávccii miellahtu leat iešguđet ráđdehusat nammadan, ja gávccii lea fas ECOSOC presideanta nammadan, eamiálbmotorganisašuvnnaid ráđđádallamiid vuodul. Ráđdehusnammadan miellahtut ovddastit daid máilmeosiid maid ON dábálaččat atná máilmeoassin, ja eamiálbmotovddasteaddjit leat válljejuvvon 7 iešguđet guovllus mii vástida eamiálbmogiid iežaset juohkimii. Sápmelaččat gullet arktalaš guvlui. Dat mearkkaša ahte Bistevaš foruma eamiálbmotmiellahtut sáhttet ovddidit oaiviliid iešguđet guovllus vaikko formálalaččat leat individuála, sorjjakeahtes áššedovdit.

Bistevaš forum lea erenoamáš riikkaidgaskasaš oktavuodas, ja lei hirbmat vuoitun eamiálbmotvuoigatvuodaide go ásahuvvui suoidnemánu 28.b. 2000. Bistevaš forum čoahkkana juohke jagi New Yorkas guovtti vahkkui miessemánu gaskkamuttuid. Dat lea rabas buot eaktodáhtolaš eamiálbmotorganisašuvnnaide, maiddá daidda main ii leat nugohčoduvvon ráđdeaddi ECOSOC-árvu. Danne čoahkkanit juohke jagi badjel duhtá eamiálbmotolbmo miehtá máilmmi New Yorkii. Professor Ole Henrik Magga válljejuvui Bistevaš foruma vuosttaš ovdaolmmožin. Son čujuhii ovdaolmmošáigodagastis ahte Bistevaš forumis lea hirbmat stuora vejolašvuodas ON-vuogádagas. Mandáhtta lea hui viiddis. Magga nagodii earet eará mobiliseret ON sihkarvuodaráđi dakkaviđe čuovvolit apealla maid Bistevaš forum lei ovddidan.³⁰

2.5 Olmmošvuoigatvuodaid allakommiseara ON-kantuvra

ON Olmmošvuoigatvuodaid allakommiseara (Louise Arbour Canadas eret), guhte lea ON Várregenerálačáli, jodiha Olmmošvuoigatvuodaid allakommiseara ON-kantuvrra (OHCHR). Dat lea oassin ON čállingottis maid ON Generálačáli jodiha. Allakommiseara kantuvra lea lassin Allakommiseara iežas čállingoddái, juhkkovuvvon njealji váldosuorgái ja mángga unnit ossodagaide. Njeallje váldosuorggi leat Konvenšuvnnaid ja Olmmošvuoigatvuodaráđi ossodat, Spešialprosedyra-ossodat, Dutkkalmasaid ja ovdánavuoigatvuodaossodat ja Kapasitehtahuksema ja fealtadoaimmaid ossodat.

2.5.1 Allakommiseara iežas bargit

Dán ossodaga váldodoaimma lea veahkehit Allakommiseara ja Várreallakommiseara barggu. Dasa gullet earet eará policy-guorahallamat, muhtun OHCHR vuodđoprocedyraid bisuheapmi, veahkehit Allakommiseara ráhkadit vuoruhuvvon proševttaid ja prográmmaid olmmošvuoigatvuodaid heahstedilálašvuodaid hárrái ja hohpolaš reakšuvnnaid hárrái, ja maiddá oppalaš proševttat.

2.5.2 Konvenšuvnnaid ja Olmmošvuoigatvuodaráđi ossodat

Dát ossodat doaimmá čállingoddin konvenšuvnavuodđuduvvon gozihan-organáide (konvenšuvdnaorganáide), Olmmošvuoigatvuodaráđái ja dan vuollásaš organáide dego Vuolitkommišuvdnii ja ON eaktodáhtolaš fondii biinniduvvomiid várás. Dat doaimmaha čuovvovaš bargguid konvenšuvdnaorganáid ovddas :

- Ráhkkanahhtá ja lágida diehtujuohkinčállošiid.
- Meannuda váiddareivviid ja raporttaid mat bohtet konvenšuvdnaorganáide.
- Čuovvola konvenšuvdnaorganáid čoahkkimiid mearrádusaid ja rávvagiid.

30 Geahča Lile, Hadi Khosravi (2006): En ny æra for urfolk: de forente nasjoners permanente forum for urfolkssaker. Guovdageaidnu: Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolksrettigheter Nr 2/2006, siiddut 21-28.

- Veahkeha našuvnnalaš prošeavttaid mat nannejit olmmošvuoigatvuodaide ja čadahit konvenšuvdnaorgánaide rávvagiid.
- Ossodagas lea maiddá dátábása mas leat duodaštusat konvenšuvdnaorgánaide, Olmmošvuoigatvuodaráddái ja Vuolitkommišuvdnii.

2.5.3 Spesiálprosedyraossodat

Dát ossodat veahkeha Olmmošvuoigatvuodarádi fáktadieđuid čohkkemiin ja dutkkalmasmekanismmaiguin. Das leat mielde erenoamášraportevrrat, erenoamášovddasteaddjit ja áššedovdit, ja dasa lassin bargojoavkkut mat leat Olmmošvuoigatvuodarádis ožžon válddi dutkat olmmošvuoigatvuodaide rihkkumiid.

2.5.4 Dutkkalmasaid ja ovdánanvuoigatvuoda ossodat

Dán ossodagas lea ovddasvástádus suddjet ja loktet vuoigatvuoda ovdánit. Dat čadaha dutkkalmasaid, veahkeha Ovdánanvuoigatvuoda bargojoavkku, bargá laktit olmmošvuoigatvuodaide ovdánanbargguide, identifiseret vuoigatvuodavuodđuduvvon ovdáneami ja olmmošlaš strategiijaid maiguin jávkada geafivuoda. Ossodat hálddaša maiddá Allakommiseara girjerádjosa ja duodaštusguovddáža.

Dát ossodat deattuha erenoamážit olmmošvuoigatvuodaáššiid mat gusket eamiálbmogiidda ja minoritehta-álbmogiidda. Ossodat hálddaša maiddá ON eaktodáhtolaš foandda eamiálbmogiid várás, mii lea ON-foanda mas eamiálbmogat sáhttet ohcat mátkedoarjagiid searvat iešgudetlágán ON-konferánssaide, ovdamearkka dihte ON eamiálbmotáššiid bistevas forumii.

2.5.5 Kapasitehtahuksema ja fealtadoaimmaid ossodat

Dát ossodat ovdánahtta, implementere, bearráigeahččá ja árvoštallá rádddeaddi bálvalusaid ja eará tehnikalaš-veahkkeprošeavttaid go ráddehusat dan dáhttot. Dat veahkeha ja doarju ON fáktadutkandoaimmaid ja dutkkalmasaid.

Ossodat bargá nannet našuvnnalaš ásahusaid, doarjut ON olmmošvuoigatvuodaoperašuvnnaid ja dan oasi mii guoská olmmošvuoigatvuodaide ON ráfidoaimmain. Ossodat ovttasbargá ON našuvnnalaš riikajoavkkuiguin. Allakommiseara riikaovddasteaddjit geat gávdnojit mángga riikkas raporterejit dán ossodahkii.³¹

2.6 Váiddaprocedyrat

Maid galgá dahkat jus oaivvilda iežas leat gillán ovttá dahje eanet olmmošvuoigatvuoda rihkkuma? Lea vuđolaččat álo stáhta ovddasvástádus doahttalit, suddjet ja ovdánahttit olmmošvuoigatvuodaide. Danne ferte vuosttažettiin váldit oktavuoda eiseválddiiguin. Muhto jus dainna ii goastta gosage, de ferte ášši ovddidit diggái. Jus lea geahččalan áššis buot našuvnnalaš riekteásahusaid ovddas (gitta alimusriektái), dahje sáhtta duodaštit ahte riekteásahusat eai doaimma dahje ahte dat ádjánit badjelmearálaččat, de sáhtta doalvut ášši ON:ii. Dán kapihttalis čájehan oanehaččat dan movt váidá lihttovuodđuduvvon orgánaide vuolde. Erohussan das ahte ovddidit váidaga konvenšuvdna-vuogádagas, lea dat ahte dás sáhtta sáddet váidaga beroškeahttá das ahte guđiid konvenšuvnnaid riika lea dohkkehan. Lea dattege váddáset goastat vuogádagas go lea smávit olmmošvuoigatvuodarihkkumiin sáhka: danne berre leat sáhka duodalaš olmmošvuoigatvuodarihkkumiin.

2.6.1 1503-meannudeapmi

Jus sáhtta čujuhit bistevas olmmošvuoigatvuoda rihkkunminstarii mii lea jáhkehahtti ja bures duodaštuvvon, de sáhtta árvoštallat ovddidit váidaga «nugohčoduvvon» 1503 meannudeami bokte. Dat váiddamekanisma sáhtta geavahuvvot beroškeahttá das ahte makkár konvenšuvnnaid riika lea dohkkehan. Danne gullá dat «nugohčoduvvon» ON lihttovuodđuduvvon olmmošvuoigatvuodavuogádahkii. Dát lea okta ON boarráseamos váiddamekanismmain. Jus dainna váiddavugiin

31 Eambo Olmmošvuoigatvuodaide allakommiseara birra gávnat: <http://www.ohchr.org/english/>

lihkostuvvá de sáhtta olahit gitta bajimussii ON olmmošvuoigatvuodavuogádagas, Olmmošvuoigatvuodaráddái mii fas doalvu ášši Generálačoahkkimii. Doppe sáhtta bidjat mearkkašahhti deattu guoskevaš riikka guovdu.

Váidda sáddejuvvo Olmmošvuoigatvuodaid allakommisearii. Sihke ovttaskas olbmot ja joavkkut geat leat njuolgga gillán olmmošvuoigatvuodarihkumiid dahje geat dihtet dakkáriid, sáhttet ovddidit dakkár váidaga. Váidagis berrejit leat nu dárkilis fáktadieđut go vejolaš. Ii leat doarvái atnit dušše mediaid dieđuid vuodđun. Meannudeapmi eaktuda ahte lea leamaš minstar mas leat olmmošvuoigatvuodarihkumat mañnemañjalaga. Das berre čujuhit ahte lea geavahan buot našuvnnaš riektedoaimmaid, dahje ahte dat eai doaimma beaktilit dahje ahte ádjánit badjelmearálaš guhká. Váidda ii sáhte meannuduvvot buohtalaga eará riikkaidgaskasaš organisašuvnnaid meannudemiin. Váidda ii sáhte leat anonyma.

Go váidda lea ovddiduvvon, de galgá mannat njealji iskanásahusa čada mat sirrejit daid váidagiid mat meannuduvvojit viidáseappot. Olles proseassa lea suollemaš, ii ge das gula maidege ovdal jus de olle Olmmošvuoigatvuodaráddái. Olmmošvuoigatvuodaráddái giedahallá 1503-meannudanáššiid gitta čoahkkimiin ja das oážžu stáhta vejolašvuođa bealuštit iežas. Jus dilálašvuohta muhtun riikkas čájeha ahte leat vuogádatlaš roavva olmmošvuoigatvuodarihkumat, de sáhtta ráddi mearridit joatkit dutkamiin jagis jahkái eanet dieđuiguin sihke ráddehusas ja das gii váidá. Ráddi sáhtta maiddái nammadit sorjjakehtes áššedovdi geas galgá leat njuolgga oktavuoha ráddehusain, ja čohkke dieđuid ášši birra riikka álbmogis ja eará gálduin, gii šiehtadallá ráddehusain ja evttoha

doaimmaid dasa movt olmmošvuoigatvuodarihkumiid heaittiha. Ráddi sáhtta maiddái mearridit guoddit 1503-meannudanvuogi ja almmuhit ášši. Dalle sáhtta ášši sáddejuvvo viidáseappot Generálačoahkkimii.³²

2.6.2 Váidda NGO bokte mas lea ráddeaddi ECOSOC-árvu³³

1503-meannudeapmi lea moalkás vuohki ovddidit váidaga ON olmmošvuoigatvuodaráddái. Álkit vuohki oážžut rádi gullat ášši lea go ovddida ášši eará áhahusaide main lea ságastanriekti rádi váldočoahkkimis, ovdamearkka dihte eaktodáhtolaš organisašuvnna (NGO) bokte³⁴ mas lea ráddeaddi ECOSOC-árvu. NGO main lea nugohčoduvvon ráddeaddi ECOSOC-árvu sáhttet oassálastit observatevran Olmmošvuoigatvuodarádi čoahkkimiin ráddjejuvvon ságastanrivttiin. Go rádis lea dievasčoahkkin, de sáhttet buot NGO:t main lea ráddeaddi ECOSOC-árvu oassálastit šiehtadallamiin dahje digaštallamis, dihto ráddjejuvvon hámis. Dain lea veahá oanehet ságastanáigi, ja šaddet addit oanehet čálalaš dokumeanta-ovddidemiid go dan maid miellahttoriikkat besset. Dattege lea dát álkit vuohki almmustahttit olmmošvuoigatvuodarihkumiid go 1503-meannudeapmi. Norggas lea earet eará Sámirádis dakkár ráddeaddi ECOSOC-árvu.³⁵ Stáhtat mat eai leat miellahtun Olmmošvuoigatvuodarádis guoskevaš áigodaga, sáhttet maiddái searvat «observatevran» ságastanrivttiin, evttohanrivttiin ja rivttiin ráhkadit resolušuvdnaevttohusaid. Muhto dain ii leat jienastanriekti. Dasto leat iešguđet ON-orgánain observatevra-ámmát rádis ságastanrivttiin. Ovdamearkka dihte sáhtta ILO, ON Eamiálbmotáššiid bistevas forum, Máilmmebánku, UNESCO, UNDP ja earát searvat čoahkkimiidda.³⁶

32 Eanet dieđuid 1503-meannudeami birra gávnat: FNs Fact Sheet No.7/Rev.1, Complaint Procedures, oassi 2:

<http://www.unhcr.ch/html/menu6/2/fs7.htm> Geahča maiddái Olmmošvuoigatvuodarádi siiddu váiddavugiid birra: <http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/complaints.htm>

33 Ekonomalaš ja sosiálalaš rádis (ECOSOC) lea listu NOG:aid badjel mat devdet daid kvalitehtagáibádusaid mat vástidit organisašuvnnaid ulbmiliidda. NGO:at mat besset dan listui ožžot nugohčoduvvon ráddeaddiárvu ECOSOC:s. Dat árvu addá rievtti searvat ja hupmat čoahkkimiin organisašuvnnaid mat leat ECOSOC vuollásaččat ja olu eará ON-orgánain. Leat hui unnán eamiálbmotorganisašuvnnaid main lea dakkár ráddeaddiárvu ECOSOC:s.

34 NGO mearkkaša Non Governmental Organisation, namalassii ii-stáhtalaš organisašuvdna.

35 Geahča Sámirádi neahttasiiiddu: www.saamicouncil.net

36 Olmmošvuoigatvuodarádi atná seamma prosedyraid searvamii go Olmmošvuoigatvuodakommišuvdna. Daid vuoddu lea: Rules of Procedure of the Functional Commissions of the Economic and Social Council: <http://www.unhcr.ch/html/menu2/2/rules.htm>

Kapihtal 3

3.1 Konvenšuvnavuođđuduvvon olmmošvuoigatvuođavuogádat

Juohke ON váldokonvenšuvnnas olmmošvuoigatvuođaid hárrái lea áсахuvvon gozihanlávdegoddi mii galgá fuolahit ahte konvenšuvnnaid mearrádušat doahhtaluvvojit daid stáhtaid bealis geat konvenšuvnna leat dohkkehan. Dás vuolábealde leat čieža ON deataleamos olmmošvuoigatvuođakonvenšuvnnain ja dat gozihanlávdegottit (konvenšuvdnaorgánat) mat leat áсахuvvon juohke konvenšuvdnii:

Konvenšuvnnat:

ON` konvenšuvdna juovlamánu 21.b. 1965 buot nállevealaheami jávkadeami birra (nállevealahankonvenšuvdna).

Siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvdna (SP), juovlamánu 16.b. 1966

Ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid konvenšuvdna (ESK), juovlamánu 16. b. 1966.

Konvenšuvdna juovlamánu 18.b. 1979 buot nissonvealaheami jávkadeami birra (nissonvealahankonvenšuvdna).

ON` konvenšuvdna geassemánu 26.b. 1987 biinnideami ja eará issoras olmmošmeahtumis dahje badjelgeahččan meannudeami dahje ránggáštusa birra (konvenšuvdna biinnideami vuostá).

ON` konvenšuvdna skábmamánu 20.b. 1989 mánáid vuoigatvuođaid birra (mánáidkonvenšuvdna).

ON` konvenšuvdna juovlamánu 18.b. 1990 migrašuvdnabargiid ja sin bearrašiid suodjaleami birra (migrašuvdnabargiidkonvenšuvdna)

Gozihanlávdegotti:

Nállevealaheami jávkadeami lávdegoddi

Olmmošvuoigatvuođalávdegoddi

Ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid lávdegoddi

Nissonvealaheami jávkadeami lávdegoddi

Lávdegoddi biinnideami vuostá

Mánáid vuoigatvuođaid lávdegoddi

Migrašuvdnabargiid ja sin bearrašiid suodjaleami lávdegoddi

Gozihanlávdegottiid váldodoaibma lea dárkkistit movt stáhtat čadahit daid geatnegasvuođaid mat dain leat konvenšuvnna bokte maid leat dohkkehan. Lea iešguđet konvenšuvnnaid teaksta mii addá láhkavuodu áсахit lávdegottiid. Okta ovdamearka lea kapihtal IV, artihkal 28-45 Siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvnnas (SP) mii konstituere Olmmošvuoigatvuođalávdegotti ásaheami. Das leat 18 sorjjakehtes miellahtu geain leat alla morálalaš attáldagat ja rábmojuvvon áššemáhttu olmmošvuoigatvuođagažaldagain. Lea deatalaš namuhit ahte buot lávdegottiid miellahtut leat sorjjakehtes olmmošvuoigat-

vuodaáššedovdit geat leat miellahttun sin persovnnalaš fágalaš gelbbolašvuoda vuodul, ja geat eai ovddas stáhtaid nu movt eanas lihtto-vuodđuduvvon orgánain lea (earret Vuolitkommišuvnnas) gos iešgudet miellahttoriikkat (dahje sáttatgottit mat ovddastit miellahttoriikkaid) leat lahttun. Traktáhtavuodđuduvvon organisašuvnnat mat gozihit guđege olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnna, barget sakka eanet juridihkalaččat ja rievttálaččat go lihttovuodđuduvvon orgánat. Traktáhtavuodđuduvvon orgánat eai sáhte meannudit olmmošvuoigatvuodarihkumiid mat eai gula dan konvenšuvdnii maid galget gozihit, dahje jietnadit maidege daid riikkaid birra mat eai leat ratifiseren konvenšuvnna.

3.1.1 Lávdegottiid bargu³⁷

Konvenšuvdnalávdegottiid barggu sáhtta juohkit njealji váldosuorgái:

Stáhtaraporttat áigodagaid mielde
Oppalaš mearkkašumit
Stáhtaidgaskasaš váidagat
Individuála váidagat

3.2.1 Stáhtaraporttat áigodagaid mielde

Go olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnnaid, maddái ON čieža guovddáš konvenšuvnna, ratifiserejit de geatnegahttet stáhtat iežaset jámmadit reporteret konvenšuvdnalávdegottiide movt dat leat čuovvolan konvenšuvnna mearrádusaid. Stáhtat leat geatnegasat doahttalit, suddjet ja aktiivadit deavdit konvenšuvnna vuoigatvuodaid. Dat raporttat mat leat almmolaččat, guorahallojuvvojit guoskevaš lávdegottis dakkár čoahkkimis gosa stáhta ovddasteaddjit leat gohččojuvvon boahit vástidit gažaldagaid ja buktit dievasmahtti dieđuid. Meannudeapmi lea rabas čoahkkimiin. Lávdegoddi sáhtta maddái čohkket dieđuid eará gálduin go dat mat leat stáhta raporttain. Dalle leat erenoamážit ii-stáhtalaš organisašuvnnat (NGO:t) mat veahkehit lávdegottiid dieđuid čoaggit. Dat dieđut leat dávjá

deatalaččat dain gažaldagain mat divvojuvvojit stáhtii. Gažadeami vuodul ráhkada lávdegoddi raportta mas árvvoštallá movt stáhta lea čadahan daid geatnegasvuodaid mat iešgudet konvenšuvnnas leat. Lávdegotti raporta sáddejuvvo de ON generálačoahkkimii.

Ovttá dakkár raporttas lea okta dain deataleamos konklusuvnnain eamiálbmogiid hárrái, dat go Olmmošvuoigatvuodalávdegoddi skábmamánu 1.b. 1999 raporttastis Norgii, cuige njuolga sápmelaččaid iešmearridanvuoigatvuhtii SP artihkal 1:s:

17. As the Government and Parliament of Norway have addressed the situation of the Sami in the framework of the right to self-determination, the Committee expects Norway to report on the Sami people's right to self-determination under article 1 of the Covenant, including paragraph 2 of that article.³⁸

3.2.2 Oppalaš mearkkašumit

Lávdegottiin lea váldi, dan gealbbu vuodul maid leat oľahan stáhtaraporttaid ja individuála váidagiid bokte, ráhkadit nugohčoduvvon oppalaš mearkkašumiid (General Comments). Mearkkašumiide lea lávdegottiid ovttaoaivilvuolta vuodđun, ii ge jienasteapmi. Dat doibmet dievasmahtti normeremin dahje konvenšuvdnadulkojuvmin. Mearkkašumit čiekjudit, deattuhit, ráddjejit ja čilgejit konvenšuvnna iešgudet mearrádusaid. Dasa lassin čilgejit mearkkašumit konvenšuvnna mearrádusaid oktavuoda eará konvenšuvnnaide. Mearkkašumit eai leat juridihkalaččat geatnegahttin, muhto geavatlaččat deattuhuvvojit dat mearkkašahtti olu konvenšuvnnaid dulkodettiin. Mearkkašumiid geavahit viidát sihke lávdegottiin, riikkaidgaskasaš organisašuvnnain, stáhtain, našuvnnalaš duopmostuoluin, NGO:ain ja ovttaskas olbmot. Mearkkašumiid praktihkalaš árvu lea nu stuoris ahte dat mángga

37 Dás gávnnaat dieđuid buot lávdegottiid birra ja daid guoskevaš dokumeanttaid ja cealkámušaid: <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf>

38 Geahča UN doc. CCPR/C/79/Add.112 (skábmamánu 1. b. 1999): Concluding Observations of the Human Rights Committee: Norway, paragrafa nr. 17.

oktavuođas leat vuodđun riikka-idgaskasaš vieruiduvvan riektái.³⁹

Okta dain deataleamos oppalaš mearkkašumiin mii lea ovddiduvvon, lea Olmmošvuoigatvuodálávdegotti oppalaš mearkkašupmi nr. 23 SP artihkal 27 birra mii lea minoritehtaálbmogiid vuoigatvuodaid birra. Paragrafa 7:s gávnnavuvvo ahte:

The committee observes that culture manifests itself in many forms, including a particular way of life associated with the use of land resources, especially in the case of indigenous peoples.

Dát mearkkašupmi lei guovddáš prinsihppavuodđu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi barggai sámi vuoigatvuodaiguin Norggas. Dasa máhcan manjel.⁴⁰

3.2.3 Stáhtaidgaskasaš váidagat

Dát lea váidinvuohki njuolgga riikkaid gaska. Muhto lea eambo dábalaš ahte iešguđet stáhtat ovddidit olmmošvuoigatvuodadiliid diplomáhtalaš geainnuid bokte njuolgga nuppiin riikkain, almmá geavatkeahttá ON váiddameannudan-prosedyra. Dát váiddaortnet ii leat goassege geavahuvvon. Danne in čilge dan dárkileappot.

3.2.4 Individuála váiddaproedyrat

Muhtun konvenšuvnnat rahpet vejolašvuoda individuála váiddameannudeapmái. Dat konvenšuvnnat leat:

- Siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid konvenšuvdna (SP)
- Buot nállevealaheami jávkadeami konvenšuvdna (nállevealahan-konvenšuvdna).
- Buot nissonvealaheami jávkadeami konvenšuvdna (nissonvealahan-konvenšuvdna)
- Konvenšuvdna biinnideami vuostá
- Konvenšuvdna migrašuvdnabargiid suddjema várás

Dáid konvenšuvnnaid gozihanlávdegottit sáhttet meannudit váidagiid ovttaskas olbmuiin geat oaivvildit stáhta rihkkon ovttá dahje eanet paragrafaid dan guovtti konvenšuvnnas, jus stáhta lea dohkkehan lávdegotti gealbbu dan dahkat, Muhtun oktavuođain lea láchkavuodđu meannudit individuála váidagiid nannejuvvon liigebeavdegirjiis, muhtun oktavuođain fas bohtá dat ovdan konvenšuvdnateavsttas. SP:s ja Nissonkonvenšuvnnas lea «nugohčoduvvon» (fakultatiiva) liigebeavdegirji juohke konvenšuvdnii mii lea sirrejuvvon konvenšuvdnateavsttas, ja eaktuda sierra ratifiserema stáhtaid bealis.

Go stáhtat ratifiserejit liigebeavdegirjiid de dohkkehit dat gozihanlávdegottiid gealbbu ja rahpet vejolašvuoda lávdegoddi meannudit ovttaskas indiviidaid váidagiid. Konvenšuvdna biinnideami vuostá, Nállevealahan-konvenšuvdna ja Migrašuvdnabargiid suodjaleami konvenšuvdna eai leat dakkárat main lea sáhka liigebeavdegirjiis. Muhto eaktun dasa ahte lávdegoddi galgá sáhttit meannudit váidagiid, lea ahte riika ovddida čálalaš cealkámuša mii dohkkeha lávdegotti gealbbu. Fertejit maidái leat nuo ja nuo olu riikkat mat leat addán dakkár cealkámuša. *Migrašuvdnabargiid suodjaleami lávdegoddi* ii sáhte meannudit ovttaskas indiviidaid váidagiid ovdalgo unnimusat logi riikka lea buktán dakkár cealkámuša. *Mánáid vuoigatvuodaid lávdegottis* ja *Ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid lávdegottis* ii leat vejolašvuolta meannudit individuála váidagiid obanassiige.

Individuála váidaga eavttut leat nannejuvvon iešguđetge teavsttas mii ásaha gozihanlávdegottii gealbbu. Nappo guoskevaš konvenšuvnnaid liigebeavdegirjiin dahje váldokonvenšuvdnateavsttas. Leat dattege muhtun oppalaš njuolggadusat mat gustojit buohkaide:

- Jus čálát soapmása bealis, de fertet duodaštit ahte dat olmmoš gean ovddas váiddát lea dutnje addán lobi váidit.

39 Geahča kapihtal 1.4.3 Riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievtti birra

40 Oppalaš mearkkašumiid birra gávnnavvo: Høstmøling, Njål (2003): Internasjonale menneskerettigheter. Oslo: Universitetsforlaget, siidu 80.

- Son guhte váidá ferte leat njuolgga dahje eahpe-njuolgga gillán daid olmmošvuoigatvuođarihkkumiid main lea sáhka.
- Váidda ferte gustot ovttá artihkkalii dan konvenšuvnnas maid gozihanlávdegoddi lea ásahuvvon bearráigeahččat.
- Fertejit leat doarvái duodaštusat daidda fáktavuodđuduvvon čuoččuhusaide maid ovddida. Mediaid raporttat eai leat doarvái dohkálaččat.
- Váidda ferte guoskat dilálašvuhtii mii lea dáhpuhuvvan mañjelgo stáhta dohkkehii konvenšuvnna.
- Váidi ferte leat geavahan buot našuvnnalaš riektevugiid. Dábálaččat mearkkaša dat ahte ferte leat guoddalan ášši gitta alimusriektái ovdalgo dan sáhhtá ovddidit ON:ii. Dábálaččat spiehkastuvvo dan njuolggadusas ovdamearkka dihte dalle go ášši ájihit riektivuogádagas, dahje jus sáhhtá duodaštit ahte našuvnnalaš riektivuogit eai doaimma.
- Ášši ii meannuduvvo jus dat meannuduvvo eará riikkaidgaskasaš orgánas.
- Lea vejolaš ahte stáhta lea reserveren iežas dohkkeheames muhtun dilálašvuođaid go dohkkehii gozihanlávdegotti gealbbu. Leat ovdamearkka dihte olu stáhtat mat eai dáhto lávdegotti meannudit ášši jus eará riikkaidgaskasaš orgána lea meannudan ášši.

Mañjelgo lea árvvoštallojuvvon sáhhtá go lávdegoddi meannudit ášši, de meannudišgoahhtá lávdegoddi ášši. Jus ášši ii gula lávdegotti gealbbu vuollái dahje konvenšuvnna viidodahkii, dahje jus dat eará ákkaid geažil ii sáhte meannuduvvot, de hilgu lávdegoddi ášši. Dakkár hilgun ákkastallojuvvo. Jus lávdegoddi gávnna ahte ášši sáhhtá meannuduvvot, de bovdejuvvo guoskevaš stáhta buktit oaivila áššis. Son guhte váidá addá eanet dieduid ja oainnuid lávdegoddái jus dasa leaš dárbu ášši čielggadettiin. Go ášši lea ollásit čielggaduvvon, de váldá lávdegoddi ášši

loahpalaš árvvoštallamii, ja buktá cealkámuša ja konklusuvnna. Jus lávdegoddi gávnna ahte konvenšuvdna lea rihkkojuvvon, de dáhttu dat stáhta dahkat dan mii dárbbášuvvo vai čuovvola lávdegotti konklusuvnnaid ja rávvagiid. Jus lávdegoddi gávnna ahte konvenšuvdna ii leat rihkkojuvvon, de lea ášši mearriduvvon.

Kapihtal 4

4.1 ILO (International Labour Organisation)

Ovdalgo Máilmejulggaštus ja olles ON-vuogádat oba gávdnu ge, de lei Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvdna (ILO) ráhkadan olu vuđolaš olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnnaid. ILO áсахuvvui vuosttaš máilmmesoadi loahpa 1919:s, oktanaga ON álgovuoduin – Álbmotlihtuin. Álbmotlihttu lei vuodđuduvvon politihkalaš ja militeara ráfi áigumušaiguin, ja ILO lei fas vuodđuduvvon dan nammii ahte ovddidit ráfi sosiála vuoiggalašvuoda bokte.⁴¹ Go ON áсахuvvui 1946:s, válđui ILO fárrui ON-vuogádahkii ja lei vuosttaš sierraorganisašuvdna ON-vuogádaga siskkobealde. Go ON áсахuvvui 1946, de lei ILO juo ráhkadan ja dohkkehan 68 olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnna. ILO beroštišgodii árrat juo vártnuhis joavkkuid dilis, ja álggii juo 1921:s bargat eamiálbmogiid vuoigatvuodaiguin.⁴² ILO lea dál áidna riikkaidgaskasaš organisašuvdna mii lea ráhkadan olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnnaid mat ollásit gusket eamiálbmogiidda. Dat leat:

- ILO-konvenšuvdna nr. 107 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra (1957)
- ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái (1989)

Dán oktavuodas lea mearkkašanveara

ahte ILO:s lea erenoamáš golmmaoasát struktuvra. ILO lea áidna ON organisašuvdna mas lea ii-stáhtalaš miellahttovuohta nannejuvvon konstitušuvnna. Bargoorganisašuvnnaid ja bargoaddiorganisašuvnnaid ovddasteaddjit oassálastet seammá dásis go ráđdehusovddasteaddjit ILO:s. Našuvnnalaš áirrasgottiin ILO-šiehtadallamiid oktavuodas leat álo leamaš guokte ráđdehusovddasteaddji, ja bargiin ja bargoaddiin lea leamaš okta goappásnai.

Olmmošvuoigatvuodaperspektiivvas lea dát golmmaoasát juohkin miellagiddevaš spiehkasteapmi riikkaidgaskasaš lágaid oppalaš prinsihpas ahte duššefal stáhtat galget beassat hábmet riikkaidgaskasaš lágaid odđa njuolggadusaid.⁴³

Roy ja Kaye (2002) čilgeba ahte ILO áсахuvvui industriála revolušuvnna geažil. Dalle lei ruđalaš ekspansuvdna ja bargodilit ledje hui garrasat ja olmmošmeahtumat. Bargiiguin ávkástallojuvvui badjelmearálaččat, ja sis ii lean makkárge sosiála dahje ekonomalaš sihkarvuohta. Danne beroštii ILO álgobáliid eanemusat das ahte makkár rolla eamiálbmot-olbmui lei bargin.⁴⁴ *Andean Indian Program* guorahallan fuomášuhtii ILO ja eará osiid ON-vuogádagas geahččagoahtit eamiálbmogiid dili miehtá máilmmi. Dat álggii čielggademiin mii almmuhuvvui 1953:s, ja sullii daid muttuid dáhtui ON

41 Geahča Swebston, Lee og Gudmundur Alfredson (2002): The Rights of Indigenous Peoples and the Contribution of Erica Daes, i red. Gudmundur Alfredson and Maria Stavropoulou: Justice Pending: Indigenous Peoples and Other Good Causes. The Hague: Martinus Nijoff Publishers, siidu 70.

42 Thornberry, Patrick (2002): Indigenous Peoples and Human Rights. Manchester: Manchester University Press, siiddut 320-321. Ja geahča International Labour Organisation (1953): Indigenous People: Living and Working Conditions of Aboriginal Populations in Independent Countries, Geneva: ILO

43 Oppenheim, L. F. L og Hersch Lauterpacht (1955): International Law: a treatise, 8th ed. London: Longmans, siiddut 713-732.

44 Roy, Chandra og Mike Kaye (2002): The ILO: a Handbook for Minorities and Indigenous People, Genève: Minority Rights Group International and Anti-Slavery International, siidu 4.

ILO ovddidit riikkaidgaskasaš konvenšuvnna dán fáttá birra.⁴⁵

4.2 ILO-konvenšuvdna nr. 107

The Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 ILO-konvenšuvdna nr. 107 lei vuosttaš álbmotrievttálaš traktáhta mii giedahalai «eamiálbmogiid».⁴⁶ Dat gárttai leat áidna dakkár konvenšuvdna 32 jagi. Konvenšuvdna giedahallá mánga guovddáš gažaldaga mat leat eamiálbmogiidda mávssolaččat, ovdamearkka dihte eananvuoigatvuodát, vieruiduvvan riekti, bargu ja oahpahas. Konvenšuvnna lei dattege okta vuđolaš headjuvuhta: assimilerenlahkoneapmi. Dat čielggai dađistaga go ON bargagodi eamiálbmotjulggaštusain, ja eamiálbmotovddasteaddjit lassánedje iešguđet riikkaidgaskasaš čoahkkimiin. Dađistaga čielggai maiddái ahte konvenšuvdna nr. 107 prinsihpat leat sakka báinnahallojuvvon eamiálbmogiid assimilerenulbmilii, mii ii šat vástidan olmmošvuoigatvuodaide ja odđa politihkkii eamiálbmogiid guovdu. Konvenšuvnna vuhttui badjelgeahččanvuoigna eamiálbmogiid guovdu, ja das čujuhuvvo earet eará eamiálbmogiidda «unnit avanserta» álbmogin.⁴⁷ Das navdojuvvo integrašuvdna loahpalaš čoavddusin dáid joavkkuid boahpteáiggi čuolmmaide. Vuhttui jáhkku dasa ahte eamiálbmogiid kultuvra bođii dađistaga jávkat, dakkaviđe go sii ožžot vejolašvuoda oassálastit našuvnnalaš stuoraservodagas. Konvenšuvnna áigumuš lei álkidahttit dan sirdima stuoraservodahkii.

1982:s ásaheames Vuolitkommišuvdna nugohčoduvvon ON Eamiálbmotbargojoavkku (UN Working Group on Indigenous Populations). Dat ásaheapmi lei boadus ON erenoamášraportevrra Jose Martinez Cobo konklusuvnnain ja

rávvgiin eamiálbmogiid vealaheami čuolmmaid hárrái. Bargojoavku attii vejolašvuoda buot eamiálbmotorganisašuvnnaide oassálastit observatevran, beroškeahhtá ráđdeaddi ECOSOC-árvvus. Ovttasrádiid eará riikkaidgaskasaš organisašuvnnaiguin, akademihkkáriiguin, eamiálbmotorganisašuvnnaiguin ja eaktodáhtolaš organisašuvnnaiguin muđui, lei dán áššedovdijoavkkus mearrideaddji rolla dain rievdamemiin mat fertejdedje dahkkot ILO-konvenšuvdna nr. 107 hárrái.⁴⁸

ILO ráđdehusorgána vástidii loahpas kritihka čakčamánu 1986:s, ja gohčui dasto áššedovdičoahkkimii Genèvei mii galggai buktit rávvagiid das ahte maid lei dárbbalaš rievdadit konvenšuvdna nr. 107:s, ja maid rávvet movt dan galggai rievdadit.

Čoahkkin lei nu go dábálaččat golmmaoasát mas ledje bargiidorganisašuvnnaid, bargoaddiorganisašuvnnaid ja ráđdehusaid áirasat. Muhto dábálaš vierus spiehkastuvvui nu ahte Ráđdehusorgána maiddái nammadii guokte áššedovdi NGO:aid bealis ovddastit eamiálbmogiid beroštumiid. Okta áššedovdi ovddastii World Council of Indigenous Peoples (WCIP), mii lei organisašuvdna mii ásaheames árra 1970-logus máilmmeviidosaš ovttasbargoorganisašuvdnan eamiálbmogiid várás. Sámeráđdi lei okta organisašuvdna mii lei mielde ásaheames *Eamiálbmogiid máilmmeráđi*. Nubbi áššedovdi ovddastii *Survival International*, mii ii leat iešalddis eamiálbmotorganisašuvdna, muhto deatalaš organisašuvdna mii bargá eamiálbmogiid vuoigatvuodaáššiiguin. Lei vuosttaš háve go eamiálbmogat nammaduvvojedje áššedovdin dakkár riikkaidgaskasaš čoahkkimii. Eará eamiálbmotovddasteaddjit ledje ges

45 Roy, Chandra og Mike Kaye (2002): The ILO: a Handbook for Minorities and Indigenous People, Genève: Minority Rights Group International and Anti-Slavery International, siidu 71. Ja geahča Lile, Hadi Khosravi (2006): En ny æra for urfolk: de forente nasjoners permanente forum for urfolksaker. Guovdageaidnu: Gáldu Čála – álgoálbmotvuoigatvuodaide áigečála Nr 2/2006, siidu 12. 46 ILO geavahii sáni “populations” mii ii leat seamma go “peoples”. ON-lihtu art. 1.2 dovddaha čielgasit ahte buot álbmogiin lea ovttalágán vuoigatvuhta iešmearrideapmái. Vai garvvásiid dan čuolmma, de lei deatalaš ahte ii huma eamiálbmogiid birra muhto eamiásiid birra.

46 ILO geavahii sáni “populations” mii ii leat seamma go “peoples”. ON-lihtu art. 1.2 dovddaha čielgasit ahte buot álbmogiin lea ovttalágán vuoigatvuhta iešmearrideapmái. Vai garvvásiid dan čuolmma, de lei deatalaš ahte ii huma eamiálbmogiid birra muhto eamiásiid birra.

47 ILO Konvenšuvdna No. 107, artihkal 1(1): This Convention applies to- (a) members of tribal- or semi-tribal populations in independent countries whose social and economic conditions are at a less advanced stage than the stage reached by the other sections of the national community, and whose status is regulated wholly or partially by their own customs or traditions or by special laws or regulations.

48 Minde, Henrik (2003): Urfolksoffensiv, Folkerettsfokus og styringskrise: Kampen for en ny samepolitikk 1960-1990, i red. Bjørn Bjerklø og Per Sella (2003): Samer, makt og demokrati. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, siidu 117.

vuohččan observatevran čoahkkimis, nu maiddái Sámeráđdi.

Dát čoahkkin geažuhii dan soahtama ideálaid ja mihttomeriid dáfus, mii šattai dovddusin sidjiide geat barge standárddaid mearridemiin dán suorggis. Olahuvvui aŋkke ollislaš ovttamielalašvuohta das ahte badjelgeahččanvuohti ja integrešuvdnasáhka konvenšuvnnas galggai jávkaduvvot, ja dan sadjái galggai konvenšuvnnas ságastuvvot gielain mas árvvusatnin ja doahttalus lei vuodđun.⁴⁹ 1987 ja 1989 gaska rievdaduvvui ILO-konvenšuvdna nr. 107. Dan proseassas ráđđádallojuvvui mánggain iešgudet eamiáálbmogiin, ja sii serve aktiivadit čoahkkimiidda, juogo iežaset organisašuvnna ovddasteaddjin, dahje bargoaddiid, bargiid dahje ráđđehusaid ovddasteaddjin. Maŋjel guovtti jagi ealaskas ja garra digaštallamiid de dohkkehuvvui Indigenous and Tribal Peoples Convention (nr. 169) geassemánu 1989. Maŋjelgo konvenšuvdna nr. 169 lei dohkkehuvvon, de ii lean šat vejolaš ratifiseret konvenšuvdna nr. 107, dannego odđa konvenšuvdna lohkkui boares konvenšuvnna odasteapmin. Stáhtat mat juo ledje ratifiseren konvenšuvdna nr. 107, ledje aŋkke čadnon das, ja leat dan nu guhká go eai geassát das dahje ratifisere konvenšuvdna nr. 169.⁵⁰

4.3 ILO-konvenšuvdna nr. 169

Indigenous and Tribal Peoples Convention, ILO konvenšuvdna nr. 169 lea viiddis álbmotrievttálaš geatnegahtti konvenšuvdna mii giedahallá duššefal eamiáálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid vuoigatvuođaid. Dat giedahallá hui olu beliid eamiáálbmogiid eallimis, ovdamearkka dihte guovttegielalaš oahpahusa, vieruiduvvan rievtti, birrasa, eananvuoigatvuođaid, eaiggáduššanvuoigatvuođaid, rievtti beassat ráđđádallat, rievtti searvat mearrádušproseassaide, iežas-identifikašuvnna ja vuoiŋnalaš árvvuid.

Okta suorgi mii lea erenoamáš deatalaš eamiáálbmogiidda leat eananvuoigatvuođaeavttut. Konvenšuvdna fertii hábmejuvvot nu ahte ásahuvvui vejolašvuohta sirrejuvvon eananvuoigatvuođaregiimaide našunálstáhta juridihkalaš vuogádaga siskkobealde. Dat čuolbma guoskkaha muhtumiid dain moalkámus ja riidovulošeamos gažaldagain juohke riikka juridihkalaš rámmaid siskkobealde. Dasa lassin leat eananvuoigatvuođaid oktavuodas hirbmat stuora ekonomalaš beroštumit.

Sidjiide geat galge hábmet konvenšuvnna rámmaid lei čielggas ahte olu ráđđehusat eai dáhtton ratifiseret šiehtadusa jus dat lei ilá hástaleaddjin stáhta suverenitehta hárrái guovddáš gažaldagain. Earret eananvuoigatvuođaid de leat konvenšuvnnas olu mearrádušat eamiáálbmogiid oassálastima birra mearridanorgánain. Oktiibuot 17 riikka leat ratifiseren ILO-konvenšuvnna nr. 169 (čakčamánu 9.b. 2007 muttuid). Norga ratifiserii konvenšuvnna vuosttaš riikan. Danmárku lea maiddái ratifiseren konvenšuvnna, muhto Ruotta ja Suopma eai leat.⁵¹

4.4 ILO mekanismmat vuoigatvuođarihkkumiid meannudeamis

Maid sáhtta dahkat jus stáhta rihkku dahje ii čuovo ILO-konvenšuvnna njuolggadusaid? Norgga sápmelaččaide lea erenoamážit ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiáálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái deatalaš. Jus ráđđehus rihkku konvenšuvnna, de sáhtta bargoaddiorganisašuvdna dahje bargiidorganisašuvdna sáddet váidaga. Seammaládjje go ON siskkobealde nai, de lea vejolaš ovddidit stáhtabealleváidaga – muhto dat ii dáhpáhuva goassege. Muhtun NGO:ain lea ráđđeaddi ILO-árvu ja dat besset čuovvut ILO čoahkkimiid. Sámeráđis lea dakkár árvu. ILO lea maid

49 Geahča Sweptstone, Lee. A New Step in the International Law on Indigenous and Tribal Peoples: ILO Convention No. 169 of 1989, i red. James S. Anaya: International Law and Indigenous Peoples, Burlington (USA): Publisert av Ashgate Publishing Company, 2003, siidu 334.

50 Geahča International Labour Organisation (2003): ILO Convention on Indigenous and Tribal Peoples, 1989 (No. 169): A Manual. Genève: ILO, siidu 4.

51 Eanet dieđuid ILO-konvenšuvnna nr. 169 birra gávnat: Thornberry, Patrick (2002): Indigenous Peoples and Human Rights. Manchester: Manchester University Press, siiddut 339-367.

ávžžuhan ráđdehusaid ráđđádallat eamiálbmotororganisašuvnnaiguin go válbmejit iežaset áigodatraporttaid. Norga lea dan čoavdán dan láhkái ahte ráđdehusa áigodatraporta sáddejuvvo ILO:ii oktan Sámedikki sorjjakeahtes mearkkašumiiguin. ILO doallá maiddái rabas dialoga Sámedikkiin nu movt norgga ráđdehus lea ávžžuhan. Maiddái ovttaskas olbmuid lea vejolaš sáddet dieđuid ILO áššedovdilávdegoddái ja ILO konferánsalávdegoddái. Dalle sáhtá ILO ieš bargagoahtit áššiin. Dát lávdegottit deattuhit indiviidaid liigedieđuid leat ávkkálažžan.⁵²

ILO váiddameannudanvuohki ii leat dego ON váiddameannudeapmi, dannego ILO ii atte vejolašvuoda individuála váidagiid ovddidit. Leat dušše stáhtabealálaččat mat sáhttet váidit eará stáhtaid, vejolaččat sáhttet bargoaddiorganisašuvnna ja bargiidorganisašuvnna ovddidit váidaga. Ovttaskas olbmot eai sáhte nappo váidit. Dat lea dannego ILO lea huksejuvvon golmmaoasát huksehussan. ILO dohkkeha dattege eamiálbmotororganisašuvnnaid váidagiid mat barget ealáhusaiguin dahje bargguiguin. Ovdamearkka dihte sáhtá sámi boazodoalloealáhusorganisašuvdna dahje sámi meahcástanorganisašuvdna váidit. Sámiráđđi vikkahii muhtun áiggi dássái oažžut ILO rahpat vejolašvuodaid eamiálbmogiidda váiddameannudeami dáfus, ja boađusin lea dál ahte ILO lea njuovžilet ja dohkkeha váidagiid eamiálbmogiid ealáhusorganisašuvnnaid – vaikko dat eai eisege sáhte lohkkot bargoaddin dahje bargiidorganisašuvnnaid.

Buot stáhtat mat leat ratifiseren ILO, fertejit sáddet áigodatraporttaid ILO:ii iežaset čadaheami birra. Eamiálbmogiin ii leat makkárge sierra formálalaš kanála dan proseassas. Norga lei vuosttaš riika mii vuolláičáli ILO 169, ja lei maiddái vuosttaš riika mii sáddii áigodatraportta ILO:ii. Sámediggi lei dalle aitto ásahuvvon. Sámediggi lei čállán iežas sorjjakeahtes kommeanttaid Norgga raportii, ja sáddii daid ráđdehussii dainna

dáhtuin ahte dat sádde daid viidáseappot ILO:ii. Ráđdehus válljii beaitit muhtun oainnuid, dannego oaivvildii Sámedikki leat ilá kritihkalažžan, ja dannego eai guorrasan sisdollui. Danne geahččalii Sámeráđđi oččodit ILO miedihit dasa ahte eamiálbmogat besse formáladit sáddet iežaset raporttaid ILO:ii. Dat ii menestuvvan dannego dalle lei šáddet vuogádaga rievdadit. Nubbi lávki lei ahte Sámediggi oaččui áigái soahpamuša ráđdehusain ahte sámedikki sorjjakeahtes raporta álo galgá čuovvut Norgga raportta ILO:ii. ILO lea dohkkehan dan ortnega, ja lea ávžon eará stáhtaid dahkat sullasaš siehtadusaid iežaset eamiálbmogiiguin.

52 Geahča International Labour Organisation (2003): ILO Convention on Indigenous and Tribal Peoples, 1989 (No. 169): A Manual. Genève: ILO, siidu 79.

5. kapihtal

5.1 Eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodát

Dássázii lea dát artihkal eanemusat giedahallan ON olmmošvuoigatvuodaid oppalaččat. Dás duohko deattuhan eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodaid ja erenoamážit sápmelaččaid olmmošvuoigatvuodaid. Álggos álggán vuodđodoahpágiid čilgemiin. Dasto čilgen muhtun guovddáš vuoigatvuodafáttáid mat guoskkahit eamiálbmogiid ja sápmelaččaid. Mun deattuhan erenoamážit Siviila ja politihkalaš konvenšuvnna vuoigatvuodaid (SP) art. 27. Áiggun geahčadit muhtun fáttáid nu go eananvuoigatvuodaid, ráddádallanvuoigatvuoda ja iešmearridanvuoigatvuoda. Dán oasis áiggun maiddái čájehit guđe ládje muhtun vuoigatvuodát leat inkorporerejuvvon Norgga riektevuogádahkii.

Muhtomin badjánit boasttuipmárdusat go olbmot hupmet eamiálbmogiid vuoigatvuodaid birra. Hubmojuvvo erenoamáš vuoigatvuodaid birra sápmelaččaide (eamiálbmogin). Muhto dájvái ii leat hupmu eará go dábálaš oppalaš olmmošvuoigatvuodaid birra, dahje minoritehtavuoigatvuodaid birra. Eamiálbmogiid vuoigatvuodaid sáhtta roavvát juohkit njealji jovkui.⁵³

1) Oppalaš olmmošvuoigatvuodát: Vuoigatvuodát mat gusket buot olbmuide, ja mat leat njuolgut oktagaslaš vuoigatvuodát. Dákkár vuoigatvuodát leat earret eará ON olmmošvuoigatvuodaid máilmmejulggaštusas.

2) Minoritehtavuoigatvuodát:

Vuoigatvuodát mat leat vásedin formulerejuvvon olbmuide geat gullet čearddalaš, kultuvrralaš, oskkolaš, našuvnnalaš dahje gielalaš minoritehtaide. Dá leat dakkár vuoigatvuodát mat maiddái gustojit eamiálbmotolbmuide geat gullet eamiálbmotjovkui geat leat minoritehtadilis riikkas. Dákkár vuoigatvuodát leat ovdamearkka dihte formulerejuvvon SP art. 27:s minoritehtaid vuoigatvuodaid birra ja ON minoritehtajulggaštusas.⁵⁴ Minoritehtavuoigatvuodát leat formulerejuvvon oktagaslaš vuoigatvuodatan, muhto stáhtas leat goitge geatnegasvuodát minoritehtaid ektui joavkun.

3) Vásedin eamiálbmogiid vuoigatvuodát: Erenoamáš mearrádusat mat dohkkehit eamiálbmogiid vuoigatvuodaid. Dát leat belohahkii formulerejuvvon oktasaš vuoigatvuodatan. Dákkár vuoigatvuodát gávdnojit ILO-konvenšuvnnas nr. 169 eamiálbmogiid vuoigatvuodaid birra ja ON julggaštusas eamiálbmogiid vuoigatvuodaid birra.

4) Álbmotvuoigatvuodát: Vuoigatvuodát mat leat njuolgut oktasaš vuoigatvuodát. Vuosttažettiin lea álbmogiid riekti iešmearrideapmái mearrideaddji. Eamiálbmogat leat ON generálačoahkkimis dohkkehuvvon álbmogin geain lea iešmearridanvuoigatvuodatan. Dát dáhpáhuvai dalle go dohkkehede ON julggaštusa eamiálbmogiid birra.

⁵³ Geahča Eide, Asbjørn og Erica-Irene Daes: Working paper on the relationship and distinction between the rights of persons belonging to minorities and those of indigenous peoples, UN document: E/CN.4/Sub.2/2000/10. Paragraf 2. Gávdno cuoŋománu 29. b. 2007: [http://193.194.138.190/Huridocda/Huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.10.En?Opendocument](http://193.194.138.190/Huridocda/Huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.10.En?Opendocument)

⁵⁴ United Nation Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious or Linguistic Minorities

Vuollelis leat dárkilet dieđut dáid iešgudetge vuoigatvuodaid sisdoalu birra, ja daid čilgehusa birra.

5.2 Minoritehta-doaba

Ii gávdno riikkaidgaskasaš juridihkalaš definišuvdna minoritehta-doahpagii, seammaládje go ii gávdno makkárgede definišuvdna *eamiálbmot-* dahje *álbmot-* doahpagii. Dattetge leat muhtun čilgehusat maid lávejit geavahit. Okta dan eanemus dohkkehuvvon čilgehusain minoritehta-doahpaga dáfus, mii heive bagadussan, lea ON erenoamáš-raportevra Francesco Capotorti ráhkadan reaidun SP art. 27 bargui. Capotorti mielde lea minoritehta:

*A group numerically inferior to the rest of the population of a State, in a non-dominant position, whose members – being nationals of the State – possess ethnic, religious or linguistic characteristics differing from those of the rest of the population and show, if only implicitly, a sense of solidarity, directed towards preserving their culture, traditions, religion or language.*⁵⁵

Capotorti-čilgehus deattuha ahte minoritehta lea numeraláččat unnitlogus. Dat sáhttá hilgut muhtun joavkkuid mat leat dulbmojuvvon, ja main leat seamma váttisvuodát go minoritehtain vaikko leat ge eanetlogus (ovdamearkka dihte čáhppes olbmot Lulli-Afrihkkás Apartheid vuolde). Dasa lassin lea miellagiddevaš mearkkašit Olmmošvuoigatvuodakommišuvdna gáibádusa ahte stáhta ferte geahččat ollislaččat go galgá defineret minoritehta SP art. 27 mielde. *Ballantyne, Davidson and McIntyre vs. Canada*-áššis

čuoččuhit ášši vuolgaheaddjit ahte sii leat gillán SP art. 27 rihkkuma go eai beasa cegget engelasgielat máinnusgalbbaid Quebecii Kanadai. Quebecas lea fránskkagiellagat eanetlogus. Lávdegoddi hilggui gáibádusa dainna ákkain ahte dát minoritehta, Quebeca engelasgielat servodat ii leat minoritehta Kanada stáhtas ollislaččat. Lávdegottis ledje dattetge siskkáldas soahpameahttunvuodát, ja viđas lahtuin bidje mielde disseansa.⁵⁶ Go guoská dasa man guhká joavku ferte leamaš riikkas ovdal go sáhttá rehkenastojuvvot dohkálaš minoritehtan, dat lea oalle eahpečielggas.

5.3 Eamiálbmot-doaba

ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái geavaha čilgehusa das geaidda konvenšuvdna gullá. Artihkal 1 (b) čilge mii oavvilduvvo doahpagiin eamiálbmot:

b) álbmogiidda iešmearrideaddji-riikkain mat adnojuvvojit eamiálbmogin dan dihte go dát álbmogat leat sin manisboahhtit geat ásse riikkas dahje dan guovllus masa riika gullá, go guovlu váldojuvvui dahje koloniserejuvuvui dahje dálá riikkarájit ásahuvvojedje, ja geat juridihkalaš servodatsajisteaset beroškeahttá leat ollásit dahje muhtin muddui seailuhan iežaset sosiála, ekonomalaš, kultuvrralaš ja politihkalaš ása-husaid.

Dát čilgehus lea hábmejuvvon nu gohčoduvvon Cobo-definišuvnna⁵⁷ vuodul, ja deattuha earret eará ahte lea sáhka álbmogis mii lea massán válddi iežas eatnamiid badjel, ja mii lei guovllus ovdal go stáhtarájit mearriduvvojedje.

55 UN Document E/CN.4/Sub.2/384/ (1977): Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, paragraf 568. Se Thornberry, Patrick (2002): Indigenous Peoples and Human Rights. Manchester: Manchester University Press, siidu 52. Geahča Wille, Petter (1999): Norsk lovkommentar: 21. mai 1999 FN's konvensjon for sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966 (artikkel 27), geahča note nr. 44. Geahča Nowak, Manfred (2005): U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel, siidu 643-645.

56 Geahča UN document: CCPR/C/47/D/359/1989 (1989): Ballantyne, Davidson and McIntyre vs. Canada, čuočkkis nr. 11.2. Geahča Thornberry, Patrick (2002): Indigenous Peoples and Human Rights. Manchester: Manchester University Press, siidu 153. Geahča Nowak, Manfred (2005): U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel, siidu 644.

57 Cobo-definišuvdna: "Indigenous communities, peoples and nations are those which, having a historical continuity with pre-invasion and pre-colonial societies that developed on their territories, consider themselves distinct from other sectors of the societies now prevailing in those territories, or parts of them. They form at present non-dominant sectors of society and are determined to preserve, develop and transmit to future generations their ancestral territories, and their ethnic identity, as the basis of their continued existence as peoples, in accordance with their own cultural patterns, social institutions and legal systems." Geahča Cobo, Matines (1986): Study of the problem of discrimination against indigenous populations, UN document: E/CN.4/Sub.2/1986/7, Paragrafa 379.

Dat mii earuha eamiálbmogiid minoritehtain oppalaččat, lea juste dat mii guoská eatnamiid geavaheapmái ja sin gullelašvuhtii duovdagiidda ovdal go riikkarájit bohte. Professor Asbjørn Eide lea notáhtas ON Vuolitkommišuvdnii čilgen erohusa dáinnalágiin:

What is normally held to distinguish indigenous peoples from other groups is their prior settlement in the territory in which they live, combined with their maintenance of a separate culture which is closely linked to their particular ways of using land and natural resources.⁵⁸

Nappo leat eamiálbmogat dakkár álbmogat main lea nanu ja historjjálaš gullelašvuhta eatnamiidda maid badjel sis ii leat šat váldi. Ii leat nu álki dáinnalágiin defineret geas leat vuoigatvuodát. Definišuvdna lea rievtti mielde nu ahte «sis geain lea vuoigatvuhta eatnamiidda, leat sii geat leat massán eatnamiid». Dat lea sirkulára definišuvdna mii ii leat govttolaš jus lea eahpádus leat go álbmogis dahje joavkkus álgoálggus vuoigatvuodát eatnamiidda.⁵⁹ Dát ii dattetge leat váttisvuhta ovdamearkka dihte sámi álbmoga dáfus. Ii oktage eahpit ahte sámi kultuvra lea nannosit čadnojuvvon eatnamiid geavaheapmái, ja ahte sámi álbmot lei dáppe olu ovdal go stáhtarájit mearriduvvojedje. Visot váriin, jávrriin, vuonain ja vuvddiin davvin leat sámi namat. Olles sámi kultuvrra eallinvuoddu lea vealtameahttumit čadnon eananduovdagiidda, ja danne ii leat vejolaš dohkkehit sámi kultuvrralaš vuoigatvuodaid almmá dohkkehtta sin eaninvuoigatvuodaid.

Lea beare álki defineret eamiálbmogiid dušše dan mielde ahte lea gullelašvuhta eatnamiidda. Olu joavkkuin lea dakkár kultuvra mii lea čadnon eatnamiidda vaikko eai definerejuvvo ge eamiálbmogiin. Ovdamearkka dihte kveanat. Kveanaid kultuvra lea čadnon duovdagiid

geavaheapmái, muhto digaštallan das ahte leat go kveanat eamiálbmot vai eai, lea eambo dan birra ahte gullet go sii Suoma álbmogii ja Suoma kultuvrii, vai lea go áibbas sierra álbmot. Suoma kultuvra ii dárbbas sierraládje suddjejuvvot vai seaillušii. Sápmelaččaide ja olu eamiálbmogiidda ii leat ášši dušše oktagaslaš vuoigatvuodaid birra, muhto olles eallinvuodu ja kultuvrra seailuma birra mas lea viehka dološ historjá, máhttu ja eallinviisodat. «Kultuvra lea dego áibmu», dajai professor Ole Henrik Magga muhtomin, «don it fuomáš dan ovdal go dat jávkagohtá». Kultuvrra haga lea olmmoš dego ealli. Iešguđetlágán kultuvrrat leat iešguđetlágán vuogit movt eallit olmmožin. Olmmoš mii massá iežas kultuvrra, massá iežas eallinvuogi. Ovddeš alimusriektejustitiárius ja Sámi vuoigatvuodálávdegotti jodiheaddji Carsten Smith lea dadjan dáinnalágiin:

Mii diehtit ahte lea olles kultuvrra seailuma dahje jávkama birra – oktan visot dainna maid dat lea čohkken olbmuid eallimis čuđiid jagiid čađa ja olbmuid jurdagiin viidáset huksema birra. Dán ektui láivot visot eará áššit min riikka kulturpolitihkas.⁶⁰

Mánngabealat kultuvrrat berrejit leat resursan eai ge áittan servodahkii. Jus iešguđetlágán kultuvrrat ovddastit iešguđetlágán eallinvugiid, de han mánngabealat kultuvrrat nannejit min oainnu das movt eallit olmmožin. Gáržžes oaidnu olmmošvuoda birra buktá dušše ovdagáttuid, dohkkehtunvuoda ja fuollameahtunvuoda. Dasa lassin lea dát njuolgut morálalaš prinsihpaid birra mat leat čállojuvvon ovdamearkka dihte SP art. 27:ii. Buot olbmui lea vuoigatvuoha ovddidit iežaset kultuvrra ja eallit olmmožin iežas vuogi mielde (nu guhká go ii dagat earáid olmmošvuoigatvuodaid ovdii). Jurddaš jus duiskkalaččat livčče

58 Eide, Asbjørn og Erica-Irene Daes: Working paper on the relationship and distinction between the rights of persons belonging to minorities and those of indigenous peoples, UN document: E/CN.4/Sub.2/2000/10. Gávdno cuorjmánu 29. b. 2007: [http://193.194.138.190/Huridocda/Huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.Sub.2.2000.10.En?Opendocument](http://193.194.138.190/Huridocda/Huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.Sub.2.2000.10.En?Opendocument)

59 Ibid, paragrafa 31.

60 Geahča Smith, Carsten (2007): Samerettsutvalget – tyve år etter. Oslo: Torkel Oppsahls minneseminar, s.3. Gávdno miessemánu 30. b.: http://www.galdu.org/govat/doc/samerettsutvalget_tyve_aar_etter.pdf

vuoitán soađi ja Norga ain otná dán beavvi livččii duiskkalaččaid fámu vuolde. Jurddaš jus Duiskka ráđdehus livččii gielidan dárogiela geavaheami ja livččii buohkaid bággen oahppat duiskkagiela. Ja jurddaš ahte dát livččii bistán 100 jagi. Dát lei dáruiduhttinhistorjjá duohtavuohhta, ja danne lea sámi kultuvra nu marginaliserejuvvon go lea.

5.4 Álbmot-doaba

Go ON ráhkadii SP art. 27, de ledje mánga delegašuvnna mat čuoččuhedje ahte eamiálbmogat eai galgga rehkenastot minoritehtan. Sii oaivvilledje ahte eamiálbmogiid kultuvrrat leat nu primitiivvat ahte eai dárbbas makkárges suodjaleami. Lea baicca stáhta geatnegasvuohhta «ovddidit» ja assimileret eamiálbmogiid.⁶¹ Vaikko dán stáhtain lei veaháš eará vuolggasadji, de lea čielggas ahte eanas eamiálbmogat eai rehkenastet iežaset njuolgut minoritehtan, muhto iešheanaláš álbmogin. Dát guoská maiddái sápmelaččaide. Norgga stáhta lea ge maid dievaslaččat dohkkehan sápmelaččaid sierra álbmogin. Sámedikki rahpamis 1997:s logai gonagas Harald V ahte Norgga stáhta lea ásahuvvon guovtti álbmoga eatnamiidda – sápmelaččaid ja dáččaid. Son bivddii maiddái ándagassii dan ovddas movt stáhta lea meannudan sápmelaččaiguin:

*Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga oktasaš eananguovllunala – dáččaid ja sápmelaččaid. Sámi historjá lea čavgadit bárgiduvvon oktii dáčča historjjáin. Mii fertet dál šallošit dan vearri-vuođa maid Norgga stáhta ovdal lea dahkan sámi álbmogii garra dáruiduhttinpolitihka bokte.*⁶²

Sápmelaččat rehkenastojuvvojit oktan álbmogin mii lea juohkásan Norgii,

Ruttii, Supmii ja Ruššii. Sii eai leat iešalddis minoritehta, muhto minoritehta daid servodagaid ektui gosa gullet stáhta siskkobealde. Ii álbmotriekti ge definere álbmot-doahpaga, muhto dat bargo-definišuvdna mii lea buoremusat dohkkehuvvon Henriksen, Scheinin ja Åhrén (2005) mielde, lea nu gohčoduvvon Kirby-definišuvdna:

1. A group of individual human beings who enjoy some or all of the following common features:

- a. a common historical tradition;*
- b. racial or ethnic identity;*
- c. cultural homogeneity;*
- d. linguistic unity;*
- e. religious or ideological affinity;*
- f. territorial connection;*
- g. common economic life;*

2. the group must be of a certain number which need not be large but which must be more than a mere association of individuals within a State;

3. the group as a whole must have the will to be identified as a people or the consciousness of being a people – allowing that group or some members of such groups, through sharing the foregoing characteristics, may not have that will or consciousness; and possibly;

*4. the group must have institutions or other means of expressing its common characteristics and will for identity.*⁶³

Dát definišuvdna heive bures sápmelaččaide, ii ge šatta man ge ládje vuostálaga eamiálbmot-doahpágiin. Áidna erohus lea ahte eamiálbmot-doaba mielddisbuktá oktavuoda eará dominerejeaddji joavkkuin. Rahčan dohkkehuvvot álbmogin lea maiddái hui nannosit čadnojuvvon iešmearrideami rahčamii.⁶⁴

61 Nowak, Manfred (2005): U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel, siidu 650.

62 Geahča St.meld. nr. 55 (2000-2001): Om samepolitikken, paragrafa 2.1

63 Geahča Henriksen, John Bernard, Martin Scheinin og Mattias Åhrén (2005): Det samiska folkets rätt till självbestämmande: Vedlegg 3, Oslo: Finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe (2005): Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohus, Oslo: Bargo- ja searváidahttindepartemeanta, siidu 317-318.

64 Iešmearrideapmi gieđahaljojuvo sierra oasis manjelis artiikkalis.

5.5 ON ja minoritehtaid vuoigatvuodát

Riikkaidgaskasaš suodjaleapmi minoritehtaid vuoigatvuodaid dáfus ii leat makkárge ođdamállet hutkosiid. Riikkaidgaskasaš šiehtadusaid maid ulbmil lea suodjalit minoritehtaid sáhtta guorrat ovdamearka dihte Ausberg oskkolaš ráfikonvenšuvnnaide (1555) ja Westphaliai (1648). Dasa lassin nannejuvvojedje minoritehtaid vuoigatvuodát ráfišiehtadusaid ja Álbmotlihtu (Folkeforbundet) áсахemiin mannel vuosttaš máilmmisoadi. Muhto go ON áсахuvvui ja go álge bargat hábmet ON olmmošvuoigatvuodaid, de ledje miellahttostáhtat hui garrasat minoritehtaid vuoigatvuodaid ektui. Vearrámus duodaštus lea dat ahte ON olmmošvuoigatvuodaid julggaštus (1948), mii lea ON-soahpamuša vuoddogeadgi olmmošvuoigatvuoda-doahpaga dáfus, ii sisttisdoala ovttage artihkkala minoritehtaid vuoigatvuodaid birra. Ja ná lea vaikko ráhkaduvvojedje mánga evttohusa. Sivva manne lea guđđojuvvon, boahá ovdan čuoččuhusas maid okta Generálačoahkkima ovddasteddjiin, gii ovddasta Stuorabritánia, dajai:

*[...] a compromise was impossible between, on the one hand, the view prevalent in the New World that indigenous groups of peoples and immigrants must be assimilated and, on the other, the unshakeable conviction in the Old World that minorities require specific protection.*⁶⁵

Go Generálačoahkkin mearridii ON olmmošvuoigatvuodaid máilmmejulggaštusa 1948:s, de deattuhedje ahte sii «cannot remain indifferent to the fate of minorities».⁶⁶ Danne bivde Olmmošvuoigatvuoda-kommišuvnna ja dan Vuolit-kommišuvnna ráhkkanahhtit dárkilit

guorahallama minoritehtaid dili birra suodjaleami vuodđun. Vuolit-kommišuvdna mearridii, guhkes digaštallama mannel, ahte eai ráhkkanahte dákkár guorahallama, muhto baicca ráhkadit sierra artihkalevttohusa konvenšuvdnii maid ledje ráhkadeame Máilmmejulggaštusa čuovvoleapmin. Konvenšuvdna mii galgai čuovvolit Máilmmejulggaštusa, juhkkuojuvvui guovtti konvenšuvdnii. Vuosttaš šattai *Siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid konvenšuvdnan* ja nubbi šattai *Ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid konvenšuvdnan*. Goappašagat mearriduvvojedje 1966:s. Vuolitkommišuvnna evttohus čállojuvui loahpas Artihkal 27 Siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid konvenšuvdnii (SP).⁶⁷ SP art. 27 bidjá vuodu ON doahpagiidda minoritehta ja vuoigatvuodaid birra, ja dat čuodjá ná:

Stáhtain gos leat čearddalaš, oskkolaš dahje gielalaš minoritehtat, eai galgga sii geat gullet dákkár minoritehtaide massit vuoigatvuoda ovttas earáiguin joavkkus beassat doaimmahit iežaset kultuvrra, dovddastit ja čađahit iežaset oskku dahje geavahit iežaset giela.

Eamiálbmogiidda mearkkaša dat earret eará ahte stáhta ferte dohkkehit sin eananvuoigatvuodaid, dainna go sin kultuvra lea vealtameahttumit čadnon luondduressaid ja duovdagiid geavaheapmái. Eananvuoigatvuodaid haga sis duohtavuodas ii leat makkárge suodjaleapmi iežaset kultuvrra ektui.⁶⁸

5.5.1 Vuodđolága § 110a

SP art. 27:s lea leamaš stuora mearkkašupmi minoritehtaid vuoigatvuodaide Norggas, ja erenoamážit sápmelaččaid vuoigatvuodaide. Artihkal bidjá ovtta dain buot deataleamos

65 Nowak, Manfred (2005): U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel, siidu 636.

66 Nowak, Manfred (2005): U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel, siidu 639.

67 Nowak, Manfred (2005): U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel, siidu 638-642.

68 Geahča eambo dán birra mannelis eananvuoigatvuoda bajilčállagis.

prinsihppavuoduin Sámi vuoigatvuodálávdegotti bargui, mii bealistis mielddisbuvttii earret eará ahte Sámediggi áсахuvvui, ahte Norga dohkkehii ILO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid vuoigatvuodaid birra, Finnmarkkulága ja Vuodđolága 110a (Sámeaparagrafa).⁶⁹ Nu gohčoduvvon Sámeaparagrafa, Vuodđolága § 110a, lea huksejvuvon njuolga SP art. 27 nala ja čuodjá dáinnalágiin:

Lea stáhta eiseválddiid geatnegasvuohta láhčit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku sáhtta sealluhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.

Mearrádus ii leat oppalaččat formulerejvuvon buot minoritehtaid váste (nu go SP art. 27), muhto lea váseidin heivehuvvon sápmelaččaide. Čilgehussan čujuhuvvo Sámi vuoigatvuodálávdegotti vuosttaš čielggadeamis ahte sámi kultuvra lea erenoamáš eará minoritehtaid ektui:

Vuosttažettiin lea olles sámi kultuvra dan duohken movt Norgga eiseválddit meannudit dainna. Jus sámi kultuvra ii oaččo doarvái buriid eallineavttuid Norggas, de lea váttis jáhkkit ahte dat nákke eallit viidáseappot min ránnjáriikkain. [...] Dát lea dakkár kultuvra mii lea hui olu Norgga eiseválddiid politihka duohken, ja dat lea áidna kultuvra mii lea dien dilis.⁷⁰

Dasa lassin bealušta lávdegoddi dan go hilgot eará minoritehtaid dainna ahte lávdegottis ii lean váldi cealkit maidege eará minoritehtaid birra, ja ahte lávdegotti čoahkkádus ii fátmastan eará minoritehtaid ovddasteddjiid. Dattetge dadjet ahte sii veaháš vuorrástuvvet go paragrafa sáhtta ipmirduvvot

eahpevuoiggalážžan, erenoamážit kveana kultuvrra ektui.⁷¹ Dainna prinsihpain ahte buot minoritehtakultuvrrat leat ovttadássásaččat, lei guđa lahttosaš unnitlohku mii dáhtton sierra vuodđoláhkamearrádusa sápmelaččaide ovdal go jearaldat eará minoritehtaid suodjaleami birra vuodđolága bokte lei čielggaduvvon.

Vuodđolága § 110a lea prinsihppajulggaštus mii gullá vuodđoláhkamearrádusaid odđa bulvii. Seamma jovkui gullá maiddái § 110b vuoigatvuohta birrasii, ja § 110c olmmošvuoigatvuođaid birra. Dát mearrádusat oktan ovdabargguiguin ja geavahusain lea áigeovdil go galgá dulkot § 110a. Vuodđolága § 110b ovdabargguin bohta ovdan ahte mearrádusas lea njealjelágán rievttalaš mearkkašupmi. Das lea čujuheaddji doaibma Stuoradikki láhkamearrideami válddi ektui, dat čatná hálddahusa árvvoštallandoaimma birasáššiin, das lea deatalaš mearkkašupmi go galgá dulkot njuolggadusaid mat gusket birrasii, ja dat sáhtta doaibmat iešheanalaš vuodđun dakkár áššiin maid láhkadahkkit eai leat sierra mearridan. Maiddái sámeaparagrafa ferte dulkojuvvot nu.⁷² Giella-, kultuvra- ja servodateallindoahpagiid dáfus lea jurddašuvvon nu ahte dat galget dulkojuvvot viiddis mearkkašumis. Sámegiella lea juhkkujuvovon 10 iešgudetge suopmanii go ovdamearkka dihte davvisámegiella ja lullisámegiella leat liikka guhkkálaga go dárogiella ja islánddagiella.⁷³ Dattetge geavaha Vuodđolága § 110a doahpaga «giella» ovttaidlogus. Dás deattuha Sámediggi ahte jurdda lea ahte mearrádus galgá fátmastit visot sámi suopmaniid. Kultuvra lea maiddái geavahuvvon viidámus mearkkašumis mas lávdegoddi čilge ahte:

Min ipmárdusas lea kultuvra oktii-geassu dain norpmain, árvvuin,

69 Geahča Smith, Carsten (2007): Samerettsutvalget – tyve år etter. Oslo: Torkel Oppsahls minneseminar, s.4. Gávdno miessemánu 30.b. rájes: http://www.galdu.org/govat/doc/samerettsutvalget_tyve_aar_etter.pdf

70 Geahča NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, čuokkis nr. 10.8.12.2. siidu 440.

71 Geahča- NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, čuokkis nr. 10.9.3. siidu 447.

72 Geahča Skogvang, Susann Funderud (2002): Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid, Oslo: Universitetsforlaget, siidu 97.

73 Geahča Sámedikki ruovttusiiddu: Giella, gávdno geassemánu 10. b. 2007: <http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?Ald=56&back=1&Mid1=11&Mid2=123>

*doaimmanminstariin ja oktasaš ipmárdusain mat leat ovttá servodagas. Kultuvra dán čilgehusa mielde fáttmasta eallinvuogi, vieruid ja dábiid ja oskkolaš ipmárdusaid.*⁷⁴

Ja sihkarastin dihte ahte doaba ii ráddjejuvvo praktihkalaš politihkas, de lasihedje vel dasa lassin doahpaga servodateallin.⁷⁵

5.6 Positiiva doaimmat

SP art. 27 sátnegaheamis lea negatiiva hápmi (*shall not be denied*). Mearrádusaid ferte dattetge Olmmošvuoigatvuođakommišuvnna General Comment no. 23 mielde dulkot dainnaláigiin ahte dat addá positiiva vuoigatvuođaid. 6.1-paragráfas cealká lávdegoddi ahte:

*Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party.*⁷⁶

Stáhta lea nappo geatnegahtton addit positiiva erenoamášgiedahallama joavkkuid ektui, sihke almmolašvuođa ektui ja eará olbmuid daguid ektui. Dás lea mearkkašan veara ahte negatiiva cealkkahápmi (*shall not be denied*) ii geardduhuvvon *ON julggaštusas vuoigatvuođaid birra olbmuide geat gullet našuvnnalaš, čearddalaš, oskkolaš ja gielalaš minoritytaide* (1992). Dán julggaštusas leat vuoigatvuođat

formulerejuvvon aivve fal positiiva cealkagiiguin dego ovdamearkka dihte «*States shall protect*» (art. 1) ja «*States shall take measures*» (art. 4).

5.6.1 Leat go positiiva doaimmat vealaheaddjit?

Olmmošvuoigatvuođakommišuvdna čilge maiddái dárkilit ahte positiiva doaimmat eai galgga mielddisbuktit ahte joavkkut vealahuvvojit eahpevuoiggalaš vugiin, ja bivdá stáhtaid doahhtalit SP art. 2.1 ja SP art. 26, mat giedahallet ii-vealaheami. Seammás lea čielggas ahte lávdegoddi ii dohkket ii-vealahanprinsihpa ággan beasadit positiiva doaimmain.

*The obligations placed upon States parties under article 27 have sometimes been confused with their duty under article 2.1 to ensure the enjoyment of the rights guaranteed under the Covenant without discrimination and also with equality before the law and equal protection of the law under article 26. [...] However, as long as those measures are aimed at correcting conditions which prevent or impair the enjoyment of the rights guaranteed under article 27, they may constitute a legitimate differentiation under the Covenant, provided that they are based on reasonable and objective criteria.*⁷⁷

Dát čuovvu vealahanlága § 8 sátničuodjama, mii deattuha ahte «Erenoamášgiedahallan mii lea mielde ovddideami lága ulbmila, ii adnojuvvo vealaheaddjin dán lága mielde. Erenoamášgiedahallan galgá loahpahuvo go dan ulbmil lea olahuvvon». Mihttomearri dáinna erenoamášgiedahallamiin lea buhtadit heittot vuolggasaji ja bargat eastadit duolbmama. Positiiva erenoamášgiedahallama ulbmil lea eastadit čielga erohusaid joavkkuid

74 Geahča NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, čuokkis nr. 10.8.6. siidu 435

75 Geahča NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Oslo: Universitetsforlaget, punkt 10.8.7. siidu 436 eambo Vuodđolága § 100a birra geahča: Skogvang, Susann Funderud (2002): Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid, Oslo: Universitetsforlaget, kapihtal 3.

76 Geahča UN Document: CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: The rights of minorities (Art. 27), čuokkis nr. 6.1

77 UN Document: CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: The rights of minorities (Art. 27), čuokkis nr. 2 ja 6.2

gaskka dahje unnidit erohusaid mat leat, ii ge addit jovkui buoret vejolašvuodaid go eará joavkkuin servodagas. Jus čearddalaš dahje oskkolaš joavkkut giedahallojuvvojit erenoamážit positiiva doarjjadoaimmaid dahje eará vugiid bokte, de lea dát lohpi jus ulbmil lea ovddidit dásseárvvu, sihkkarastit ovttalágan vejolašvuodaid ja vuoigatvuodaid, dahje hehttet vealaheami.⁷⁸ Sáhtta maiddá leat áigeguovdil geavahit positiiva erenoamášgiedahallama iešgudetge ládje ja iešgudetge viidodagas daid iešgudetge joavkkuid ektui. Jearaldat mii de badjána, lea man muddui olbmot ovttaskas minoritehtajoavkkuin sáhttet čuoččuhit ahte sii leat gillán vealaheami mii rihkku lága jus álggahit positiiva erenoamášgiedahallama eará minoritehtajoavkkuid olbmuid ektui. Christel Kirkøen (2005) mielde:

*[...] ii sáhte dán hilgut, muhto orro leame váttis konkretiseret dán dárki-leappot oppalaš ja teorehtalaš vuoduin. Ferte praksisiin mearridit rájiid das man guhkás positiiva erenoamášgiedahallan sáhtta fanahit almmá rihkukeahtta čearddalaš vealaheami gildosa.*⁷⁹

Norggas čuoččuhit muhtumat ahte ii oktage minoritehta berre oažžut ovdamuniid dahje sierra eriid guđege ládje, ii-vealahanprinsihpa mielde. Muhto jus vuosttalda vealaheami váldoprinsihppan, ii bat de maiddá berre bargat ovddidit vuoiggalašvuoda jus servodat lea eahpevuoiggalaččat vealahan muhtun olmmošjoavkku? Vuoiggalašvuoda njulgen sáhtta maiddá mielddisbuktet ahte muhtun oktavuodain ferte dohkkehit sierra eriid.

Go galgá gávdnat balánssa eriid ja vealaheami gaskka, de lea *Buot nállevealahaemi jávkadeami konvenšuvdna* áigeguovdil. Dán oktavuodas lea maiddá namuhan veara ahte *ON nállevealahaemi jávkadeami*

lávdegoddi lea buktán sierra cealkámuša eamiálbmogiid birra. Lávdegoddi ávžžuha dás stáhtaid earret eará:

*(a) Recognize and respect indigenous distinct culture, history, language and way of life as an enrichment of the State's cultural identity and to promote its preservation;*⁸⁰

ON iežas *ON nállevealahaemi jávkadeami* lávdegoddi ávžžuha dás nappo ovddidit eamiálbmogiid kultuvrra aktiivvalaččat servodahkii riggodahkan.

5.6.2 Nállevealahanlávdegoddi eananvuoigatvuodaid birra

Nállevealahanlávdegoddi ávžžuha maiddá stáhtaid dahkat juoidá konkrehtalaččat njulget dan eahpevuoiggalašvuoda maid eamiálbmogat leat gillán, ja buhtadit eatnamiid maid eamiálbmogat leat massán. Nállevealahanlávdegoddi ávžžuha stáhtaid erenoamážit:

*[...] protect the rights of indigenous peoples to own, develop, control and use their communal lands, territories and resources and, where they have been deprived of their lands and territories traditionally owned or otherwise inhabited or used without their free and informed consent, to take steps to return those lands and territories. Only when this is for factual reasons not possible, the right to restitution should be substituted by the right to just, fair and prompt compensation. Such compensation should as far as possible take the form of lands and territories.*⁸¹

Lávdegoddi bivdá stáhtaid doahttalit eamiálbmogiid eananvuoigatvuodaid, ja bargat máhcahit eatnamiid ja duovdagiid maid eamiálbmogat leat massán iežaset eaktodáhtolaš ja diedihuvvon miehtamiin.

78 Geahča Kirkøen, Christel (2005): Norsk lovkommentar: geassemánu 3. b. 2005: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (vealahanláhka), čuokkis nr. 29.

79 Geahča Kirkøen, Christel (2005): Norsk Lovkommentar: geassemánu 3. b. 2005nr. 33 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (vealahanláhka), čuokkis nr. 29

80 UN doc: CERD 18/08/97: General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples, paragrafa nr. 4 a.

81 UN doc: CERD 18/08/97: General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples, paragraf nr. 5.

Ja jus dát ii leat vejolaš, de galgá stáhta buhtadit massima, vuosttažettiin eará eatnamiiguin. Dás ii leat rievtti mielde sáhka erenoamášvuoigatvuodain dahje eriin, muhto eamiálbmogiid dohkkeheamis dásseárvosaš olmmožin geain lea vuoigatvuolta oazžut buhtaduvvot daid massimiid maid leat gillán roavva vealaheami geažil. Okta dain duodalaččamus duolbmamiin Norggas dáhpáhuvai 1902:s. Dalle mearriduvvui ahte jus Finnmárkkus galgá oamastit eatnamiid, de ferte gullát dohkálaš álbmogii mii máhtta hupmat, lohkat ja čállit dárogiela, geahča 1902 Eananvuođinlága ja dán njuolggadusaid § 1.c:

*Eatnama sáhtta dušše Norgga stáhtaboargáriidda luobahit ja galgá erenoamážit vuhtii váldit ahte dat nanne guovllu, dan dikšuma ja eará geavaheami dihte ahte dohko ásai-duvva dohkálaš álbmot mii máhtta hupmat, lohkat ja čállit dárogiela ja atnit dan beaivválaččat.*⁸²

Dát láhka gustui gitta njukčamánu 12. b. 1965, go Láhka stáhta matrikulerekeahes eatnamiid birra Finnmárkkus bodii.⁸³

5.7 Eananvuoigatvuodát

Eananvuoigatvuodát lea fáddá mii erenoamážit guoskkaha eamiálbmogiid vuoigatvuodaid. Dat lea dávjá rašes fáddá mii earret eará sisttisdoallá stuora ekonomalaš beroštumiid ja mii sáhtta vásihuvvot áittan našunálstáhta territoriála integritehtii. Dattetge lea dat deatalaš oassi eamiálbmogiid olmmošvuoigatvuodain. Eamiálbmogiid kultuvrrat leat vealtameahttumit čadnon luondduresurssaid ja duovdagiid geavahepmái. ON eamiálbmogiid bargojoavkku (Vuolitkommišuvnna vuollásaš) ovddeš jodiheadji mánggaid jagiid čađa, Erica-Irene Daes, lea dáinnalágiin čoahkkáigeassán dan mii lea erenoamáš eamiálbmogiiguin:

*(i) a profound relationship exists between indigenous peoples and their lands, territories and resources; (ii) this relationship has various social, cultural, spiritual, economic and political dimensions and responsibilities; (iii) the collective dimension of this relationship is significant; and (iv) the intergenerational aspect of such a relationship is also crucial to indigenous peoples' identity, survival and cultural viability.*⁸⁴

Eamiálbmogat leat nappo, Erica-Irene Daes mielde, sihke sosiálalaččat, kultuvrralaččat, ekonomalaččat, vuoigatlaš ja politihkalaččat čadnon eatnamiidda, guovlluide ja resurssaide. Eanan-resurssaid oktavuodas lea maiddá oktasaš bealli ja lea dárkilit čadnon mánáid bajásgeassimii ja eamiálbmogiid identitehtii, seailumii ja birgejupmái. Okta dain deatalamos riikkaidgaskasaš mearrádusain eamiálbmogiid ja minoritehtaid suodjaleami ektui lea SP art. 27. Dat lea formulerejuvvon dáinnalágiin:

Dain stáhtain gos leat čearddalaš, oskkolaš dahje gielalaš unnitlogut, ii galgga dáid unnitloguid olbmui rieviduvvot vuoigatvuolta ovtas joavkku eará miellahtuiguin dikšut iežaset kultuvrra, dovddastit ja čuovvut iežaset oskku, dahje geavahit iežaset giela.

Stáhta nappo ii galgga hehttet minoritehtaid, ii ge eamiálbmogiid, dikšut iežaset kultuvrra ovtas joavkku eará miellahtuiguin. Olmmošvuoigatvuodakommišuvdna čilge General Comment nr. 23:s movt galgá dulkot SP art. 27. Dás daddjo earret eará paragrafa nr. 7:s ahte:

[...] culture manifests itself in many forms, including a particular way of life associated with the use of land

82 Geahča Storberget, Knut (16. juni 2007): Historisk Finnmarkslov. Oslo: Arbeiderpartiet: <http://www.dna.no/index.gan?id=33357&subid=0>

83 Geahča Bjerckås, Ola (1997): Finnmark jordsalgskommisjon. Tromsø: Statsarkivet, siidu 3.

84 Daes, Erica-Irene (2001): Prevention of Discrimination and Protection of Indigenous Peoples and Minorities. Genève: UN doc. E/CN.4/Sub.2/2001/21, paragrafa nr. 20

*resources, especially in the case of indigenous peoples.*⁸⁵

Kultuvrra doaimmaheapmi nannejuvvo nappo mánggaládje, dat fátmasta maiddá eallinvuogi mii lea nannosit čadnon luondduresurssaid ja eatnamiid geavaheapmái, erenoamážit eamiálbmogiid gaskkas. SP art. 27 konvenšuvdnateaksta nanne ahte stáhta ii galgga hehttet kultuvrra doaimmaheami. Jus kultuvra lea nannosit čadnon eatnamiidda ja guovlluide, de mearkkaša dat ahte kultuvra jávká dahje raššu sakka jus lagasvuohta, dárkkisteapmi ja/dahje geavahanvuoigatvuohta dáidda eatnamiidda jávká dahje unniduvvo. Danne ii leat stáhtii vejolaš dohkkehit eamiálbmogiid kultuvrralaš vuoigatvuođaid almmá dohkkekeahttä eananvuoigatvuođaid. Dát prinsihppa gusto mángga dáfus maiddá eamiálbmogiid oskkolaš, sosiála ja ekonomalaš vuoigatvuođaide, geahča Erica-Irene Daes sitáhta.

5.7.1 Mánáidkonvenšuvnna artihkal 30
Dasa lassin čujuha Daes ahte eatnamiid geavaheapmi lea deatalaš mánáid bajásgeassimii. Dán oktavuodas sáhtta namuhit ahte Mánáidkonvenšuvnna artihkal 30 lea huksejuvvon njuolga SP art. 27 vuodul, muhto das bohtet eamiálbmogiid vuoigatvuođat vel čielgaseappot ovdan. Eamiálbmogat namuhuvvojit nammejahkii:

In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities or persons of indigenous origin exist, a child belonging to such a minority or who is indigenous shall not be denied the right, in community with other members of his or her group, to enjoy his or her own culture, to profess and practise his or her own religion, or to use his or her own language.

Boazodoallobearrašis ožžot mánát dávjá iežaset bohccuid riegádeamis juo. Dađi

mielde go sturrot, fertejit ieža geahččat ja gohkket daid. Sii fertejit oahppat geasseorohagaid, dálveorohagaid, dálkkádagaid, muohttaga ja guohtuma birra. Mearrasámi mánát váldojuvvojit áigá mielde guollebivdui ja fertejit earret eará oahppat guollebáikkiid birra, čiktit firpmiid, rávnnji birra, biekka mearkkašumi birra, oahppat suohpput luossanuohti, čuohppat dorskenjuokčamiid ja sullasaš doaimmaid. Visot dát áššit leat hui lahka čadnon luonddu resurssaide. Jus vuoigatvuohta geavahit dáid resurssaid unnu dahje jávká, de masset mánát ovttá dain deataleamos vuodđogedggiin iežaset kultuvrras.

5.7.2 ILO-konvenšuvnna nr. 169

Juste maid eananvuoigatvuođat mielddisbuktet, dan ferte guorahallat II kapihttala ektui ILO-konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra (art. 13-19). Dát konvenšuvdna bidjá dárkilis njuolggadusaid das movt stáhta ferte dohkkehit eamiálbmogiid eananvuoigatvuođaid. Artihkal 14 lea erenoamáš deatalaš, ja dat čuodjá dáinnalágiin:

Article 14

1. The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised. In addition, measures shall be taken in appropriate cases to safeguard the right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities. Particular attention shall be paid to the situation of nomadic peoples and shifting cultivators in this respect.

2. Governments shall take steps as necessary to identify the lands which the peoples concerned traditionally occupy, and to guarantee effective protection of their rights of ownership and possession.

85 UN Document: CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: The rights of minorities (Art. 27), paragrafa nr. 7.

3. Adequate procedures shall be established within the national legal system to resolve land claims by the peoples concerned.

Stáhta galgá nappo dohkkehit eamiálbmogiid vuoigatvuođa oamastit ja hálddašit daid guovlluid maid eamiálbmogat árbevirolaččat leat rádden. Dasa lassin galgá stáhta suodjalit eamiálbmogiid geavahanvuoigatvuođa guovlluide maid eai ieža njuolgut rádde, muhto gos sii árbevirolaččat leat leamaš. Viidáseappot galgá stáhta geahččalit identifiseret gudiid guovlluid eamiálbmogat árbevirolaččat leat rádden, ja sihkkarastit beaktilis oamastan- ja hálddašannvuoigatvuođaid. Heivvolaš prosedyrat galget áhahuvvot našuvnnalaš lálkkaásahusas čovandin dihte eananvuoigatvuođagáibádusa.⁸⁶

5.7.3 Finnmárkkuláhka

Norggas sáhttit dadjat ahte Sámi vuoigatvuođalávdegotti ásaheapmi 1980:s lei sápmelaččaid oamastan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuođaid identifiserenproseassa álgu. Lávdegoddi buvttii iežas nuppi raportta 1997:s *Sámi kultuvrra luondduvuođu birra*⁸⁷. Dán raportta mañnel, ovcci jagi mañnel, bođii Finnmárkkuláhka fápmui. Finnmárkkuláhka ásaha earret eará Finnmárkkukommišuvnna, «*mii gustojeaddji našuvnnalaš rievtti vuodul galgá čielggadit geavahan- ja eaiggáduššannvuoigatvuođa eatnamii*» (§ 29). Dát kommišuvdna galgá earret eará čielggadit iešgudetlágán áššiid mat gusket oamastusvuoigatvuhtii, geavahanvuoigatvuođaide ja eaiggáduššannvuoigatvuođaide doloža rájes geavaheami ektui.

Vaikko Finnmárkkuláhka lea vuosttaš lálkka doahhtalit ILO-konvenšuvnna eananvuoigatvuođagáibádusaid, de dat sáhtta maiddái gohčoduvvot lálkavuoddu normaliseremin Finnmárkkus. Lullelis riikkas leat guhkit áiggi čielggadan

vuoigatvuođadiliid. Høyfjellskommišuvnna, mii nammaduvvui lága bokte borgemánu 8. b. 1908, ja mii lei doaimmas gitta 1954 rádjái, lei mandáhtta čovadit riektediliid stáhta ja priváhta várreguovlluin. Høyfjellskommišuvdna ii giedahallan *Nordlándda ja Romssa guovlluid. Geassemánu 7. b. 1985 áhahuvvui Nordlándda ja Romssa meahcce-kommišuvdna* lága bokte.⁸⁸ Nordlándda ja Romssa meahccekommišuvnna lei lága 2. § vuodul mandáhtta cealkit duomu bokte lea go stáhta vuoddoareála eaiggát vai ii, ja mearridit rájiid stáhta vuoddoareálaid ja ránnjáareálaid gaskka. Dasa lassin galge sii mearridit leat go stáhta vuoddoareálaide geavahanvuoigatvuođat, maiddái oktasaš vuoigatvuođat, vai eai, ja vejolaččat geas lea geavahanvuoigatvuohta. Dát lávdegoddi ii gozihan njuolgut sámi vuoigatvuođaid, muhto sin barggus lei diedusge stuora mearkkašupmi boazosápmelaččaide ja eará sámi joavkkuide.⁸⁹

Finnmárkkuláhka lea vuosttažettiin dan barggu joatkka maid Høyfjellskommišuvdna ja Nordlándda ja Romssa meahccekommišuvdna álggahedje. Jus geahččá Norgga kártta, de fuomáša ahte eanas oassi eatnamiin lulde leat priváhta, ja lagabui 90 proseantta Finnmárkkueatnamiin gullá stáhtii. Finnmárkkuláhka galgá sihkkarastit erenoamážit sámi vuoigatvuođaid, muhto galgá maiddái čielggadit eaiggáduššannvuoigatvuođaid doloža rájes geavaheami ektui, oamastusvuoigatvuođa ja geavahanvuoigatvuođaid kultuvrralaš ja čearddalaš neutrála vuoddu mielde. Dat mearkkaša ahte visot olbmot geat orrot Finnmárkkus sáhttet gáibidit vuoigatvuođaid, ja sis lea vuoigatvuohta oazžut Finnmárkkukommišuvnna čielggadit sin vuoigatvuođaid. Finnmárkkuláhka lea deatalaš dohkkeheapmi sámi eananvuoigatvuođaid dáfus logiid jagiid rahčama mañnel, muhto dat lea ráddjejuvvo

⁸⁶ Eambo ILO-konvenšuvnna kapihttalit eananvuoigatvuođaid birra: Skogvang, Susann Funderud (2002): *Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid*, Oslo: Universitetsforlaget, siidu 69-90. Geahča maiddái: International Labour Organization (2003): *ILO Convention on indigenous and tribal peoples*, 1989 (No.169): A manual, Genève, International Labour Office, siidu 31-34.

⁸⁷ NOU 1997: 4 Naturgrunnlaget for samisk kultur

⁸⁸ Geahča LOV-1985-06-07-5: Lov om utmarkskommisjon for Nordland og Troms

⁸⁹ Geahča St.died. nr. 41 (1996-97): Norgga sámpolitiikka birra, paragrafa 17.1.3

gustot dušše eananvuoigatvuođaide, ja dušše Finnmárkui.⁹⁰

5.7.4 Selbu-duopmu ja Čáhput-duopmu

Go lea sáhka oamasteamis doloža rájes geavaheami maŋnel ja geavahanvuoigatvuođain, de ferte guokte alimusrievttiduomu namuhit erenoamážit – Selbu-duomu (2001) ja Čáhput-duomu (2001). Selbu-duopmu lei nágggu das ahte lea go Essand ja Riast/Hylling orohagain guođohanvuoigatvuohta priváhta meahcceguovlluin orohatrájiid siskkobealde Selbu suohkanis Lulli-Trøndelágas. Dás gávnna hii riekti ahte boazodoalus leat vuoigatvuođat doloža rájes geavaheami prinsihpa mielde nu go boahotá ovdan Boazodoallolága § 2:s.⁹¹ Čáhput-duopmu lei nágggu dan birra ahte leat go sámi eananeagigádat ja vuoigatvuođaeagigádat Olmmáivákkis (Romssas) doloža rájes geavaheami bokte háhkan eaiggáduššanvuoigatvuođa 116 kvadráhtkilomehtara stuoru guvlui bajimusas vákkis, «Čáhput-guvlui». Stáhta osttii guovllu 1885:s boazodollui buorrin. Alimusriekti gávnna hii ahte stáhta lei massán eaiggáduššanvuoigatvuođa guvlui. Gelbbolašvuođaráddjemiid vuođul mat leat Nordlándda ja Romssa meahccekommišuvnna lágas 2. §:s (galgá mearriduvvot lea go stáhta eaiggát vai ii), ii leat Alimusriekti mearridan gii galgá oažžut dan eaiggátposišuvnna maid stáhta lea massán. Dasto oaččui gilisearvi, mas leat eanas sápmelaččat, dan eaiggáduššanvuoigatvuođa mainna gilisearvi lea ávkkástallan doloža rájes.⁹²

5.7.5 Vuonat ja mearračázit

Dáid beivviid lea Stuoradikki beavddis maiddá odđa konvenšuvnna evttohus mii lea leamaš gulaskuddamis miehtá riikka, namalassii *Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna*. Kapihtal IV (art. 34-40) *Davviriikkaid sámekonvenšuvnna* evttohusas gieđahallá olles sámi álbmoga vuoigatvuođa eatnamiidda ja čáziide

(earret Ruoššas). Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii lea maiddá ráhkaduvvon sierra evttohus vuoigatvuođaid birra vuonaide ja mearračáziide (artihkal 38). Mearračáziide gusket seamma prinsihpat go eananvuoigatvuođaide. Mearrasámi kultuvra lea dárkilit čadnon vuonaid ja mearračáziid geavaheapmái. Jus eai leat vuoigatvuođat rittu ektui, de mearrasámi kultuvra duohtavuodas eai leat vuoigatvuođat.

Mearrasámi kultuvra gillái erenoamáš garrasit dáruiduhttima geažil, ja danne lea stáhtas erenoamáš ovddasvástádus láchčit diliid nu ahte dát kultuvra sáhtta seailut ja ahte das lea vuoigatvuohta ovdánit. Vaikko guolásteapmi ii leat sierra ealáhus dušše sápmelaččaide, nu go boazodoallu lea leamaš Skandináviás, de ii leat guolásteapmi unnit deataláš sámi kultuvrii. Ja boazodoallu lea guhkkín eret erenoamáš sámi ealáhus globála oktavuodas. Ealáhusas ii berre álo fokuseret eanemusat dasa man beaktil lea ekonomalaš vuoittu ektui. Mearra-sápmelaččaid guolástusealáhus lea eallinkvalitehta ja eallinvuohki mas háliidit ahte mánat galget váldit oasi ja oahppat árvvus atnit. Sáltečáhceguolástusláhka ja Guolástus-departemeanta dattetge eai leat váldán dán vuhtii. Elisabeth Einarsbøl (2006) čállá earret eará ahte:

Mearrasámit leat dovdan iežaset vealahuvvon erenoamážit earremudemiid dáfus go maŋemus 10-15 jagi earrevuogádagat leat leamaš ávkin dušše dan guollebivdui maid mearrasámit eai doaimmat. Stuorámus váttisvuohtan lea ahte fanasearrevuoigatvuohta čadnui dihtolágán beassanráddjemii. Duššefal guolásteaddjit geat sáhtte duođastit iežaset leat bivdán dihto sálašhivvodaga maŋemus jagiid, ožžo fanaseari, ja dán eavttu geažil olggustuvvojedje eanas mearrasámit njuorjomárramiid ja badjelmearálaš guolásteami geažil.⁹³

90 Eambo dieđuid Finnmárkkklága birra gávnnaat dáppe: www.finnmarksloven.no

91 Geačča Rettstienne 2001: Selbudommen, siidu. 769. Se Ot.prp. nr. 53 (2002–2003): Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmárkkuláhka). Oslo: Justis- og politidepartementet, paragrafa 3.4.2

92 Geačča Rettstienne 2001: Svartskogdommen, siidu 1229. Geačča Ot.prp. nr. 53 (2002–2003): Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven). Oslo: Justis- og politidepartementet, paragrafa 3.1.8

93 Einarsbøl, Elisabeth (2006): Soames juridikkalaš dárkoma sámi mearravuoigatvuođaid hárrái: Eaiggáduššanvuoigatvuođat mearračáhceguovlluide Norgga rievtti ja álbmotievtti olis, Guovdageaidnu: Gáldu Čála – Álgoálbmotvuoigatvuođaid áigečála Nr 1/2006, siidu 39.

Dát lea dagahan ahte olu smávva riddo-
guovllut ja gilit, erenoamážit Finnmárkkus
ja Romssas, leat báhcán ávdimin.
Guolástusrusttegat leat heaittihuvvon,
skuvllat leat giddejuvvon, gávppit leat
reastaluvvan, ja ii leat obanassiige báhcán
dan mađe ealáhusvuodđu ahte sámi
dahje eará mánnábearrašat sáhttet orrut
mearragáttis smávva giliin davvin. Daid
moaitagiid geažil mat leat boahán
Finnmárkkulága olis ja dárbbu geažil
čielggadit mearrasámi vuoigatvuodaid,
bivddii Stuoradiggi geassemánu 6. b.
2005 «*Ráđđehusa farggamusat čielggadit
sápmelaččaid ja earáid vuoigatvuoda
guolástit mearas olggobealde Finnmárkku*».
Geassemánu 30. b. ásahii Guolástus- ja
riddodepartemeanta nu gohčoduvvon
Finnmárkku riddoguolástuslávdegotti,
maid ovddeš alimusrievttijustitiarius ja
Sámi vuoigatvuodalávdegotti ovddeš
jodiheaddji, professor Carsten Smith
jodiha. Lávdegoddi galgai earret eará:

*[...] ovdanbuktit áigejuvvo dilis áššiid
ILO-konvenšuvnna 169 ja ON kon-
venšuvnna siviila ja politihkalaš
vuoigatvuodaid (erenoamážit
artihkal 27) mielde, ja daid geatnegas-
vuodaid maid bokte Norgga riekti,
oktan vieruiduvvanrivttiin, geatne-
gahtta stáhta, ja ovddidit vejolaš
láhkarievdadanevttohusaid ja eará
doaimmaid maid lávdegoddi atná
dárbbaslažžan dahje ulbmillažžan.⁹⁴*

Lávdegoddi galgá buktit iežas čielggadeami
ovdal 31.12.2007 almmolaš čielggadeami
hámis (NÁČ).

5.8 Ráđđádallanvuoigatvuohta

Gii lea gii diehtá mii lea buoremus ovttá
kultuvrii? Eamiálbmogat leat áiggiid čađa
vásihan erenoamáš badjelgeahččalas
geavaheami ja meannudeami daid
stáhtaid bealis gosa sii gullet. Olu dáin

ráđđehusain leat čuoččuhan ahte dát lei
sidjiide alcceseaset ávkin. Nu sáhtta
lohkat maiddá Norgga dáruiduhttin-
politihka birra, maid stáhta buori
humaniteara ovddidanvuoigatvuohtain
oavvildii sápmelaččaide buoremussan.⁹⁵
Eamiálbmogat leat guhká šaddan rahčat
beassat oavvildit ja leat mielde
ráđđádallamiin dan birra mii lea
buoremus sin iežaset kultuvrii. SP art. 27
lea seammaláde go eananvuoigatvuohtat
maiddá vuođđun eamiálbmogiid
ráđđádallanvuoigatvuohtii. Dan vuođul
maid Olmmošvuoigatvuodalávdegoddi
lea cealkán eananvuoigatvuodaid birra,
mannet sii viidáseappot iežaset
čielggadeamis General Comment nr 23:s
ja dáguhit ahte:

*The enjoyment of those rights may
require positive legal measures of
protection and measures to ensure
the effective participation of mem-
bers of minority communities in
decisions which affect them.⁹⁶*

Eamiálbmogiid ovddasteddjiin lea nappo
vuoigatvuohta leat mielde ráđđádallamiin
áššiin mat gusket sidjiide, mii mielddisbukta
earret eará sin kultuvrra, eallinvuogi ja
mánáid boahhteáiggi. Ráđđádallanvuoigat-
vuoda ferte oaidnit oktavuodas dainna ahte
gii galgá mearridit mii lea sámi mánáid
buoremus beroštumi mielde. ILO-
konvenšuvnna nr. 169 eamiálbmogiid ja
čearddalaš álbmogiid birra (1989) 6.
artihkkalis čilgejuvvo ráđđádallanvuoigat-
vuohta:

Article 6

*1. In applying the provisions of this
Convention, Governments shall:
(a) Consult the peoples concerned,
through appropriate procedures and
in particular through their represen-
tative institutions, whenever conside-
ration is being given to legislative or*

94 Geahča Guolástus- ja riddodepartemeantta (geassemánu 15. b. 2007): Mandat –Utredning om samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark: http://www.regjeringen.no/nb/dep/fkd/dok/rapporter_planer/Rapporter/2006/Mandat-Utredning-om-samers-og-andres-rett-til-fiske-i-havet-utenfor-Finnmark-.html?id=106554

95 Minde, Henry (2005): Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger. Kautokeino: gáldu čála – álgoálbmotvuoigatvuodaid áigečála Nr. 3/2005, siidu 6 ja siidu 27

96 UN Document: CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: The rights of minorities (Art. 27), paragrafa nr. 7

administrative measures which may affect them directly;

(b) Establish means by which these peoples can freely participate, to at least the same extent as other sectors of the population, at all levels of decision-making in elective institutions and administrative and other bodies responsible for policies and programmes which concern them;

(c) Establish means for the full development of these peoples' own institutions and initiatives, and in appropriate cases provide the resources necessary for this purpose.

2. The consultations carried out in application of this Convention shall be undertaken, in good faith and in a form appropriate to the circumstances, with the objective of achieving agreement or consent to the proposed measures.

Dan proseassa mañnel ja geažil mii dagahii ahte Finnmárkkuláhka bodii, gos earret eará Stuoradikki justislávdegoddi manai njuolgggo šiehtadallamiidda Sámedikkiin, dahkkojuvvui Ráđđádallanšiehtadus ráđđehusa ja Sámedikki gaskka, ILO-konvenšuvnna artihkal 6 vuodul. Dalá gieldda- ja guovlloministtar Erna Solberg ja ovddeš sámediggepresideanta vuolláičáliiga šiehtadusa miessemánu 11. b. 2005. Ráđđádallanprosedyrat gusket ráđđehussii, departemeanttaide, direktoráhtaide ja eará vuollásaš doaimmaide. Ráđđádallan Sámedikkiin galgá dahkkojuvvot buori jáhkus ja dainna ulbmiliin ahte galgá bohtit ovtt millii evttohuvvon doaimmaid dáfus.⁹⁷ Vásáhusat dássázii čájehit dattetge ahte leat eambbo hástalusat mat bohtet ovdan ráđđádallamiin. Dáhttu ráđđádallat lea stuuris politihkalaš dásis, muhto ii leat álo nu stuuris hálddahaslaš dásis. Sámediggi čállá earret eará ovtt iežas beavdegirjjiin ná:

Mii leat vásihan geavahit olu áiggi ságastallat makkár geatnegasvuodaid ráđđádallanšiehtadus sisttisdoallá ovdal go leat beassan álgit ieš áššiin. Mánnga departemeantta oaivvildit ahte šiehtadus buktá sidjiide lassibarggu, mii maiddá geavahuvvo ággan ráđđádallanšiehtadusa ovdii, [...] Mii leat vásihan ahte ráđđádallanproseassain gos mii leat bohtán ovttaide, leat stáhta bealis mañnel mearridan dahkat rievadusaid. Lea hirbmat deatalaš ahte dain geat ráđđádallet Sámedikkiin lea dárbbaslaš vuodđu ja mearridanváldi.⁹⁸

Dás sáhtta maid leat veara namuhit ovtt dáhpáhusa *International Association for Impact Assessment*, miessemánu 23-26 b. 2006 *Stavangeris*. Go Sámedikki várrepreseanta jearai Birasgáhtten-departemeantta ságadoallis manne departemeanta ii leat ráđđádallan Sámedikkiin ovdal go ovddidedje Barentsábi hálddašanplána, vástidii son ahte Sámedikkis lei leamaš dievaslaš vejolašvuolta oassálastit rabas gulaskuddamiin. Dasa lassin lasihii son, iežas ipmárdusa mielde, ahte sámi álbmot lea oassin Norgga álbmogis. Lea veaháš eahpečielggas manne son lasihii mañemus cealkaga, muhto ii leat eahpádus ahte cealkámuš bohciidahtii veaháš unohis dovdduid.

5.9 Iešmearrideapmi

Iešmearrideapmi lea okta dain deataleamos eamiálbmotfáttáin olles máilmmis. Iešmearrideapmi *álbmogiidda* lea deatalaš prinsihppa mii deattuhuvvo ieš ON-lihtus.⁹⁹ Iešmearridanvuoigatvuohta lei ovdal dušše prinsihppa, muhto lea dađistaga ovdánan ja dohkkehuvvon vuoigatvuohtan. Dat lea *oktasáš vuoigatvuohta* mii gullá *álbmogii*. Vuosttaš mearrádus Siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid konvenšuvnnas (SP) lea seammaláđe go Ekonomalaš, sosiála ja

97 Geahča Bargo- ja searvaidahhtindepartemeantta (miessemánu 11. b. 2005): Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sameetinget. Oslo, čuokkis nr. 6.

98 Geahča Sámedikki (2006): Beavdegirji jahkebeallásaš ráđđádallančoahkkimis 30.06.06 bargo- ja searvaidahhtinministara ja sámediggepresideantta gaskka, siidu 1.

99 Geahča artihkal 1.2 ja artihkal 55 ON-lihtus

kultuvrralaš vuoigatvuođaid konvenšuvdna (ESK), ja cealká ahte buot olbmui lea vuoigatvuohta iešmearrideapmái. Dat čuodjá dáinnalágiin:

1. artihkal

1. Visot olbmui lea iešmearridanvuoigatvuohta. Dán vuoigatvuođa vuođul mearridit sii friddja iežaset politihkalaš sajádaga ja mearridit friddja iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami.

2. Visot olbmot sáhttet, ovddidan dihte iežaset ulbmiliid, friddja ráđđet iežaset luondduriggodagaid ja –gávdnosiid, dattetge almmá hilg-gukeahtá daid geatnegasvuođaid mat čuvvot riikkaidgaskasaš ekonomalaš ovttasbarggus guovttebealát ávkástallama prinsihpa ja álbmot-rievtti njuolggadusaid bokte. Ii guđe-ge oktavuodas galgga álbmogis rivvejuvvot sin iežas eallinvuođu.

«Visot olbmui lea iešmearridanvuoigatvuohta» ja «ii ovttage álbmogis galgga rivvet sin iežas eallinvuođu». Jearaldat ahte lea go eamiálbmogiin iešmearridanvuoigatvuohta, lea olu dan birra ahte sáhtá go gohčodit eamiálbmogiid álbmogin dan oktavuodas masa dás čujuhuvvo. Guhká leat olu stáhtat viggan beasadit miediheames ahte eamiálbmogat rehkenastojuvvojit álbmogin dan oktavuodas masa čujuhuvvo ON-lihtus ja dan guovtti konvenšuvnnas. ILO-konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra ii dáhto giedahallat jearaldaga ja lasiha dán cealkaga (art. 1.3):

«Álbmot»-doahpaga geavaheapmi dán konvenšuvnnas ii galgga váikkuhit daid vuoigatvuođaid mat muđui sáhttet čadnot doahpagii álbmotrievttis.

Dát cealkka lea njuolga čadnon

iešmearridanvuoigatvuhtii. ILO dadjá iežas Giehtagirjjiis ILO-konvenšuvnna nr 169 birra ahte sin mandáhttii gullet sosiála ja ekonomalaš vuoigatvuođat, ja ahte:

Lea olggobealde min máhttosuorggi dulkot iešmearrideami politihkalaš konseptta. Konvenšuvdna nr. 169 dattetge ii bija makkárga rájiid iešmearridanvuoigatvuođa dáfus. Dat čuovvu vaikko guđe riikkaidgaskasaš reaiddu mainna sáhtá ásahit dahje defineret dákkár vuoigatvuođa.¹⁰⁰

ILO nappo ii dáhto giedahallat iešmearridanássi. Sii geahččalit bissut neutrálan. ON lea dattetge, manjel 20 jagi nákkáhallama ja šiehtadallamiid, dohkkehan eamiálbmogiid vuoigatvuođa iešmearrideapmái. Duorastaga čakčamánu 13. b. 2007 lei historjjálaš beaivi go Generálačoahkkin mearridii nu gohčoduvvon ON-julggaštusa eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra (United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples).¹⁰¹ Artihkal 3 dán julggaštusas lea leamaš stuorámuš riidofáddá, ja dat čuodjá dáinnalágiin:

Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Dát formuleren lea measta juste seammalágán go SP ja ESK 1. artihkkala vuosttaš oassi, mii lea namuhuvvon ovdalis («álbmot»-doahpaga sadjai lea boahtán «eamiálbmot»). Vaikko muhtun eamiálbmotjodiheaddjit leat beahthallan go julggaštus iešalddis ii geatnegahte, de dat doaibmá čielga diehtun buot stáhtaide ahte eamiálbmogat leat álbmot SP ja ESK mielde, ja nu lea sis vuoigatvuohta iešmearrideapmái dáid konvenšuvnnaid olis.

¹⁰⁰ Geahča International Labour Organisation (2003): ILO Convention on Indigenous and Tribal Peoples, 1989 (No. 169): A Manual. Genève: ILO, siidu 9

¹⁰¹ Geahča julggaštusa teavsta: UN doc. A/61/L.67: United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: http://www.galdu.org/govat/doc/a_61_15b15d.67_eng1.pdf

Eamiálbmotvuoigatvuodaid julggaštus nanne earret eará ovdasánis ahte:

[...] indigenous peoples are equal to all other peoples [...] Acknowledging that the Charter of the United Nations, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights¹ and the International Covenant on Civil and Political Rights as well as the Vienna Declaration and Programme of Action, affirm the fundamental importance of the right to self-determination of all peoples, by virtue of which they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development

Teaksta deattuha ahte eamiálbmogat leat álbmogat seammaládje go eará álbmogat. Dasa lassin čujuha dat erenoamážit iešmearridanvuoigatvuhtii ON-lihtus, SP:sja ESK:s. Julggaštus nappo ii leat nu deatlaš dán oktavuodas go ieš vuoigatvuodadokumeanta, muhto lea hirbmat deatlaš reaidu go galgá čielggadit movt eará álbmotrievttalaš lágat ja olmmošvuoigatvuodamearrádušat galget dulkojuvvot.¹⁰² 143 stáhta leat ON Generálačoahkkimis dohkkehan eamiálbmogiid álbmogin seammaládje go eará álbmogat. Dát mearkkaša ahte visot álbmotrievttalaš lágat mat namuhit álbmogiid, maddái gustojit eamiálbmogiidda – maddái iešmearridanvuoigatvuhta. Dás berre maddái namuhit ahte Norga konsekveanttat ja mánga jagi lea bargan dan ovdii ahte Generálačoahkkin dohkkehivččii ON julggaštusa eamiálbmogiid vuoigatvuodaid birra, ja Norga lea dán oktavuodas guhká dohkkehan eamiálbmogiid vuoigatvuoda iešmearrideapmái. Dákkár riikkaidgaskasaš doarjja geatnegahtta Norgga čuoovvilit sápmelaččaid našuvnnalaččat. Dasa lassin ferte

namuhuvvot ahte Ruotta manemus raporttas ESK-lávdegoddái dohkkeheii eamiálbmogiid ja sápmelaččaid vuoigatvuoda iešmearrideapmái:

It is the view of the Government of Sweden that indigenous peoples have the right to self-determination insofar as they constitute peoples within the meaning of common Article 1 of the 1966 International Covenant on Civil and Political Rights and 1966 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. [...] The Sami are recognised as an indigenous people and constitute a recognised national minority in Sweden.¹⁰³

States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Ja artihkal 32 cealká ahte:

States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources [...].

Stáhta eiseválddit fertejit nappo olahit

Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, people, group or person any right to engage in any activity or to perform any act contrary to the Charter of the United Nations or construed as authorizing or encouraging any action

¹⁰² Dán oktavuodas lea miellagiddevaš fuomášit ahte ovdasánis ii leat oktage referánsa ILO-konvenšuvnna nr. 169:ii. Muhtun eamiálbmogat leat oai-vildan ahte ILO-konvenšuvdna nr. 169 ii leat doarvái universála. ILO lea bealistic aktiivvalaččat bealuštan ILO-konvenšuvnna nr. 169 relevánsa.

¹⁰³ Geahča: UN doc. E/C.12/SWE/5 (Čakkamánu 6.b. 2006): Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Sweden, paragrafa nr. 7 ja 9.

which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States.

Iešmearridanvuoigatvuohta ii nappo mielddisbuvtte maidege mii sáhtta áitit suverena stáhtaid *territoriála integritehta* dahje *politihkalaš ovttadaga*. Dát mearrideapmi šiehtadallui mañemus mearis eaktun dasa ahte Afrihkka stáhtat galget miehtat dohkkehít julggaštusa. Doppe boahá áibbas čielgasit ovdan ahte iešmearridanvuoigatvuohta ii mearkkaš sierraneami dahje sierra stáhta ásaheami. Sápmelaččain ii leat vuoigatvuohta ásaht čielga čearddalaš Sámiriikka «duše sámi álbmoga váste». Ii ge sámi bealis leat stáhta ásaheapmi goassege leamaš dakkár fáddá maid álbmot lea dorjon.¹⁰⁴

5.10 ON julggaštus eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra¹⁰⁵

Okta Eamiálbmogiid bargojoavkku doaimmain (Working Group on Indigenous Populations), mii lea Vuolit-kommišuvnna vuollásaš ekspearta-orgána, lei árvvoštallat eamiálbmogiid vuoigatvuođaid ja vejolašvuođaid ovddidit odđa standárddaid. Njealját čoaikkimis, 1985:s, mearridii bargojoavku mihttomeari ráhkadit julggaštusa eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra maid Generálačoahkkin sáhtášii mearridit¹⁰⁶. Galge gollat 22 jagi garra šiehtadallamiiguin, eallasis digaštallamiin, feaskárástimiin, áitagiiguin muhtun stáhtain ja olu beahtahallamiiguin ovdal go Generálačoahkkin viimmat, duorastaga čakčamánu 13. b. 2007, mearridii julggaštusa (United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples). 143 stáhta dorjo julggaštusa, 11 stáhta bisso neutrálan ja 4 stáhta

ijenastedje vuostá. Dat njeallje stáhta mat ijenastedje vuostá, ledje USA, Kanada, Odđa Zealánda ja Austrália. Julggaštusas leat olles 46 artihkkala, čállojuvvon hirbmat dárkilit vaikko lea julggaštus.

Mánnggaládje muittuha ON eamiálbmotjulggaštus eambo konvenšuvdnateavstta go árbevirolaš ON-julggaštusa. Eamiálbmogiid vuoigatvuohta iešmearrideapmái lea, nu go ovdalis namuhuvvon, okta dain deataleamos mearrádusain julggaštusas. Julggaštus nanne maiddái mearrádusaid mat gusket eananvuoigatvuođaide, ráddádallanvuoigatvuođaide, eaktodáhtolaš ja diedihuvvon miehtama prinsihppii, buotlágán assimilašuvnna ja rasismma suodjaleapmái, árbevirolaš máhtu suodjaleapmái, oskkufriddjavuođa suodjaleapmái, barganvuoigatvuođaide, vuoigatvuhtii oažžut heivehuvvon ja buori dearvvašvuođafálaldaga, giellavuoigatvuođaide, oahppo- ja oahpahusvuoigatvuođaide, ja vuoigatvuođaide media ektui. Dasa lassin ávžžuhuvvojit stáhtat ovddidit ipmárdusa eamiálbmogiid kultuvrra ektui ja eastadit rasismma, buhtadit eamiálbmogiid mat leat massán eatnamiid, ja eastadit militeara doaimmaid eamiálbmogiid guovlluin. Loahpas fuomášuhtta julggaštus dan ahte julggaštusa mearrádusat leat vuolimus standárda eamiálbmogiid birgejumi ja árvvu ektui (art. 43). Mañemus mearrádus (art. 46) mudde iešmearridanvuoigatvuođa ja dáhkida ahte ii oktage mearrádus julggaštusas galgga áitit stáhtaid «territoriála integritehta» ja «politihkalaš ovttadaga».

Julggaštus ii ásat makkárga odđa vuoigatvuođaid, muhto nanne ahte eamiálbmogiin maid leat seamma vuoigatvuođat go eará álbmogiin.¹⁰⁷ Julggaštus ii geatnegahte stáhtaid

104 Eambo sápmelaččaid iešmearrideami birra: Henriksen, John Bernard, Martin Scheinin & Mattias Åhrén (2005): vedlegg 3: Det samiska folkets rätt till självbestämmande. Red. Suoma-Norgga-Ruota-Sámi ekspeartajoavku (2005): Nordisk samekonvensjon, siidu 331-335 ja siidu 337-357. Geahča Scheinin, Martin (2005): Indigenous Peoples' Rights Under the International Covenant on Civil and Political Rights. Red. Joshua Castellino og Niamh Walsh (2005): International Law and Indigenous Peoples. Boston: Martin Nijoff, siidu 9-15.

105 Geahča julggaštusa teavstta: UN doc. A/61/L.67: United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: http://www.galdud.org/govat/doc/a_61_l5b15d.67_eng1.pdf

106 Thornberry, Patrick (2002): Indigenous Peoples and Human Rights. Manchester: Manchester University Press, siidu 371.

107 Mokhiber, Craig (2007) Declaration is a historic document, out of a historic process: <http://www.ipcaucus.net/Mokhiber.html>

seammaládje go konvenšuvdna, muhto lea dattetge deatalaš reaidu riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievtti norpmaid ásaheamis.¹⁰⁸ Julggaštusat leat dávjá maiddá vuosttaš lávki ovdal go konvenšuvdnabarggu proseassa álggahuvvo. Dasa lassin lea čielggas ahte julggaštus šaddá deatalaš veahkkeneavvun go galgá dulkot eará vuoigatvuodadokumeanttaid eamiálbmogiid ektui.¹⁰⁹

Mánggat eamiálbmogat ledje beahtahallan go julggaštus ii dohkkehuvvon ovttajienalaš Generálačoahkkimis. Buot dan njealji riikkas mat vuosttaldedje julggaštusa (USA, Kanada, Austrália ja Ođđa Zealándda) orrot hui olu eamiálbmogat. Ođđa Zealándda ovddasteaddji logai sártnistis Generálačoahkkimii ahte sii eai sáhte doarjut julggaštusa danne go dat earret eará addá eamiálbmogiidda

eaiggáduššuvuoigatvuoda ja hálddašuvuoigatvuoda daidda guovlluide maid sii árbevirolaččat leat rádden ja geavahan (art. 26). Dat mearkkaša duohtavuodas olles Ođđa Zealándda guovllu, čilgii Ođđa Zealándda ságadoalli. Olles riikka boadášii maiddá julggaštusa buhtadusmearrádusa vuollái (art. 28).¹¹⁰ Seamma sáhtá maiddá daddjot dan golmma eará riikka birra mat vuosttaldedje julggaštusa. Muhtun boasttuvuođaid mat dološ áigge leat dahkkojuvvon ii soaitte leat vejolaš ollásit buhtadit. Dattetge sáhtá lohkat ahte dán stáhtain lea historjjálaš vealgi máksit iežaset eamiálbmogiidda – maid ráddehus ferte máksit. Vaikko ráddehussii lea veadjemeahtun addit buhtadusa daid guovlluid ovddas mat leat rivvejuvvon eamiálbmogiin dolin – mearkkaša go dat ahte prinsihppa lea iešalddis boastut?

Dás sáhtá iešguđetge ládje dulkot, muhto mun dulkon dan dainnalágiin ahte ii dárbbas leat sáhka buhtadusain ovttaskas olbmuid, muhto buhtadusain kultuvrii ja álbmogii. Ahte dat nappo lea oktasaš vuoigatvuolta. Maid mearkkaša eallit buori eallima, ja maid mearkkaša leat buorre olmmoš? Goappašat jearaldagain lea guovddáš mearkkašupmi oážžu dadjat buot olbmuid. Eamiálbmogiid eallinvuohki lea leamaš badjelgehččojuvvon ja dulbmojuvvon. Sin vuohki ii dárbbas leat buoremus vuohki buot olbmuid, muhto buhtadusvuoigatvuolta gáibida ahte sin vuohki galgá oážžut buriid eallineavttuid ja ahte galgá ovddiduvvot duohta ja ovtaárvosaš molssaektun vealaheddjiid kultuvrii ja eallinvuohká.

108 Geahča, supra kapihtal 1.4.3 riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievtti birra

109 Geahča supra kapihtal 5.9 iešmearrideami birra

110 UN doc. GA/10612: General Assembly Adopts Declaration on Rights of Indigenous Peoples

Loahppakommentárat

Juohke olbmos berre leat vuoigatvuohta eallit árvvus adnojuvvon eallima, beroškeahtta kultuvrras, gielas, liikki ivnnis ja oskkus. Dát lea oassi ON olmmošvuoigatvuođaid julggaštusa sisdoalus, mii lea ON olmmošvuoigatvuođaipmárdusa vuođđun. Árvu ja olbmo dásseárvvu doahttalepmi ledje maiddái vuođđun ILO-konvenšuvnna nr. 107 ođasmahttimis ja ILO-konvenšuvnna nr. 169 ráhkadeamis eamiálbmogiid vuoigatvuođaid birra. Rahčan olmmošvuoigatvuođaid ovddas lea vuosttažettiin doarrun buot olbmuid árvvu ja doahttaleami ovddas – ii dušše «rievttes olbmuid» ovddas. Dát artihkal lea addán lohkkái vuođu ipmirdit eambo daid vuoigatvuođaid, friddjavuođaid ja prinsihpaid olmmošlaš árvvu hárrái maid nalde ráđdehusat ja iešguđetge organisašuvnnaid ovddasteaddjit leat digaštallan, riidalan ja šiehtadallan badjel 50 jagi ON:s. Eamiálbmogat leat guhká adnojuvvon heajubun eai ge nu alla árvosažžan ahte sin kultuvra ja eallinvuohki dárbbahivččii suodjaleami. Dát guottut nuppástuvve dađistaga go ON ja ILO guldališgohte maid eamiálbmogat ieža lohket. Vaikko nazismma niehku ovttá riikka birra ovttá álbmogii ja ovttá nállái mahkáš jámii ja hávdáduvvui nuppi máilmmisoađi mañnel, de leat goitge olu ráđdehusat atnán minoritehtaid ja eamiálbmogiid áittan našunálstáhta ovttadaga ektui. Danne ii leat soaittáhat ahte ILO, mii lea áidna riikkaidgaskasaš organisašuvdna mas leat ii-stáhtalaš miellahtut, lei vuosttaš mii beroštišgođii eamiálbmogiin. ILO lea ain áidna orgána mii lea ráhkadan konvenšuvnna mii gieđahallá vásedin

eamiálbmogiid vuoigatvuođaid. Dán artihkkalis leat eamiálbmogat dárkilit definerejuvvon ii ge berreše goit leat eahpádus ge leat go sápmelaččat eamiálbmot vai ii. Ii leat eahpádus ahte sápmelaččaid kultuvra lea čadnon guovlluid geavaheapmái, sihke eatnamiid ja čáziid. Danne lea áibbas veadjemeahttun ráđdehussii dohkkehit sápmelaččaid kultuvrra dohkálaš vugiin almmá dohkkekeahhtá sin vuoigatvuođaid eatnamiidda ja čáziide. Dasa lassin lea čielggas ahte sápmelaččat ieža, Sámedikki bokte, dihtet buoremusat mii lea buoremus sámi kultuvrii. Danne lea sápmelaččain vuoigatvuohta váldot mielde ráđđádallamiidda, ja iešheanaláš álbmogin lea sápmelaččain vuoigatvuohta iešmearrideapmái, ii ge das galgga guđege ládje rievidit eallinvuođu. Ráđđádallan ii leat seamma go gulaskuddan, ja dat ferte huksejuvvot seamma árvvu ja doahttaleami prinsihpaide go eará olmmošvuoigatvuođat.

Mun sávan ahte dát artihkal lea čilgen áššiid ja leamaš ávkkálaš lohkkái. Nu go juo lea daddjon, de lea dát jurddašuvvon álgodiehtočoakkáldahkan. Sidjiide geain váilot dieđut ovdalaččas, šaddá dál álkit čuovvut ja buorebut ipmirdit olmmošvuoigatvuođaid digaštallama. Dát han lea okta dain deataleamos digaštallamiin min áiggis.

Referánsat

Girjjálašvuohta

- Bjerkås, Ola (1997): *Finnmark jordsalgs-kommisjon*. Tromsø: Statsarkivet
- Buergenthal, Thomas, Dinah Shelton og Davis Stewart (2002): *International Human Rights in a Nutshell*. Hague: West Group
- Einarsbøl, Elisabeth (2006): *Noen juridiske betraktninger vedrørende samiske rettigheter i saltvann: Eiendomsrettens utstrekning i saltvannsområder etter norsk rett og folkeretten*, Kautokeino: Gáldu Čála – tidsskrift for urfolks rettigheter Nr 1/2006
- Henriksen, John Bernard, Martin Scheinin og Mattias Åhrén (2005): *Det samiska folkets rätt til självbestämmande*: Vedlegg 3, Oslo: Finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe (2005): Utkast til Nordisk samekonvensjon, Oslo: Arbeids og inkluderingsdepartementet
- Høstmæling, Njål (2003): *Internasjonale menneskerettigheter*. Oslo: Universitetsforlaget
- Lile, Hadi Khosravi (2006): *En ny æra for urfolk: de forente nasjoners permanente forum for urfolkssaker*. Kautokeino: Gáldu Čála – tidsskrift for urfolks rettigheter Nr 2/2006
- Malanczuk, Peter (1997): *Akerhurst's Modern Introduction to International Law* (čihččet veršuvdna). London: Routledge
- Minde, Henrik (2003): *Urfolksoffensiv, Folkerettsfokus og styringskrise: Kampen for en ny samepolitikk 1960-1990*, i red. Bjørn Bjerkli og Per Selle (2003): *Samer, makt og demokrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Minde, Henry (2005): *Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger*. Kautokeino: Gáldu Čála - Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005
- Mokhiber, Craig (2007) *Declaration is a historic document, out of a historic process*: <http://www.ipcaucus.net/Mokhiber.html>
- Nowak, Manfred (2005): *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2nd revised edition. Strasbourg: Norbert Paul Engel
- Oppenheim, L. F. L og Hersch Lauterpacht (1955): *International Law: a treatise*, 8th ed. London: Longmans
- Risse, Thomas, Stephen C. Ropp og Kathryn Sikkink (1999): *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*. Cambridge: Cambridge University Press
- Roy, Chandra og Mike Kaye (2002): *The ILO: a Handbook for Minorities and Indigenous People*, Genève: Minority Rights Group International and Anti-Slavery International
- Scheinin, Martin (2005): *Indigenous Peoples' Rights Under the International Covenant on Civil and Political Rights*. I red. Joshua Castellino og Niamh Walsh (2005): *International Law and Indigenous Peoples*. Boston: Martin Nijoff
- Skogvang, Susann Funderud (2002): *Samerett: Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid*. Oslo: Universitetsforlaget
- Swepston, Lee og Gudmundur Alfredson (2002): *The Rights of Indigenous Peoples and the Contribution of Erica Daes*, i red. Gudmundur Alfredson and

- Maria Stavropoulou (2002): *Justice Pending: Indigenous Peoples and Other Good Causes*. The Hague: Martinus Nijoff Publishers
- Swepstone, Lee. (2003) *A New Step in the International Law on Indigenous and Tribal Peoples: ILO Convention No. 169 of 1989*, i red. James S. Anaya (2003): *International Law and Indigenous Peoples*, Burlington (USA): Ashgate Publishing Company
- Smith, Carsten (2007): *Samerettsutvalget – tyve år etter*. Oslo: Torkel Oppsahls minneseminar
- Thornberry, Patrick (2002): *Indigenous Peoples and Human Rights*. Manchester: Manchester University Press
- Vislie, Camilla S. (1999): *Høyesterett og menneskerettighetene*. Oslo Tano Aschehoug
- ON-dokumeanttat**
- Cobo, Matínes (1986): Study of the problem of discrimination against indigenous populations, UN document: E/CN.4/Sub.2/1986/7
- Eide, Asbjørn og Erica-Irene Daes: Working paper on the relationship and distinction between the rights of persons belonging to minorities and those of indigenous peoples, UN document: E/CN.4/Sub.2/2000/10
- Daes, Erica-Irene (2001): *Prevention of Discrimination and Protection of Indigenous Peoples and Minorities*. Genève: UN doc. E/CN.4/Sub.2/2001/21
- International Labour Organisation (1953): *Indigenous People: Living and Working Conditions of Aboriginal Populations in Independent Countries*, Geneva: ILO
- International Labour Organization (2003): *ILO Convention on indigenous and tribal peoples, 1989 (No.169): A manual*, Genève, International Labour Office
- UN document E/C.12/SWE/5 (6 September 2006): *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: Sweden*
- UN Document: CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, General Comment no. 23: *The rights of minorities (Art. 27)*
- UN document: CERD 18/08/97: *General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples*
- UN doc. A/56/326 (6 September 2001): *Road map towards the implementation of the United Nations Millennium Declaration: Report of the Secretary-General*
- UN doc. 60/251 (3. april 2006): *Resolution adopted by the General Assembly: 60/251. Human Rights Council*.
- UN doc. CCPR/C/79/Add.112 (1. november 1999): *Concluding Observations of the Human Rights Committee: Norway*
- UN Document E/CN.4/Sub.2/384/ (1977): *Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*
- UN document: CCPR/C/47/D/359/1989 (1989): *Ballantyne, Davidson and McIntyre vs. Canada*
- UN doc. A/61/L.67: *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*
- UN doc. GA/10612: *General Assembly Adopts Declaration on Rights of Indigenous Peoples*
- Stáhtalaš dokumeanttat**
- Arbeid- og Inkluderingsdepartementet (11. mai 2005): *Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget*. Oslo
- Fiskeri- og Kystdepartementet (15. juni 2007): *Mandat – Utredning om samers og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark*
- NOU 1997: 5 *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett*
- NÁČ 1984: 18 *Sámi vuoigatvuodaid dili birra*. Oslo: Universitetsforlaget
- NOU 1997: 4 *Naturgrunnlaget for samisk kultur*

St.died. nr. 55 (2000-2001):

Sámepolitihka birra, paragrafa 2.1

Ot.prp. nr. 53 (2002–2003): *Láhka riektedilálašvuodaid ja eatnamiid ja luondduvalljodagaid*

hálddaheami birra Finnmárkku fylkkas (Finnmárkkuláhka). Oslo: Justiisa- ja politiijadepartemeanta

Ot.prp. nr. 53 (2002–2003): Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke (Finnmarksloven). Oslo: Justis- og politidepartementet

Sámediggedokumeanttat

Sámediggi (2006): Protokoll fra det halvårlig konsultasjonsmøte 30.06.06 mellom arbeids- og inkluderingsministeren og sametingspresidenten (Beavdegirji jahkebeallásaš ráđđádallančoahkkimis 30.06.06 bargo- ja searvadahttinministara ja sámediggepresideantta gaskka)

Duomut

Rettstiene 2001: Selbudommen, side. 769

Rettstiene 2001: Svartskogdommen, side 1229

Norsk Lovkommentar

Møse, Erik og Jørgen Aal (1999): Norsk Lovkommentar: 21. mai 1999 nr. 30: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

Kirkøen, Christel (2005): Norsk Lovkommentar: 3. juni 2005 nr. 33 Lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)

Bruzelius, Karin M. (1978): Norsk Lovkommentar: 9. juni 1978 nr. 45 Lov om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven)

Wille, Petter (1999): Norsk lovkommentar: 21. mai 1999: FNs konvensjon for sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966 (artikkel 27)

Neahttasiiddut

ECOSOC: <http://www.un.org/ecosoc/>

Finnmárkkuláhka: www.finnmarksloven.no

FNs Fact Sheet No.7/Rev.1, Complaint Procedures, del 2:

<http://www.unhchr.ch/html/menu6/2/fs7.htm>

ON generálačoahkkin:

<http://www.un.org/ga/>

Olmmošvuoigatvuodaid allakommiseara: <http://www.ohchr.org/english/>

Olmmošvuoigatvuodaid allakommiseara (geassemánu 24.b. 2007): Human Rights Bodies:

<http://www.ohchr.org/english/bodies/index.htm>

Olmmošvuoigatvuodaráđdi:

<http://www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/>

Olmmošvuoigatvuodaráđi siidu váiddameannudeami birra:

<http://www.ohchr.org/english/bodies/chr/complaints.htm>

Buot konvensuodnalávdegottit ja daid áigeguovdilis dokumeanttat ja cealkámušat:

<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>

Rules of Procedure of the Functional Commissions of the Economic and Social Council:

<http://www.unhchr.ch/html/menu2/2/rules.htm>

Sámiráđi neahttasiidu:

www.saamicouncil.net

Sámdikki neahttasiidu: Giella, gávdnu geassemánu 10. b. 2007:

<http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?Aid=56&back=1&Mid1=11&Mid2=123>

Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous peoples - Mr. Rodolfo Stavenhagen:

<http://www.ohchr.org/english/issues/indigenous/rapporteur/>

Storberget, Knut (16. juni 2007):

Historisk Finnmarkslov. Oslo:

Arbeiderpartiet:

<http://www.dna.no/index.gan?id=33357&subid=0>

Vuolitkommišuvnna neahttasiidu:

<http://www.ohchr.org/english/bodies/subcom/56th/56sub.htm>

